

Νέα της Α.Β.Σ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΕΥΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΤΩΝ κ.κ. Κ. ΚΙΤΣΙΚΗ, Γ. ΚΟΥΡΝΟΥΤΟΥ, Θ. ΖΥΔΗ
Α. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, ΚΑΙ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΩΑΝΝΟΥ,
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΣ
ΤΩΝ κ.κ. Χ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ, Χ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Ι. ΜΗΛΙΑΔΗ,
Ζ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ,
ΩΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

37

ΕΤΟΣ 1959-1960

Τεύχος 4ον του 7' έτους

Τὰ ΝΕΑ τῆς Α. Β. Σ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΕΤΟΣ 1959 - 1960

ΕΤΟΣ Ζ'

Τιμή Δρχ 10

ΤΕΥΧΟΣ 37

Διεύθυνσις Περιοδικού
ΣΤΡΑΤΟΥ Κ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
(Ὁδὸς Μαυρομιχάλη 71 — Τηλ. 610.190)

Ἐπιμέλεια :
ΛΕΛΑΣ ΤΑΣΟΥ (Παπαγιαννακοπούλου)
ὁδὸς Στραβῶνος 18 — Τηλ. 73.405

Τυπογραφεῖον :
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π. ΣΕΡΜΠΙΝΗ
ὁδὸς Κωλέττη 31 — Τηλ. 615.501

Τὰ ΝΕΑ τῆς Α.Β.Σ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Ἔτος Ζ' 1959/60

Δραχμαὶ 10

Τεύχος 37

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΕΥΧΟΣ

ἀποτελεῖ μίαν νέαν προσφορὰν τῆς Σχολῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κέντρου Τουριστικῶν Μελετῶν αὐτῆς εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ προσπάθειάν της, ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς καθημερινῶς αὐξανομένης σημασίας τοῦ κλάδου τούτου τῆς Βιομηχανίας, τείνοντος νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Τουρισμὸς, πράγματι, εἶναι ἐν πολυσύνθετον φαινόμενον. Ἐξεκίνησεν εἰς τὸν τόπον μας κατὰ τὴν δημιουργικὴν περίοδον 1917—1920 ὡς «Βιομηχανία τῶν Ξένων» καὶ ἡ σχετικὴ τότε Ὑπηρεσία εὔρεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου Κουκέα τὸν πλέον κατάλληλον ἄνθρωπον. Ἀλλ' ὁ Τουρισμὸς δὲν εἶναι ἀπλοῦν φαινόμενον οικονομικὸν ἔχει γενικωτέρας ἐπιπτώσεις καὶ εἶναι βασικὸς παράγων πολιτιστικὸς τοῦ τόπου μας. Ὡς τοιοῦτον σύνθετον φαινόμενον εἶδε τὸν Τουρισμὸν ἡ Σχολὴ μας καὶ ἴδρυσεν ὡς ἐσωσχολικὸν τῆς Ἰδρυμα τὸ «Κέντρον Τουριστικῶν Μελετῶν» καὶ τελευταίως, ἐν ἀρμονικῇ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ε.Ο.Τ. τὴν «Σχολὴν Ξεναγῶν».

Ὁ Τουρισμὸς ὑπὸ διαφόρους ἐκδηλώσεις: Κοινωφελεῖς Ὁργανισμοί, Γραφεῖα Ταξιδίων, Ξενοδοχεῖα, Συγκοινωνιακαὶ ἐπιχειρήσεις κ.τ.λ. ἀποτελεῖ ἤδη καὶ ἐντὸς πενταετίας, συμπληρούμενον τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ κρατικοῦ προγράμματος ἔργον, μίαν διέξοδον λαμπρὰν καὶ διὰ τὰ κεφάλαια τὰ ζητοῦντα ἐπωφελεῖς ἐπενδύσεις καὶ ἰδίᾳ τοὺς νέους τοὺς ἀποζητοῦντας ἐργασίαν εἰς τόπον, ὅπου οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς παραγωγῆς ἢ εἶναι στάσιμοι ἢ φθίνουσι.

Πρέπει ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς νὰ τονισθῇ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1925 ὁ τότε Καθηγητὴς Ι. Τουρνάκης εἶχεν ἰδρῦσει εἰς

τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν «Γραφεῖον ἐρεῦνης τῶν Τουριστικῶν Προβλημάτων», ἀλλὰ δυστυχῶς ἢ τόσον ἀξιέπαινος αὐτὴ πρωτοβουλία δὲν ἀπέδωκε καρπούς, διότι ἡ ἀπόδοσις ἀπαιτεῖ ἀνθρώπους μὲ ἰδέας, ἐνθουσιασμόν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα, εὐχέρειαν κινήσεως τὴν ὁποῖαν δὲν εἶχεν ἡ Α.Σ.Ο. καὶ Ε.Ε. ὡς δεσμευομένη ἀπὸ διαφόρους περιορισμοὺς λόγῳ τῆς δημοσίας τῆς ιδιότητος, ὡς καὶ οἰκονομικὰ μέσα, τῶν ὁποίων δὲν ἐστερεῖτο.

Τὸ «Κέντρον Τουριστικῶν Μελετῶν» ὑπῆρξεν ὁ πραγματοποιὸς τῆς ἰδέας. Χωρὶς οἰκονομικὰ μέσα, ἀλλὰ μὲ ἀνθρώπους πιστεύοντας ὅτι ἐπιτελοῦν ἐθνικὸν ἔργον ὠργάνωσε 10 ἡμέρα Σπουδῶν Τουριστικῆς Βιομηχανίας, Δημοσίας Συζητήσεις ἐπὶ τουριστικῶν θεμάτων, ἐξέδωκε τὸ «Τουριστικὸν Δελτίον», ἐδημοσίευσε μελέτας, καὶ τέλος παρέσχε συστηματικὴν τουριστικὴν μόρφωσιν εἴτε ἐπιδιώκουσα νὰ μορφώσῃ τουριστικὰ στελέχη εἴτε ζητοῦσα νὰ καταρτίσῃ Ξεναγούς ἀξίους τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀποστολῆς.

Εὐτυχῶς, τόσον ὁ Ὑπουργὸς τῆς Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως κ. Κ. Τσάτσος, ὅσον καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Ὁργανισμὸς Τουρισμοῦ ἀντελήφθησαν τὴν σημασίαν τῆς ἐπιτελουμένης ἐργασίας παρὰ τῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πρωτοπόρος καὶ ἐν τῷ θέματι τῆς Τουριστικῆς Ἐκπαίδευσως. Ὑπῆρξεν ἐν ἀναντίρρητον ἐκπαιδευτικὸν κενόν, τὸ ὁποῖον ἐγκαίρως ἐκάλυψε, πρὸς τιμὴν τῆς, ἡ Ἀνωτάτη Βιομηχανικὴ Σχολή. Πολλὰ ἀκόμη εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ πρέπει νὰ γίνουν. Ἡ μέχρι τοῦδε πραγματοποιηθεῖσα ἐργασία ἀποτελεῖ τὴν καλυτέραν διαβεβαίωσιν διὰ τὸ μέλλον. Ἡ Σχολή ζητεῖ ἀπλῶς κατανόησιν καὶ ὄχι μικρολογίαν, ἀπαιτεῖ πλέον ἐνίσχυσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς καὶ ὄχι ἀντίδρασιν. Ἡ Σχολή ζητεῖ ν' ἀφεθῆ ἀπερίσπαστος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν τῆς, δεχομένη εὐχαρίστως πᾶσαν χρήσιμον ὑπόδειξιν καὶ πᾶσαν καλόπιστον κριτικὴν. Ἡ Σχολή ἐξετέλεσε τὸ χρέος τῆς, Καιρὸς εἶναι καὶ πᾶς ἀρμόδιος νὰ συμπαρασταθῆ. Χρέος του καὶ τιμὴ του θὰ εἶναι.

Τὸ παρὸν τεῦχος ἀποδεικνύει μὲ πόσῃν πλατύτητα βλέπει ἡ Σχολή τὸ ἔργον τῆς τουριστικῆς μορφώσεως στελεχῶν προωρισμένων νὰ ἀναλάβουν τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐθύνην τῆς τουριστικῆς ἐξορμήσεως τοῦ τόπου, ἡ ὁποία καὶ οἰκονομικὰ ὀφέλη θὰ προσπορίσῃ καὶ εἰς τὴν ὑψώσιν τοῦ ἐν γένει πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῆς χώρας θὰ συντελέσῃ.

ΠΡΟΣ ΖΕΝΑΓΟΥΣ

ΤΟΥ Κ. ΣΤΡ. Κ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ*

Είναι πραγματικά
μιά πολύ ιδιαίτερη χα-
ρά, τὸ νὰ δίνεται στὸν
ἄνθρωπο ἢ εὐκαιρία
νὰ ἐπικοινωνήσῃ πνευ-
ματικά καὶ ψυχικά μαζί
σας, μὲ ἄνθρώπους, ποὺ
ἔχουν μιὰ φιλοδοξία
στὴ ζωὴ τους, φιλοδο-
ξία νὰ ἐξυπηρετήσουν,
ἰδιαίτερα, τὸν τόπο
μας, ὅπως πιστεύω.
Ἐπομένως αὐτὴ τὴ
στιγμὴ αἰσθάνομαι, εἶ-
ναι πολὺ φυσικό, νὰ
εἶμαι πραγματικά συγ-
κινημένος, καὶ ἀκόμα
γιατὶ μοῦ προσφέρετε
τὴν ἀνεκλάλητη εὐτυ-
χία, τὴν εὐτυχία τοῦ
νὰ μπορῶ νὰ σᾶς δώσω

καὶ ἐγὼ κάτι. Γιατὶ πιστεύω ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ νὰ δίνῃ κανεὶς
εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὴν εὐτυχία τοῦ νὰ παίρῃ. Μακάριοι
ὅσοι μποροῦν νὰ δίνουν καὶ ἰδίως νὰ διδάσκουν σὲ μιὰ τόσο
ἐθνικὴ ὑπόθεση, ὅπως ἡ τῆς Σχολῆς Ζεναγῶν.

Σᾶς εἶχαμε ὑποσχεθῆ καὶ θέλω νὰ δικαιολογήσω τὴν
ἀργοπορία μας—γιατὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὶς συνήθειες τῆς Σχολῆς

* Ἐπομαγνητοφώνησις ὁμιλίας του τῆς 23ης Μαΐου στὴ Σχολὴ
Ζεναγῶν Ε.Ο.Τ.

μας—ὅτι χθές, θὰ εἶχε κυκλοφορήσει τὸ τεῦχος (δηλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 36 τῶν «ΝΕΩΝ τῆς Α. Β. Σ.»), τὸ ἀφιερωμένο σὲ σᾶς, στὴ Σχολὴ Ξεναγῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ, ποὺ ἴδρυσε σὲ συνεργασία μὲ τὸ Κέντρον Τουριστικῶν Μελετῶν τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς. Δὲν ἐκπληρώσαμε αὐτὴ τὴν ὑπόσχεσή μας, ὄχι ἐξ εὐθύνης μας, ἀλλὰ γιατί νομίζαμε ὅτι θὰ ἦταν ἀπαραίτητο, πάρα πολὺ χρήσιμο, νὰ συμπεριλάβουμε τὴν ἐναρκτήριο ὁμιλία τοῦ κ. Κουρνούτου, τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ἀξία τῆς μελέτης τοῦ Νεολληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ἐνὸς Πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ θεωρηθῆ—καὶ εἶναι ἀναντίρρητα—σὰν συνέχεια τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ μέσα στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων. Ἔτσι μόνο μποροῦμε νὰ καταλάβουμε περισσότερο τὸν τόπο μας, γνωρίζοντας καὶ τὸ χθές, ἀλλὰ ἀντιλαμβανόμενοι καὶ τὸ σήμερα τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Καὶ τὸ χθές καὶ τὸ σήμερα εἶναι μιὰ πραγματικότητα, ποὺ πρέπει καὶ νὰ τὴν συγκρίνουμε ἀλλὰ καὶ νὰ τὴ συνδέουμε.

Δυστυχῶς, ὁ κ. Κουρνούτος, ὅπως ἀπροόπτως, ἐκλήθη, πάρα πολὺ τιμητικὰ βέβαια, στὴν Ἀμερικὴ, γιὰ νὰ δώσῃ μιὰ σειρά διαλέξεων καὶ νὰ κἀνῃ ὠρισμένες ἐπικοινωνίες μὲ τοὺς πνευματικοὺς κύκλους τῆς Ἀμερικῆς, καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς, δὲν λάβαμε διορθωμένο τὸ δοκίμιο τῆς ὁμιλίας του. Ἔτσι δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ τὸ περιλάβουμε στὸ τεῦχος αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ἔτοιμο. Θὰ τὸ περιλάβουμε στὸ ἐπόμενο τεῦχος τῶν «Νέων»*, Νο 37, τὸ ὁποῖον καὶ πάλι θὰ εἶναι ἀφιερωμένο, σὲ σᾶς. Εἴσαστε οἱ νέοι ἄνθρωποι ποὺ ἤρθατε στὴ Σχολή, νομίζω ὅτι εἴσαστε καὶ οἱ ἐκλεκτότεροι, καὶ συνεπῶς χαρὰ μας καὶ χρέος μας εἶναι νὰ ἀφιερῶσουμε ὅσα περισσότερα μποροῦμε τεύχη τῶν «Νέων» στὴ «Σχολὴ Ξεναγῶν».

Θὰ θέλαμε νὰ περιέχεται καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Κουρνούτου, γιατί εἶναι πολὺ σχετικὴ, μὲ ἓνα ἄλλο ἄρθρο, ποὺ δημοσιεύουμε γαλλικὰ γιὰ κείνους ποὺ ξέρουν γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ γιὰ κείνους ποὺ ξέρουν ἀγγλικὰ**, γιατί μέχρι τῆς στιγμῆς δὲν λάβαμε τὴν ἐλληνικὴ μετάφραση τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ θὰ δικαιολογήσετε τὴν ξενόγλωσσο δημοσίευση ἐνὸς ἀρθροῦ

* Δημοσιεύεται εὐτυχῶς στὶς ἀμέσως παρακάτω σελίδες.

** Ἰδὲ προηγ. τεῦχος σελ. 99—114.

τὸ ὁποῖον τόσο πολὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἐναρκτήριον ὁμιλία τοῦ κ. Κουρνούτου.

Θὰ σᾶς πῶ μὲ δύο λόγια, τὸ τί περιέχει τὸ τεῦχος αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς διανεμηθῆ δωρεάν, καὶ ἐλπίζω τὸ περιεχόμενό του νὰ σᾶς ὠφελήσῃ καὶ σᾶς ζητῶ, τὸ περιεχόμενό του νὰ τὸ καταστήσετε γνωστὸ καὶ σὲ ἄλλους.

Πρῶτον θὰ σᾶς ἐξηγήσῃ τὸ τεῦχος αὐτὸ τί εἶναι τὸ Κέντρον Τουριστικῶν Μελετῶν, πού ἔχει ἰδρύσει ἡ Ἀνωτάτη Βιομηχανικὴ Σχολή, καὶ συνεπῶς τί εἶναι τὸ «Κέντρον Τουριστικῆς Ἐκπαιδεύσεως», τὸ ὁποῖον ἰδρυσε ἡ Σχολή, πάντοτε πρωτοπόρος. Μὴ σᾶς φανῆ περιέργον, ὅτι τὸ Κέντρον αὐτὸ τῆς Τουριστικῆς Ἐκπαιδεύσεως εἶναι, νομίζω, τὸ πρῶτον πού συστήθηκε στὴν Εὐρώπῃ. Μόλις ἀπὸ πέρυσι ἄρχισε νὰ λειτουργῇ στὴ Ρώμῃ, ἓνα Κέντρον παρομοίας Τουριστικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Οἱ ἄλλες Τουριστικὲς Σχολὲς ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλα θέματα καὶ ὄχι μὲ τὸν καταρτισμὸ ἐιδικῶν τουριστικῶν διοικητικῶν στελεχῶν. Μοιάζουν πολὺ μὲ τὶς τόσο ἀξιόλογες Σχολὲς Τουριστικῶν Ἐπαγγελμάτων πού ἔχει ἰδρύσει ὁ Ε.Ο.Τ. καὶ πού εἶναι τόσο πολὺ χρήσιμες.

Ἡ Σχολή πάντοτε διακρίθηκε γιὰ τὶς πρωτοποριακὲς ἐνέργειές της ἢ, ἂν θέλετε ἀκόμη, ἐπαναστατικὲς, γιὰ τὶς ὁποῖες πάρα πολὺ ἐβλήθη στὸ παρελθόν, βάλλεται στὸ παρὸν καὶ θὰ βάλλεται καὶ στὸ μέλλον, γιὰ τὸν ἄλλον, ἐλπίζω, ἢ ἐγώ, ἢ οἱ διάδοχοί μου νὰ εἶναι πρωτοπόροι στὸν ἀγῶνα πού κάνει ἡ Σχολή μας γιὰ τὴ μόρφωση τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως γιὰ τὴν πλήρωση ἐκπαιδευτικῶν κενῶν, πού ἀναντίρρητα, ὑπάρχουν πολλὰ στὸν τόπο αὐτόν.

Ἐμεῖς γνωρίζουμε π.χ. τὸ τί ὑποφέραμε, ὅταν γιὰ πρώτη φορά μιλήσαμε γιὰ τὴν Ἐπιστῆμὴ τῆς Ἐργασίας, γιὰ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ὀργάνωση. Οἱ μὲν μᾶς ἀπεκάλεσαν κουκουέδες, οἱ ἄλλοι μᾶς εἶπαν ὅτι εἴμεθα ὄργανα τῶν κεφαλαιοκρατῶν. Ἐμεῖς ἐπίσης γνωρίζουμε τί ἐπανάσταση ἐγίνε ὅταν εἶπαμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἔστω καὶ γιὰ δεῖγμα, ἓνα Στατιστικολόγο, καὶ ἐμεῖς στὰ χρόνια αὐτὰ παρασκευάσαμε ὄλα σχεδὸν τὰ στατιστικὰ στελέχη τῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο μία πρωτοποριακὴ πραγματικὰ ἐνέργεια τῆς Σχολῆς ἦταν

τὸ Κέντρον Τουριστικῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐκεῖ, εὐτυχῶς, θὰ δῆτε, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καμία ἀντίδραση ἀλλὰ ἀντίθετα ἡ Πολιτεία, μὲ ἓνα πολὺ ὠραῖο λόγο, πού ἐβγαλε ὁ τότε καὶ νῦν Ὑπουργὸς κ. Τσάτσος, ἔδειξε τί σημασία δίνει ἡ Πολιτεία, καὶ ἐλπίζω καὶ ἡ κοινὴν, στὴν κατάρτιση αὐτῆς τὴν ἐπιστημονικὴ Διοικητικῶν Τουριστικῶν Στελεχῶν.

Ἄν μπορούσα, δεδομένου ὅτι ἔχω τόση διδακτικὴ πείρα, νὰ σᾶς δώσω μιὰ συμβουλή, θὰ ἔλεγα ὅτι θὰ ἔπρεπε παράλληλα πρὸς τὴ Σχολὴ Ξεναγῶν, νὰ παρακολουθήσετε τὴν συστηματικώτερη, τὴν πλατύτερη διδασκαλία πού γίνεται στὸ Κέντρον Τουριστικῆς Ἐκπαιδεύσεως, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἀρκεσθῆτε, νὰ μὴ περιορισθῆτε στὸ μεγάλο ἔργο, ἐγὼ πρῶτος τὸ ἐτόνισα αὐτό, τοῦ ξεναγοῦ, ἀλλὰ νὰ μπορῆτε νὰ γίνετε ἓνα πραγματικὰ ἀνώτερο στέλεχος γιὰ τὸν Τουρισμὸν αὐτῆς τῆς χώρας, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς, καταλήγει στὸ νὰ εἶναι, ὁ πρῶτος κλάδος τῆς Ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Σᾶς ἐπαναλαμβάνω ἄλλη μιὰ φορά τὸ δυστυχῶς, γιατί ὁ τόπος αὐτὸς γιὰ νὰ εὐημερήσῃ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκεῖνο πού ὠνευρευθήκαμε κατὰ τὴν κατοχή, ὅταν πολεμούσαμε, ἐκεῖνο πού ὠνευρευθήκαμε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ τόπος κατ' ἐξοχὴν Βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καὶ Βιομηχανικῆς προόδου.

Αὐτὸ ἐπέτασσε ἡ ἱστορικὴ στιγμή, αὐτὸ ἐπέτασαν καὶ οἱ θυσίαι τῆς ὁποῖας ἔκανε αὐτὸς ὁ τόπος, αὐτὸ ἐπέτασσε, ἰδίως ἡ γεωγραφικὴ θέση αὐτοῦ τοῦ τόπου, καὶ ἰδίως ἐπέτασσε τὸ συμφέρον αὐτῆς ταύτης τῆς Εὐρώπης, τὸ ὁποῖον δὲν ἀντελήφθησαν οὔτε οἱ Εὐρωπαῖοι, οὔτε οἱ ὁποιοιδῆποτε ἄλλοι τυχόν ἐμφανιζόμενοι ὡς φίλοι μας πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν ἀδυσώπητων ἐχθρῶν μας.

Ἔτσι παραμένει ἡ Ναυτιλία καὶ ὁ Τουρισμὸς, σὰν τοὺς δύο κυριώτερους κλάδους τῆς Ἐθνικῆς μας Οἰκονομίας.

Τὸ τεῦχος αὐτὸ θὰ περιέχῃ ἐπίσης τὴν «Ἐκδήλωση τὴν καλλιτεχνικὴ», τὴν ὁποία δώσαμε στὴν Πνύκα, γιὰ νὰ σᾶς ξαναδώσῃ, ἂν εἶναι δυνατὸν σ' ἓνα ψυχρὸ χαρτί τυπωμένο, τὴ συγκίνηση τὴν ὁποῖαν αἰσθανθήκαμε ὅταν ὅλοι βρεθήκαμε στὸ μέρος αὐτὸ πού γεννήθηκε ἡ ἰδέα τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Δημοκρατίας καὶ ἀπέναντι στὸν Ἱερὸ Βράχο, σύμβολο

ὄχι μόνο τῆς ὁμορφιάς ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐλευθερίας τῶν Λαῶν.

Ἐλπίζουμε αὐτὴ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση—καὶ θὰ πασχίσουμε γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα—νὰ τὴν συμπληρώσουμε, μὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη μόνο ἡ ἀρχαία ζωὴ. Ἐγὼ εἶμαι λάτρης αὐτῶν τῶν ἀρχαίων ἀπὸ μικρὸ παιδί. Τριγύριζα τὴν Ἑλλάδα μαθητάκος τότε τοῦ Γυμνασίου, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν πατέρα μου μὲ βαθύτατη συγκίνηση στὰ ἀρχαῖα μας. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μόνον ἡ Ἀρχαία Ἑλλάδα. Ὑπάρχει καὶ ἡ Νέα Ἑλλάδα κι' αὐτὸ πρέπει βαθύτατα νὰ τὸ συναισθανθῆτε. Πάντως πρέπει νὰ συνδέσουμε αὐτὴ τὴν ἔννοια τῆς ἀρχαιότητος μὲ κάτι τι νέο, μὲ κάτι τι καινούργιο, μὲ κάτι τι τὸ δικό μας, πού ἐπήγασε ἀπὸ τὸν Πατέρα μας καὶ ἀπὸ τὴ Μάνα μας, πού ἐπήγασε ἴσως ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους πού θὰ τὸ συνεχίσουν καὶ πρέπει νὰ τὸ συνεχίσουν καλύτερα τὰ παιδιὰ μας.

Θὰ θέλαμε στὸν Κεραμεικὸ μαζί μὲ τὴν ὁμιλία πού θὰ γίνη γιὰ τὰ ἀρχαῖα, γιὰ τὸν ἱερὸ αὐτὸ τόπο νὰ σᾶς διαβάσῃ ἡ κ. Μιράντα Μυράτ—αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμά μας—ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν «Ἐπιτάφιο Λόγο» τοῦ Περικλέους. Εἶναι τόσο ζωντανὸς ὅσο καὶ τότε. Θὰ μείνῃ αἰώνιο ἀνάγνωσμα τῶν ἐλευθέρων Λαῶν. Ἀρκεῖ ἡ ψυχὴ μας νὰ εἶναι ἀνοικτὴ στὴν ἔννοια τὴν ἱερὴ τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ἐπομένως στὴν ἱερὴ ἔννοια τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Δικαιοσύνης. Ἐκεῖ στὸν Κεραμεικὸ βρέθηκε ἡ στήλη τῆς Ἠγησῶς καὶ τοῦ Δεξιλέω καὶ ἓνας μεγάλος μας Ποιητής, πού ὅπως σᾶς ἔχω πῆ, θὰ ἦταν πάρα πολὺ μεγάλος ἂν ζοῦσε ἄλλοῦ, ἂν ἔγραφε στὰ γαλλικὰ ἢ στὰ ἀγγλικὰ, ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ἔχει γράφει δύο ὠραιότατα, ὅπως ξέρετε ἢ θὰ μάθετε, ποιήματα γιὰ τὴν Ἠγησῶ καὶ τὸν Δεξιλέω.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντίληψη τῶν ἀρχαίων γιὰ τὸ θάνατο. Δὲν ξέρω ἂν στὴ Ἐλευσίνα θὰ σᾶς μιλήσῃ κανεὶς γιὰ ἓνα τόσο βασικὸ θέμα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ὅπως τὸ εἶδαν οἱ ἀρχαῖοι. Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ νέοι Ἕλληνες ποιητές. Ὁ γλυκύτετος καὶ μουσικώτατος Γρυπάρης, ἢ ὁ Μαβίλης, ὁ Ἕλληνας πού χαίρεται κανεὶς τὴ λεβεντιά του, ὁ ὁποῖος μιλάει κι' αὐτὸς γιὰ τὸ θάνατο. Καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ κάνομε σύγκριση πῶς ἔβλεπαν οἱ ἀρχαῖοι αὐτὸ τὸ βασικὸ καὶ μοιραῖο, ἴσως δυσάρεστο καὶ γιὰ ἄλλους, ἴσως, εὐχάριστο

γεγονός του θανάτου, πού είναι ένα τόσο απλό και βασικό φαινόμενο της ζωής.

Σκεπτόμαστε ακόμη, όταν θα πάμε όλοι μαζί στους Δελφούς, να σās μιλήσουν βέβαια για τὰ ἀρχαῖα τῶν Δελφῶν, τὰ τόσον ἀξιοσέβαστα σὲ ὅλους ὅσον καὶ ἀξιοθαύμαστα ἀλλὰ συγχρόνως ὁ κ. Κιτσικῆς, ὁ Πρόεδρος τοῦ Κέντρου Τουριστικῶν Μελετῶν, θὰ σās μιλήσῃ γιὰ τὴν προσπάθεια πού κάνει στὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης ν' ἀναβιώσῃ τὸ Δελφικὸ Κέντρο πάνω στὶς ἰδέες πού διεκήρυξε ἕνας μεγάλος μας ἔθνικὸς ποιητῆς, ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες Ἑλληνίδες—γιατὶ δὲν ἦταν Ἀμερικανίδα, ἀλλὰ Ἑλληνίδα 100%— ἡ Εὐα Σικελιανοῦ. Ὅπως σās εἶπα, ἐκεῖ κοντὰ στὰ ἀρχαῖα θὰ πάμε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐρειπωμένο σπίτι τοῦ Σικελιανοῦ, τουλάχιστον γιὰ νὰ τὸ αἰσθανθῆτε καὶ σεῖς ὡς ἐθνικὴ ντροπὴ, καὶ μετὰ θὰ γονατίσουμε στὸν τάφο τῆς μεγάλης Εὐας. Ἐτσι θὰ προσπαθήσουμε μαζί μὲ τοὺς ἀρχαίους νὰ συνδέσουμε καὶ τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ αὐτοὶ σεβαστοὶ καὶ αὐτοὶ προσέφεραν κάτι σπουδαῖο στὸν τόπο αὐτόν. Ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Σικελιανός μαζί μὲ τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Καβάφη εἶναι τέσσαρες μεγάλοι Ποιητῆς, πού θὰ ἦταν πάρα πολὺ δοξασμένοι, ἂν δὲν εἶχαν τὴν ἀτυχία, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, νὰ γράψουν ὅσα ἔγραψαν σὲ γλῶσσα πού ὁμιλεῖται μονάχα ἀπὸ 8—9 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Στὸ τεῦχος αὐτὸ θὰ περιλάβουμε ἐπίσης μερικὲς μελέτες. Γιατὶ τὸ Συμβούλιο, πού διευθύνει τὴ Σχολὴ Ξεναγῶν, θὰ προσπαθῆσῃ νὰ καταρτίσῃ, ὡς τὸ ποῦμε, ἕνα γενναῖο, πρόγραμμα μορφώσεως τῶν Ξεναγῶν. Τὸ λέω γενναῖο καὶ θὰ ἐπικαλεσθῶ καὶ τὴ δική σας συνδρομὴ, γιατί θὰ σās θέσω ἕνα ἐρώτημα, θὰ σās παρακαλέσω νὰ μοῦ ἀπαντήσετε γραπτῶς τί ἄραγε χρειάζεται νὰ ξέρῃ ἕνας ξεναγός, ὅταν βρίσκεται μὲ ἕνα πολιτισμένο ξένο. Εἶναι ἕνα πρόβλημα πού πρέπει νὰ σās ἀπασχολήσῃ, γιατί ἂν δὲν σās ἀπασχολήσῃ, ἂν δὲν ἔχετε μίαν ἀπάντησιν στὴν ἀπορία τὴν ὁποῖαν ἔχω καὶ ἐλπίζω ὅτι ἔχετε καὶ σεῖς, τότε ἡ ξενάγησις εἶναι πάρα πολὺ χαμηλὴ καὶ ὄχι ἀντάξιός σας.

Θὰ σās διηγηθῶ ἕνα περιστατικὸ τῆς ἰδικῆς μου ζωῆς. Βρέθηκα σὲ μιὰ λουτρόπολιν τῆς Γαλλίας, στὸ Bagnolles, καὶ ἐκεῖ γνώρισα ἕναν γάλλο καλλιεργητὴ καὶ βιομήχανο συνάμα,

βέβαια πλούσιο άνθρωπο, ό οποίος άρχισε νά μου μιλάη για τόν Θεόκριτο, για τά «Ειδύλλιά του» — αλλά όταν αυτός άρχισε νά μου άπαγγέλλη, έλληνικά βέβαια — τά ποιήματα του Θεόκριτου έγώ δέν μπορούσα νά τόν παρακολουθήσω για δύο λόγους πρώτον για νά είμαι είλικρινής άπέναντί σας, δέν θυμόμουνα παρά έλάχιστα άπό τούς περίφημους αυτούς στίχους τών Ειδυλλίων του Θεοκρίτου και έπειτα γιατί άπήγγελλε με τήν Έρασμακή προφορά και σαν έξυπνος Έλληνας του είπα πώς άπαγγέλλει με μία προφορά τήν όποιαν έμεις δέν δεχόμαστε και άντι νά λέτε αυτά τά άρχαία άφήστε με καλύτερα νά σας άπαγγείλω έγώ κάτι άπό τούς Νεοέλληνες οί όποιοι τραγουδήσαν και αυτοί τόν έρωτα και τήν άγάπη, ώστε νά άκούσετε σύγχρονα έλληνικά. Έτσι ξέφυγα άπό τή φοβερή δυσκολία νά του πω συνέχεια τών όσων μου άπήγγειλε. Ζέρω έπομένως ότι ένα κύμα μορφωμένων ανθρώπων θαρθούν πρός τά έδω. Γιατί άρχίζοντας άπό τούς γάλλους, οί όποιοι είναι οί πρώτοι, όλοι αυτοί ξέρουν ότι έδω είναι ή κοιτίδα του πολιτισμού. Έδω σ' αυτή τή Μητέρα — Γή αναπτύχθηκαν όλες οί μεγάλες ιδέες. Ζέρουν ότι όταν λένε κλασσικό, έννοούν έλληνικό. Είναι φυσικό νά άκούσετε έναν πολιτισμένο — δέν λέω μορφωμένο — έναν πολιτισμένο ξένο, ιδίως αν έχη τελείωση τó γαλλικό Κολλέγιο επί παραδείγματι, νά σας άπαγγέλλη έλληνικά άρχαίους στίχους, τούς όποιους αυτοί θυμούνται άπ' έξω, ένω έμεις, είμαι βέβαιος, ότι δέν προχωρούμε πέραν του «μήνιν άειδε Θεά» ή φοβούμαι ότι δέν θά μπορούσαμε νά προχωρήσουμε πέραν του «έρως άνίκατε μάχαν».

Φοβούμαι και ένα άλλο πράγμα, τó όποιον ιδιαίτερα με ένοχλεί και έχει γίνει άγχος τής ζωής μου. Ότι πέραν άπό τó πρώτο τετράστιχο του Έθνικού μας Ύμνου, πού είναι ό μόνος ύμνος μαζί με τó γαλλικό, πού έξυμνει πραγματικώς τήν λευτεριά ενός τόπου, ότι δέν θά ξέρετε τούς άλλους στίχους του Διονυσίου Σολωμού. Και όμως θά ύπάρξουν πάρα πολλοί ξένοι, οί όποιοι θά σας μιλήσουν, περνώντας άπό τά νησιά τής Έπτανήσου, για τόν Σολωμό, πού τά τραγούδησε και τότε έσεις θά μπορείτε νά κάνετε μία λαμπρά εμφάνιση αν μπορέσετε νά τούς άπαγγείλετε αύ-

τούς τούς στίχους ἢ νὰ τούς τραγουδήσετε, τούς τόσον ἔξοχους, τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητῆ.

Γι' αὐτό πιστεύω ὅτι, μπαίνοντας στή Σχολή Ξεναγῶν, μέ τὴν καθοδήγηση πού θὰ προσπαθήση νὰ σᾶς δώσει τὸ Συμβούλιό της, νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν ἐπάγγελμα— ἔτσι νομίζουν πολλοὶ — δημιουργεῖ πολλαπλᾶ καθήκοντα, πολλαπλῆς ὑποχρεώσεις καὶ ἐπομένως, κατ' ἀνάγκην, ἡ Σχολή εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ σᾶς κάνη πολλαπλῆς ὑποδείξεις καὶ νὰ σᾶς προσφέρει ὅσον τὸ δυνατόν πολλαπλᾶ πράγματα. Σὲ σᾶς ἀπὸκειται νὰ τὰ σκεφθῆτε, νὰ μᾶς ὑποδείξετε σεις*, πού θὰ ἀσκήσετε αὐριο τὸ ἐπάγγελμα, εἴτε τὸ ἀσκεῖτε ἤδη, τί εἶναι ἐκεῖνα πού μέ τὰ δημοσιεύματά της εἶναι δυνατόν ἡ Σχολή νὰ σᾶς καθοδηγήσῃ καὶ νὰ σᾶς διαφωτίσῃ.

Ἔχουμε καὶ ἓνα ἄλλο θέμα γιὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ σᾶς μιλήσῃ ὁ κ. Καλλιβαῆς, ὁ τόσον ἀγαπητός μου συνάδελφος, ἀλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ, μέ τὸ δικαίωμα πού ἔχω καὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος μου καὶ τῆς ιδιότητός μου, νὰ ὑπείσέλθω στὰ καθήκοντά του. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος, θὰ βρῆτε δύο ὑποδείγματα μελετῶν. Ἡ μία μελέτη στρέφεται γύρω στὴν «Κοινότητα», τὸ ἑλληνικὸ χωριό. Ἡ ἄλλη μελέτη μᾶς δίνει τὸ διάγραμμα γιὰ τὴν «Τουριστικὴ περιοχὴ» πού τυχόν θὰ ἐπιθυμήσετε νὰ ἐρευνήσετε. Μὴ σᾶς φανῆ περίεργο, πού ἓνας ἄνθρωπος πού κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά της, πού πρέπει νὰ ξέρετε ὅτι εἶναι ἡ Πλάκα, καὶ ὅμως ἀπὸ νέος ἀκόμη, δηλαδὴ πρὸ πάρα πολλῶν χρόνων, πιστεύει στὸ ἑλληνικὸ χωριό, πιστεύει ὅτι μόνον μέ τὴν ἀνθησὴ του, μέ τὴν ἀνάπτυξή του τὴν ὕλική καὶ τὴν πνευματική, καὶ ἐπομένως τὴν ψυχική, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ προκόψῃ ὁ τόπος αὐτός.

Αὐτὸ τὸ χωριό δὲν τὸ ἔχει ἡ πολιτεία μόνον περιφρονήσει, καὶ τοῦ ἔχει καταργήσει τὴν αὐτοδιοίκησή του, ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνία ὁλόκληρη τὸ παρακολουθεῖ μέ ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία. Εἴμαστε ὁ καθένας μας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζί ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν κατάντια του. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ σᾶς πιθανὸν νὰ κατάγων-

* Ἡ Σχολή ἀναμένει μέ ἀνυπομονησία αὐτὲς τίς πληροφορίες πού θὰ τὴν βοηθήσουν πολὺ στὸ ἔργο της.

ται από χωριά και όμως η μόνη σας επιθυμία, φυσική, είναι η εγκατάστασή σας στη πρωτεύουσα: επομένως στο βάθος υπάρχει μια περιφρόνηση στο χωριό που γεννηθήκατε, και ιδίως γεννήθηκε ό,τι το ιερότερο στη ζωή μας, η Μάνα μας και ο Πατέρας μας. Το χωριό αυτό το περιφρονήσαμε ή αδιαφορήσαμε, δεν το μελετήσαμε ποτέ, δεν το προβάλαμε, δεν βάλουμε το αυτί μας πάνω στην καρδιά του για ν' ακούσουμε τους παλμούς του, και δεν ζητήσαμε ποτέ για το χωριό αυτό να ληφθούν όλα τα μέτρα από την Πολιτεία, όπως επίσης δεν διαφωτίσαμε αυτούς τους ίδιους που μένουν στο χωριό, δεν τους καθοδηγήσαμε για όλα τα δυνατά μέτρα, ώστε να γίνη ένα χωριό εύτυχιμένο. Γιατί η ευημερία της Ελλάδος, πλανήσθε αν νομίζετε ότι εξαρτάται από την οδό Πανεπιστημίου ή την οδό Σταδίου. Ελλάδα είναι προπαντός ή έξω από την Αθήνα, είναι ή υπαίθρος - Ελλάδα, ή χωριάτικη Ελλάδα.

Έ, λοιπόν, αυτό το χωριό σας το θέτουμε ως ερώτημα, σας δίνουμε όλο το διάγραμμα για να το μελετήσετε, για να το γνωρίσετε, γιατί πιστεύουμε ότι αν το γνωρίσετε και αν το μελετήσετε, κατ'ανάγκη θα το αγαπήσετε περισσότερο και κατ'ανάγκη θα αγαπήσετε περισσότερο αυτόν τον τόπο που λέγεται Ελλάδα. Μαζί με την μελέτη της «Κοινότητας» σας είπα ότι δίνουμε το διάγραμμα και για τη μελέτη μιας «Τουριστικής περιοχής». Ένα πράγμα που κατ'έξοχήν σας ενδιαφέρει, αφού θα ασκήσετε, οι περισσότεροι τουλάχιστον από σας, το επάγγελμα του ξεναγού. Υπάρχουν χίλια προβλήματα διοικητικά, οικονομικά, καθαρώς τουριστικά, πολιτιστικά, πνευματικά προβλήματα, συγκοινωνιακά, πρό παντός καθαριότητας, χίλια προβλήματα τα όποια αξίζουν την μελέτη, και το ενδιαφέρον σας. Και θα ήτανε μία πραγματική συνεισφορά σας εάν όλοι σας, χωρίς καμμίαν εξαίρεση, μπορούσατε να μάς δώσετε μελέτες γύρω στις Έλληνικές κοινότητες, γύρω στις Τουριστικές περιοχές που σας ενδιαφέρουν. Το Κέντρο Τουριστικών Μελετών, το μόνο το όποιο μπορεί να κάνει, είναι να σας διαφωτίσει και να σας καθοδηγήσει, τις δε καλές μελέτες να τις δημοσιεύσει, όπως έκανε και στο παρελθόν, συνάμα δε και να απονεύμει ένα βραβείο 1.000 δρχ., ποσό ελάχιστο βέβαια, άλλ' αυτή είναι η δυνατότητά του, στην καλύτερη μελέτη που θα γραφή είτε για μια Κοινότητα είτε για μια Τουριστική περιοχή.

Ἄκουστε, ἀγαπητοί μου φίλοι. Μὲ τὴν πείρα τὴν ὁποία μοῦ δίνει ἡ προχωρημένη μου νεότης, ἡ πάρα πολὺ δυστυχῶς προχωρημένη, ἀλλὰ πάντως νεότης, αὐτὴ τὴ στιγμή βέβαια ὄχι μόνο στὸν τόπο μας ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο, ἰδίως στὴν Εὐρώπη, ὑπάρχει ἓνα κύριο θέμα προγραμματισμοῦ. Θὰ τὸ ἀκοῦτε νὰ τὸ ἀναμασσοῦν καὶ στὸν τόπο μας, νὰ τὸ πιπιλίζουν σὰν καραμέλλα, καὶ ἀναντίρρητα ὁ προγραμματισμὸς εἶναι ἀνάγκη γιατί μὲ τὶς σημερινὲς συνθήκες πλέον τῆς οἰκονομίας καὶ τὶς κοινωνικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς, ὅπως ἔχουν διαμορφωθῆ στὸν ἐλεύθερο Δυτικὸ κόσμο, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε χωρὶς προγραμματισμό. Ἄλλοτε αὐτὸ ἐθεωρεῖτο τόσο περιέργο, ὥστε ὅταν ἡ Σχολὴ μας γιὰ πρώτη φορὰ ἔκανε δημοσίευση τοῦ προγράμματος πού θὰ ἀκολουθήσῃ, θεωρήθηκε τότε ἀπὸ ἄλλα Ἰδρύματα ὡς μίᾱ ἀπόδειξη τῆς ἐλλείψεως «ἀκαδημαϊκότητος» γιατί προγραμματίζει, ἐνῶ ὁ προγραμματισμὸς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια μιᾶς ἀνωτάτης ἐκπαιδευσεως (!). Σᾶς φαίνεται ἀπίστευτο, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἀληθινό. Σήμερα ὅλοι ξέρουμε ὅτι δὲν εἶναι τίποτε δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ εἴτε στὸν κοινωνικό, εἴτε στὸν οἰκονομικό καὶ στὸν πολιτιστικό, εἴτε στὸν πνευματικό τομέα, ἐὰν δὲν κάνουμε ἓνα πλήρη προγραμματισμό. Μὲ μίᾱ διαφορὰ, ὅτι ὁ προγραμματισμὸς στὸν τόπο μας, ὁ ὁποῖος πρέπει βέβαια νὰ ἀσχολῆται καὶ γιὰ τὴν Ἀθήνα σὰν πόλη καὶ σὰν πνευματικὸ κέντρο, σὰν ἀρχαιολογικό τόπο, πρέπει προπαντὸς νὰ φθάσῃ ἢ μᾶλλον ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ οἰοδήποτε ἐγκαταλελειμμένο χωριὸ τῆς οἰασδήποτε περιοχῆς ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ μὲ βᾶση ὠρισμένα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δυστυχῶς δὲν ἔχουμε. Ἐὰν σᾶς καλῶ λοιπὸν στὴ μελέτη, στὴ σύνταξη αὐτῆς τῆς Γεωγραφίας τῆς Τουριστικῆς ἢ ἂν θέλετε, τῆς πολιτιστικῆς Γεωγραφίας τοῦ τόπου, μὲ τὴν προσφορὰ ὅλων σας γιὰ τὴ μελέτη τῶν Κοινοτήτων καὶ τῶν Τουριστικῶν περιοχῶν, εἶναι γιατί πιστεύω ὅτι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ σας ἐκδήλωση, ἀπὸ τὴν γένεση τῶν ἀποριῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πού θὰ ἀναπτύξετε γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα, θὰ προσφέρετε μίᾱ πραγματικὰ ἐθνικὴ ὑπηρεσία: Ὅτι θὰ δώσετε ἐπὶ τέλος στο Κέντρον ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι χρήσιμα γιὰ νὰ καταρτισθῆ ἓνα ἄρτιο ἐθνικὸ πρόγραμμα.

Προγραμματισμός αφηρημένος δὲν ὑπάρχει στὴ ζωὴ. Ὑπάρχει προγραμματισμός πού πρέπει νὰ στηρίζεται πάνω σὲ πραγματικές συνθήκες, σὲ πραγματικές ἀνάγκες, σὲ πραγματικές ἐπιδιώξεις, σὲ πραγματικές καταστάσεις ἑνὸς τόπου. Γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ συμβολὴ σας θὰ ἔχη καὶ ἔθνικὴ πραγματικὰ ἀποστολή. Τὰ στοιχεῖα πού θὰ συλλέξετε καὶ θὰ μᾶς προσφέρετε, θὰ εἶναι ἀγκωνάρια γιὰ τὸ ἔθνικὸ ἔργο τοῦ προγραμματισμοῦ.

"Ἄλλοτε, ὅταν ἦμουν πραγματικὰ νέος, ἤξερα ὅτι τὸ πρῶτο θέμα πού ἀπασχολοῦσε αὐτὸν τὸν τόπο ἔξω ἀπὸ τὰ ἔθνικὰ μας ζητήματα, ἦταν ἐπὶ παραδείγματι ἡ ὑγεία. Ἡ ἔλνοσσία ἐμάστιζε αὐτὸ τὸν τόπο. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς — ἴσως νὰ μὴ σᾶς τὸ ἔχουν πῆ οἱ ἱστορικοὶ — ἔπεσε γιὰ δυὸ λόγους: α) γιατί μέσα μας ἔχουμε τὸ σαράκι τοῦ ἐμφυλίου διχασμοῦ καὶ β) γιατί ἡ ἔλνοσσία μὲ τοὺς πολέμους καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαιθρου ἀπλώθηκε σὲ ὅλη τὴ Χώρα. Τὸ κύριο θέμα, τὸ θυμάμαι, τὸ εἶχα γράφει ἄλλοτε σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἄρθρα, ἦταν ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ὑγείας. Εἶναι βέβαια ἀκόμη ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἐκπαίδευσης. Δὲν γεννᾶται ζήτημα ὅτι, ἐὰν δὲν ἀποκτήσουμε ἐκπαίδευση, δὲν μπορούμε νὰ οἰκοδομήσουμε ἕνα πραγματικὸ πολιτισμὸ.

Σήμερα ὁμως θὰ σᾶς κάνω μιὰ σύγκριση. Ὅταν μιλοῦσα ὡς νέος καὶ προπαγάνδιζα τὴν αὐτοδιοίκηση — καὶ ἐφήρμοζα ἐγὼ ὁ Ἀθηναῖος τὴν αὐτοδιοίκηση στὸ Βόλο καὶ στὸ Πήλιο — τὸ θέμα ἦταν πάρα πολὺ συγκινητικὸ, ἐνδιαφέρον. Ὑπῆρχαν μερικοὶ ἄνθρωποι πού θυμόντουσαν τὸν ἀείμνηστο Ἐμμανουὴλ Ρέπουλη, πού εἶχε κάνει τὴ νομοθεσία περὶ Δήμων καὶ Κοινοτήτων, ἴσως καὶ μερικοὺς συνεργάτας του ἐξαιρέτους ἀνθρώπους· ἀλλὰ πέραν τοῦ θεωρητικοῦ ἐνδιαφέροντος μερικῶν ἐπιστημόνων, ἡ αὐτοδιοίκηση ἦταν κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἐνδιέφερε οὔτε τὸ Κέντρον, τὸ ὁποῖον ἦταν κατὰ τῆς αὐτοδιοικήσεως, οὔτε τοὺς ἐπιστήμονες οἱ ὁποῖοι, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῆς αὐτοδιοικήσεως, οὔτε τὴν κοινωνία ἡ ὁποία ἤρκετο στὸ καθεστῶς πού λέγεται Διοικητικὸ Κέντρο τῶν Ἀθηνῶν, δηλ. μιὰ πόλη κατ' ἐξοχὴν ἐγκαταλελειμμένη καὶ ὡς πόλη καὶ ὡς ἀρχαιολογικὸς χῶρος.

Εἴμαστε τότε μερικοὶ θεωρητικοὶ ἰδεολόγοι, μισοπαρμένοι, ἂν θέλετε, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦμεθα μὲ τὸ θέμα τῆς αὐτο-

διοικήσεως. Σήμερα, ἐξ ἀφορμῆς τῆς μελέτης, τὴν ὁποῖαν σᾶς ζητῶ νὰ καταρτίσετε, σήμερα, ἂν διαβάσετε στὶς ἐφημερίδες θὰ ἀντιληφθῆτε, ὅτι ὑπάρχει ἓνας φοβερὸς κίνδυνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικὸς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον κοινωνικὸς, δὲν εἶναι μόνον δημογραφικὸς. Εἶναι ἓνας κίνδυνος ἔθνικος. Κι' αὐτὸς ὁ κίνδυνος λέγεται: ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου. Αὐτὴ ἡ ἐγκατάλειψη τῶν χωριῶν ἀπὸ τοὺς νέους, αὐτὴ ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐγκατάλειψη ὀλοκληρῶν περιοχῶν, γιὰ νὰ ἔλθουν στὴν ὁδὸν Σταδίου νὰ πουλᾶνε φυστίκια, εἶναι ἓνα γεγονός τὸ ὁποῖον γιὰ κείνους ποὺ ξέρουν ἱστορία καὶ πρέπει νὰ τὴν μάθετε, μᾶς θυμίζει τὶς παραμονὲς τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἠσυχολοῦντο ἂν θὰ πᾶνε μαζί με τὸν Πάπα ἢ — μὴ τρομάξετε — με τὸν Τοῦρκο, ἀφοῦ ὑπῆρχαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἔλεγαν ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ἔλθῃ ὁ Τοῦρκος παρά νὰ ἔλθῃ ὁ Πάπας, καὶ κανένας ἀπ' αὐτούς, ἔξω ἀπὸ ἓναν φωτισμένο ἄνθρωπο ποὺ ὑπῆρχε στὴ Σπάρτη καὶ ἔλεγε ὅτι οὔτε ὁ Πάπας, οὔτε ὁ Τοῦρκος, ἀλλὰ σ' αὐτὸν τὸν τόπο πρέπει νὰ μένουν μονάχα Ἕλληνες συνεχιστὲς ἑνὸς πολιτισμοῦ, Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι νὰ ὀλοκληρώσουν καὶ νὰ σώσουν ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν Εὐρώπη ὀλοκληρῆ ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητας.

Εἶμαστε στὸ ἴδιο περίπου καθεστῶς. Τὰ γνωρίσματα δὲν εἶναι εὐσίωνα. Καὶ αὔριο αὐτοὶ οἱ κενοὶ χῶροι, αὔριο αὐτὸ τὸ ἐγκαταλελειμμένο χωριὸ μετὰ τὴν πλήρη κρατικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀστοργία, θὰ ἀναγκασθῆ, ἴσως, ὅπως λέει ὁ Καβάφης, καὶ τοὺς βαρβάρους νὰ δεχθῆ χωρὶς καμμίαν ἀντίδραση, χωρὶς τὴν ἀνάταση καὶ τὴν ἀντίσταση τὴν ὁποῖαν δεῖξαμε μετὰ τὴν γενναιότητα καὶ δόξα, ὅταν ὁ Ἰταλὸς φασίστας ἦλθε νὰ ἐπιδράμῃ ἐναντίον τοῦ τόπου αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ σᾶς ζητῶ νὰ μελετήσετε τὸ χωριό. Νὰ μελετήσετε τὸν τουριστικὸ χῶρο, τὸ θέρετρο, τὸ χειμαδιό, τὴν λουτρόπολη, γιὰτὶ πιστεύω ὅτι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἀπὸ οἰονδήποτε σπουδαστὴ ὁποιασδήποτε σχολῆς, σεῖς εἰσθε σὲ θέση νὰ τὰ μελετήσετε καλύτερα. Σεῖς εἰσθε σὲ θέση νὰ ἐπιδείξετε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν στοργὴν σας, μαζί βέβαια μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν σας ἐπίδοσιν. Σεῖς εἰσθε σὲ θέση περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο νὰ ἐκτελέσετε τὸ ἔθνικόν σας χρέος μαζί μετὰ τὸ χρέος σας ὡς ἐπαγγελματιῶν ξεναγῶν.

Ἄκουστε, ἀγαπητοὶ φίλοι, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὑπάρχουν ἂν θέλετε 6 ἑκατομμύρια Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ γίνουν ὄχι μόνο παραγωγοί, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνουν καταναλωτὲς ἐπίσης. Καὶ ὅταν θὰ μελετήσετε τὴν ὕπαιθρο, μὲ τὸν πόνο ποῦ τῆς ἀρμόζει καὶ μὲ τὴ στοργή ποῦ ἐπιβάλλεται, θὰ δῆτε, ὅτι αὐτὰ τὰ 6 ἑκατομμύρια δὲν μποροῦν νὰ εἶναι καταναλωτὲς οὔτε κὰν τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων. Καὶ φυσικὰ σᾶς ρωτῶ :

— Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ αὐτὸ τὸ Κέντρον καὶ νὰ ἐπιζήσῃ ὡς Κέντρον παραγωγῆς, ὡς Κέντρον βιομηχανικόν, ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχουν οἱ καταναλωτὲς τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, γιατί δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσῃ νὰ καταναλίσκουν τὰ προϊόντα σὲ τιμὲς ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἀγοράζῃ ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ. Δὲν εἶναι πρόβλημα ἐπομένως ἀπλῶς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, — σᾶς ἐφιστῶ τὴν προσοχή σας. Εἶναι ἓνα γενικώτερον ἐθνικὸ πρόβλημα, γιατί πολλὰ προγράμματα καταρτίζουμε, πολλὰ ὠραῖα λόγια λέμε, ἀλλὰ κτίζουμε πάνω στὴν ἄμμο χωρὶς τὴν ἀνύψωση τοῦ χωριοῦ.

Πρέπει ἀκόμα αὐτὸν τὸ χωρικὸ νὰ τὸν μελετήσουμε καὶ ἀπὸ τῆς ψυχολογικῆς του πλευρᾶς, γιατί αὐτὸ τὸ φαινόμενον τὸ ὅποιον παρατηρεῖται τῆς πλήρους ἀδιαφορίας, αὐτὸ τὸ φαινόμενον ποῦ βρίσκεται μόνον στὶς φράσεις «τί μ' ἐνδιαφέρει ἢ αὔριο», ἐνῶ ἡ αὔριο εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ σήμερον, εἶναι μὲ μᾶς συνδεδεμένη, πάντως εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὰ παιδιὰ μας. Εἶναι φαινόμενο τραγικόν. Πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλισθῆ ὄχι ἀπλᾶ τὸ αὔριο ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον σ' αὐτὰ τὰ 6 ἑκατομμύρια Ἕλληνες, γιατί θὰ σᾶς πῶ κάτι ποῦ θὰ σᾶς στενοχωρήσῃ πάρα πολύ, ἀλλὰ συνήθισα νὰ λέω τὴν ἀλήθεια καὶ ξέρω ὅτι ὁ λόγος τῆς ἀληθείας εἶναι πάρα πολύ ἀπλοῦς, ὅσον εἶναι καὶ δύσκολος, εἶναι ἐπίπονος καὶ ξέρω πόσο εἶναι δυσάρεστος.

Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς πῶ νὰ ρίξετε μιὰ ματιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅπου θὰ δῆτε τὴν Ἑλληνικὴ φυλὴ γεμάτη ζωὴ νὰ ἐξορμᾷ ἐμπορικῶς καὶ πνευματικῶς, βέβαια ὄχι πολιτικῶς, καὶ νὰ καταλαμβάνῃ ὅλο τὸ Βαλκανικὸ χῶρον, ὁ ὅποιος νὰ θεωρῆται ἑλληνικὴ χερσόνησος, νὰ φθάσῃ μέχρι τὴ Βουδαπέστη καὶ μέχρι τὴ Βιέννη μέχρι τὴν Τεργέστη καὶ μέχρι τὴ Βενετία, καὶ νὰ ἰδρῦθῃ ἀξιοθαύμαστες ἑλληνικὲς κοινότητες, νὰ φθάσῃ ὡς τὴ Ρωσία, νὰ καταλαμβάνῃ ὅλη τὴ

Μ. Ἀσία, νὰ κατέρχεται ὡς τὴν Αἴγυπτο καὶ σήμερα αὐτὸς ὁ ἑλληνικὸς χῶρος εἶναι περιορισμένος σὲ 165.000 τετρ. χιλίωμ., πάρα πολὺ περιορισμένος, καὶ μέσα σ' αὐτὸν ἔχει κλεισθῆ σχεδὸν ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Ὁ λαὸς ποὺ κατοικοῦσε στὴν Ὀδησσὸ ἢ ἔμενε στὰ ἐνδότερα τῆς Ρωσίας, ἢ κατοικοῦσε καὶ ἐλάμπρυνε μὲ τὴν ὑπαρξίν του τὸ Ἀἰβαλί, τὴ Μοσχόπολη καὶ τὴ Μπραίλα. Ὁ λαὸς ὁ ὁποῖος ἐκινεῖτο παντοῦ πουλῶντας καὶ ἀγοράζοντας ἐλεύθερα, ὁ ὁποῖος ἦταν πνευματικῶς κυρίαρχος αὐτοῦ τοῦ χώρου καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει φυλακισθῆ τώρα σ' ἓνα στενὸ πολιτικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς χῶρο, ὁλόκληρος δὲν ἀποκλείεται αὔριο σιγὰ σιγὰ νὰ συρρεῦση στὴν Ἀθήνα, ὅπως ἄλλοτε συνέρρειε στὸ Βυζάντιο, ὅπου ἐκτίζοντο πράγματι διάφορα λαμπρὰ κτίσματα καὶ περίλαμπροι ναοὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τῆς διαμάχης τῶν Τουρκοφρόνων καὶ τῶν Λατινοφρόνων. Ἀλλὰ συγχρόνως ἔπεφταν τὰ τεῖχη καὶ ἀπ' ἔξω ἦταν ὁ Μωάμεθ ὁ κατακτητῆς, ὁ ὁποῖος καταπληκτικὸ εἶναι γιατί ἐπέδραμε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ δὲν ἀνέμενε ἐξ ἡμῶν ἢ ἓνα χρόνον τὸ πολὺ γιὰ νὰ τοῦ ἀνοιξοῦν διὰ πλάτα τις πόρτες οἱ Τουρκόφρονες Ἕλληνες, νὰ τὸν δεχθοῦν ὡς σωτῆρα μὲ λάβαρα καὶ μὲ εἰκόνες. Ἐγὼ ὁμολογῶ ὅτι ἀπορῶ.

Ἐ, λοιπόν, αὐτὸς ὁ χῶρος περιορίζεται διαρκῶς καὶ καταφθάνει ὁ πληθυσμὸς πρὸς τὴν Ἀθήνα, ὅπου κτίζονται μὲ χρήματα τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πόλη, ὅπου διώχνουν τοὺς Ἕλληνες ἢ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ποὺ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ φύγουν ἢ ἀπὸ τὴν Ἀφρική ποὺ θὰ μᾶς διώξουν, ἂν δὲν καταλάβουμε ποῖα πολιτικὴ σχετικὰ μὲ τὸν ἀφρικανικὸ χῶρον πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε. Ἴσως ἡ Ἐκκλησία, μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, νὰ μπορῆ νὰ γίνῃ ὁδηγὸς καὶ σωτῆρας τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀφρική. Κτίζονται πολυκατοικίες ἐπίσης ἀπὸ ἀνεξήγητα πλούσιους ἀλλὰ τὸ χωριὸ μένει ἐρημωμένο καὶ ἐγκαταλελειμμένο καὶ ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἡ πολυκατοικία τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἀσήμαντο αὐτὸ χωριὸ τὸ ὁποῖον περικλείει πραγματικὰ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας. Εἶναι τὸ πολυαγαπημένο Ἑλληνικὸ χωριὸ.

Ἔτσι, μελετῶντας αὐτὰ τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα σᾶς ἔθεσα, θὰ διαφυλάξουμε τὶς παροιμίες μας, τὶς παραδόσεις μας, τὰ λαϊκά μας ἄσματα, τοὺς λαϊκοὺς μας χορούς, τὴ λαϊκὴ μας ψυχὴ. Καὶ μὴ λησμονεῖτε ὅτι βαδίζουμε πρὸς ἓνα εὐρύτερο χῶρον, τὴν

Ευρώπη. Ἡ θὰ ἐξαφανισθῆ ἡ Ευρώπη σὲ μία στιγμή, μὲ τὶς ἀνοησίες τὶς ὁποῖες διαπράττει, ἢ θὰ ἐνωθῆ, καὶ τότε ἡ Ἑλλάδα θὰ βρεθῆ μέσα στὸν κοινὸ Ευρωπαϊκὸ χῶρο μὲ 2 ἑκατομμύρια πρωτεύουσα, χωρὶς πραγματικὴ βιομηχανία. Μὲ 6 ἑκατομμύρια ἐπίσης πτωχοὺς ἀγρότες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι οὔτε καταναλωτὲς σὲ ἓνα χῶρο ὁ ὁποῖος—ὅσοι ἔχετε πάει στὴν Ευρώπη—ξέρετε καλὰ ὅτι σφύζει ἀπὸ ζωὴ, ὅτι ἡ οἰκονομία του συνεχῶς ἀναπτύσσεται, ὅτι πνευματικῶς ἔχει ἀνέλθει, ὅτι πιστεύει στὴν Ἐλευθερία, ὅτι ἀγωνίζεται γιὰ τὴ Δημοκρατία, ὅτι θέλει νὰ διατηρήσῃ τὰ δικαιώματά του καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει θέλει νὰ εἶναι ἓνας χῶρος εὐημερῶν. Καὶ τότε θὰ κληθῆ ἡ Ἑλλάδα, ἐν ὀνόματι μιᾶς ἀδήριτης ἀνάγκης, ἢ νὰ ὑποκύψῃ στοὺς βαρβάρους, πού παρὰ τὸν περίφημο στίχο τοῦ Καβάφη «δὲν εἶναι οὔτε κἀν μιὰ κάποια λύση» ἢ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸν αὐτὸ χῶρον ὡς ἓνας παρείσακτος, ὡς ἓνας παρίας, γιὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἰσχύῃ τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ δρ Φούνκ, τοῦ περιφήμου Ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τοῦ χιτλερικοῦ Ράιχ, ὅτι ἡ «Ἑλλάδα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον γιὰ νὰ ἔχη κάτι ψευδοαρχαιότητες καὶ παπαροῦνες, καὶ ἓνας τόπος πού ἴσως χρειασθῆ νὰ ξεκουράζονται οἱ Γερμανοὶ μας ἥρωες». Καὶ μὴ ξεχνᾶτε ὅτι τὸ ἴδιο σύνθημα δίδεται σήμερα καὶ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον γιὰ ἀνάπαυτήριον, ἐκείνων πού ἐργάζονται, ἐκείνων πού παράγουν.

Ἄλλὰ ἡ σημερινὴ ζωὴ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν παραγωγῶν, οἱ ὁποῖοι μόνον θὰ πρέπει νὰ γίνουν ἐξανθρωπισμένοι παραγωγοὶ καὶ ἐπομένως ἡμεῖς οὐσιαστικὰ θὰ καταντήσουμε νὰ γίνουμε δοῦλοι, σερβιτόροι ἢ σερβιτόρες τῶν παραγωγῶν, πού θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἄλλου εἶδους κατακτητῆς. Τὸν λόγο τῆς Ἀληθείας ὀρθοτομῶ, ὅσον καὶ ἂν αὐτὴ εἶναι ὀδυνηρὴ. Τὸ μήνυμα, ξέρω, εἶναι ἀπαισιόδοξο, ἀλλὰ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ δοθοῦμε καὶ νὰ ἀναδείξουμε τὴν Ἑλλάδα σὲ Χώρα παραγωγικὴ καὶ προσδευτικὴ.

Ὁ τόπος μας ἔχει μιὰ πλοῦσια καὶ ἐνδοξη ἱστορία. Ἐχει ἀναμφιβόλως ἓνα μεγάλο παρελθόν. Τὸ κύριον ὅμως τώρα θέμα εἶναι νὰ πασχίσωμεν ν' ἀποκτήσῃ ἓνα εὐτυχισμένο μέλλον.

Εἶναι ἀρχὴ τῆς Σχολῆς, τὴν ὥρα πού ἀναπτύσσουμε ἓνα θέμα, νὰ μᾶς θέτουν μερικὰ ἐρωτήματα. Ἦδη μοῦ ἔθεσε ἓνα ἐρώ-

τημα ή Γραμματεὺς τοῦ Κέντρου Τουριστικῶν Μελετῶν, ἡ Δις Τάσου, ἐάν εἶμαι σύμφωνος στήν Ἴδρυση ἑνὸς Σωματείου ποὺ θὰ ζητήσῃ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐπαγγελματικὰ ἢ ἄλλα πνευματικὰ συμφέροντα. Ἡ ἀπάντησή μου εἶναι κατηγορηματικὴ. Ἐπειδὴ πιστεύω μετὰ πάθους στήν Ἐλευθερία, πιστεύω ὅτι ὀρθῶς τὸ Σύνταγμα καθώρισε ὅτι ἐπιτρέπεται στοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρως νὰ συνεταιρίζωνται.

Ξέρω καὶ δὲν τὸ λησμονῶ ὅτι ἐδῶ στὸν τόπο μας ἔχουν πάρα πολλὰ πράγματα παρεξηγηθῆ. Ἄλλοῦ, ὅταν λένε συνδικαλιστικὴ ὀργάνωση καὶ συνδικαλιστικὴ δράση, ἔχουν μία πλήρη ἐπίγνωση τῶν συμφερόντων τῶν συνδικαλισμένων ἀνθρώπων ποὺ ἀγωνίζονται ἐντὸς τῶν νόμων γιὰ τὶς συνδικαλιστικὲς ἐλευθερίες, γιὰ τὰ συνδικαλιστικὰ αἰτήματα. Ἐδῶ ξέρω ὅτι ὑπάρχει μία φοβερὰ παραποίηση καὶ μία φοβερὰ παρεξήγηση. Σὲ σᾶς ποὺ εἶσθε μορφωμένοι ἀνθρώποι δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ σᾶς δώσω τὴν συμβουλὴ μου, ὅτι ὁ συνδικαλισμός σας εἶναι ἓνα ἱερὸ δικαίωμα, φτάνει νὰ μὴ τὸν στρέψετε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σας. Ἐκκληση κάνει, ἓνας πάρα πολὺ μεγαλύτερός σας πρὸς σᾶς τοὺς νεωτέρους, ὥστε νὰ ὠφεληθῆτε καὶ ὄχι νὰ βλαβῆτε ἀπὸ τὸν συνδικαλισμὸ σας αὐτόν. Ἄς γίνῃ ὄχι κακοποιὸς δύναμη ἀλλὰ συντελεστὴς τῆς ἀνόδου σας.

Ξέρω τὴν ἀγωνία τῶν νεοελλήνων ποὺ κατέχονται γιὰ τὴν Αὔριον. Ἄλλοῦ ἡ ζωὴ εἶναι ὠργανωμένη καὶ κάθε ἐπαγγελματίας μπορεῖ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ. Ἐδῶ τὴ ψυχὴ μας κατέχει ἡ ἀγωνία ποὺ δημιουργεῖ ἀναγκαστικὰ συμπλέγματα καὶ κατωτερότητες, ἀντιδράσεις καὶ κακότητες, φθόβους καὶ μίση.

Πάντως ἡ Σχολὴ εἶναι μόνον πνευματικὸν Ἴδρυμα. Πρὸς σπουδαστὰς ἀπευθύνεται. Βοηθήστε το νὰ γίνῃ καλύτερο, μὲ τὸ νὰ καταστήτε, φοιτῶντας ἐδῶ, καλύτεροι. Δὲν εἶναι Γραφεῖον Εὐρέσεως Ἔργασίας, οὐδὲ εἶναι φιλανθρωπικὸ κατάστημα, μὲ σκοπὸ νὰ συντηρῆ ἐπαῖτες βαθμῶν καὶ διπλωμάτων.

Μόρφωση ἡ Σχολὴ παρέχει, ὄχι ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση. Πιστεύει ὅτι μπορεῖτε νὰ ἐξασφαλίσετε τὴν ἀπασχόλησὴ σας μορφωνόμενοι καλύτερα καὶ εὐχεταὶ μὲ τὴ μόρφωσὴ σας νὰ ἐξυπηρετήσετε καλύτερα τοὺς κατ' ἀνάγκην ἐπαγγελματικούς σκοπούς σας. Ἄλλὰ νὰ μὴ συγχίζουμε τὴ μόρφωση μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση.

Ἄγαπητοὶ φίλοι, εἶναι μία ξέχωρη χαρὰ ὁ λόγος νὰ προσφέρεται σὲ ἓνα τόσο ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον σὰν τὸ δικό σας. Εἶναι, ἀλήθεια, σὰν τὸν σπόρο πού πέφτει σ' ἓνα γόνιμο καὶ καλὰ καλλιεργημένο χωράφι.

Σᾶς εὐχαριστῶ γιατί με ἀκούσατε με τόση καλωσύνη καὶ με τόση εὐγένεια. Σᾶς εἶπα ὅτι ὁ λόγος τῆς Ἀληθείας εἶναι βέβαια ἀπλοῦς, τὸ λέει καὶ ἡ λαϊκὴ παροιμία, ἀλλὰ τὶς περισσότερες φορές εἶναι δύσκολος. Εἶναι γενναῖος, ὅπως εἶναι καὶ φοβερὰ ὀδυνηρός. Καὶ ξέρω ὅτι σᾶς εἶπα πράγματα πού, ἂν τὰ καλοσκεφθῆτε θέλουν γενναιότητα γιὰ νὰ τὰ πῆ κανεῖς καὶ γενναιότητα καὶ καλωσύνη γιὰ νὰ τ' ἀκούσῃ. Δὲν ἀρκεῖ ὁ σπορευὺς ἀλλὰ καὶ καλλιεργημένο χωράφι γιὰ τὴν καλὴ σοδειά.

Ξέρω πῶς τὸ μήνυμα μου ἔχει πολλὴ δόση ἀπαισιοδοξίας, ὅπως εἶναι ἐξόχως αἰσιόδοξο, ἂν τὸ ἀκούσετε με προσοχὴ καὶ με πόνο γιὰ τὸν τόπο μας. Καμμιά φορά θυμᾶμαι ὅταν μιλάω σὲ σπουδαστές, μιὰ περίεργη εἰκόνα. Τὴν πρωτοεῖπα στὴ Σύρα, νεαρὸς Καθηγητής, ὅταν ἀγωνιζόμουν κατὰ τῶν φοβερῶν ἐκεῖ ἐπισιτιστικῶν σκανδάλων. Τὴν εἰκόνα μιᾶς ὁμορφῆς, πάρα πολὺ ὁμορφῆς γυναίκας, πού ξεπροβάλει ἀπὸ τὸ σκοτάδι γυμνὴ καὶ ὀλοφώτεινη. Εἶναι ἡ Ἀλήθεια. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ ἓνας μέγας ζωγράφος παρουσίασε σ' ἓνα πλῆθος ἀνθρώπων πού ἀντὶ νὰ χαροῦν αὐτὴ τὴν ὁμορφιὰ πού τοὺς προσεφέρετο ὀλόγυμνη, φεύγουν ἔντρομοι μπροστὰ στὸ Φῶς πού ἀναδίδει ἡ Ἀλήθεια. Μόνον ἓνα μικρὸ παιδάκι κάθεται καὶ στέκεται καὶ τὴ θαυμάζει χαρούμενο, γιατί βλέπει αὐτὴν τὴν ὁμορφὴν γυναῖκα πού ἀναδίδει φῶς, καλωσύνη καὶ χαρὰ.

Εὐχομαι, πολλὰς φορές, ὅταν μιλάω καὶ ξέρω ὅτι λέω πάρα πολὺ σκληρὰ πράγματα, νὰ μοιάζετε μ' αὐτὸ τὸ παιδάκι πού κοιτάζε με τόση χαρὰ, με πραγματικὴ εὐτυχία τὴν γυμνὴ ὠραία γυναῖκα, πού δὲν ἐκπροσωποῦσε μόνον τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν καλωσύνη, ἀλλ' ἐξέφραζε, πρὸ παντός, ὀλοφώτεινη τὴν Ἀλήθεια *.

* Μὲ βαθυτάτη συγκίνηση σημειῶνω ἐδῶ ὅτι ἓνας ἀγαπητὸς φίλος στὴ Σύρα καὶ πολῦτιμος συνεργάτης μου τότε (στὸ 1918), ὁ κ. Γ. Ἀνδρισόπουλος, μοῦ ἔγραψε ἓνα γράμμα στὶς 10 τρέχ. Ἰουλίου ἀπὸ τὴ Σύρα καὶ μοῦ ὑπενθῦμιζε κατὰ σύμπτωσιν αὐτὴ τὴν εἰκόνα. Τὸν εὐχαριστῶ. Ἔχουν περάσει ἀπὸ τότε 42 χρόνια. Μιὰ ζωὴ, ἓνα παραμῦθι. Ἰδίως ὅταν οἱ παλαιοὶ φίλοι, ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, ξαναφέρνουν ἀναμνήσεις γιοματές ἀπὸ χαρὰς καὶ λύπες κάθε καλοῦ ἔργου.

Η ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ κ. ΚΟΥΡΝΟΥΤΟΥ

Διευθυντοῦ Γραμμάτων καὶ Θεάτρου
τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας

Ἄν ὁ κ. Πρόεδρος αισθάνεται εὐχαρίστησιν διότι κηρύσσει τὴν ἔναοξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Σχολῆς σας, ὁ παρὼν ὁμιλητὴς αισθάνεται ἰδιαιτέραν τὴν εὐχαρίστησιν διότι ἡ ἔναοξις τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς συμπίπτει μὲ τὸ μάθημα τὸ ὁποῖον οὗτος διαπραγματεύεται. Καὶ εἶναι πραγματικὰ τὸ θέμα λίγο παράδοξον. Διότι οἱ σκοποὶ οἱ τόσον πρακτικοί, οἱ οικονομικοί, οἱ ρεαλιστικοί, ὅπως τοὺς ἐξιστόρησε ὁ κ. Πρόεδρος, φαίνεται νὰ ἔχουν μίαν σχετικὴν ἀντίφασιν, ἐπιφανειακά, μὲ τὸ μάθημα μὲ τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἀπασχολήσω.

Ὁ κ. Γ. Κουρνοῦτος

Ἐνῶ ὁμιλοῦμε δηλαδὴ διὰ θέματα ἐξόχως παρόντα, ἐξόχως συγκαιρινὰ καὶ σύγχρονα, actualités, ὅπως θὰ λέγαμε μὲ τὸν διεθνή ὄρον, ἐν τούτοις θὰ ἀπασχοληθῆτε καὶ μὲ θέματα ἱστορίας, δηλαδὴ στροφῆς πρὸς τὸν ἀπώτερον παρελθόν, τὸ ὁποῖον δὲν ξέρω κατὰ ποῖον τρόπον θὰ μπορέσετε σεῖς νὰ τὸ ἀξιολογήσετε καὶ νὰ τὸ ἀποτιμήσετε εἰς ...συνάλλαγμα.

Βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ πεῖρα εἶναι μεγάλη ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν σημασίαν ποὺ ἔχει τὸ παρελθόν, διότι, καλῶς ἢ κακῶς, ὑπῆρξαμε μέχρι σήμερον ὁδηγοί, τουλάχιστον, τῶν διαφόρων περιηγητῶν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς τόπους μας. Ὑπῆρξαμε ὁμῶς

ἀπλῶς, ἀπλοὶ χειρόνακτες, διερμηνεῖς τοῦ κλέους καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ πνεύματος τοῦ παρελθόντος. Δὲν ξέρω δέ, ἐὰν τὸ εἶδος αὐτὸ προσφέρεται πλέον εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ὡς εἶδος παραγωγικόν, ἐὰν μπορῇ νὰ σταθῇ μετὰ τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο τοῦτο εἰς τὸ παρελθόν, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ συναλλαγματικὰ ὄφελον.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ σᾶς δώσουν οἱ ἄλλοι συνάδελφοι, οἱ πρακτικώτεροι ἐμοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ εἴδους πάρα πολὺ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπαφῆς μετὰ τὸ παρελθόν. Ἀλλά, παρὰ ταῦτα ἡ οἰκονομία λέγει, καὶ ὁ κ. Πρόεδρος τὸ ἐτόνισε, ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα διευκολύνουν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ τόπου εἶναι ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων ποὺ ἀπετυπώθησαν εἰς τὸν τόπον μας κατὰ τὸ παρελθόν.

Δὲν θὰ σᾶς φθάσω τόσον μακριὰ ἐγώ, καὶ δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μετὰ τὸ τόσον ἀπώτερον παρελθόν. Ἔχομε πάρα πολὺ κουράσει μετὰ αὐτὴν τὴν συγγένεια μετὰ αὐτὸ τὸ παλῆ παρελθόν, ἔτσι μάλιστα ὅπως τὴν ἐξηγοῦμε, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν πολυσυζητήσω. καὶ ἐγώ. Βεβαίως πάντοτε, ἐὰν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῆτε μετὰ ἕνα θέμα, θὰ πᾶτε στὶς ρίζες του νὰ τὸ ἐξετάσετε, γιὰ νὰ κατανοήσετε τὰ ἐπιφαινόμενα καλύτερα. «Ἐἴ τις γὰρ τὰ πράγματα ἐξ ἀρχῆς φυόμενα βλέπειεν, ἄριστ' ἂν θεωρήσειεν», εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης· καὶ αὐτὸ ἀληθεύει διὰ πᾶσαν γνῶσιν, καὶ διὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ διὰ πᾶσαν προᾶξιν. Καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν βέβαια ἡ σπουδὴ τῆς ἱστορίας εἶναι χρήσιμη εἰς πᾶσαν προσπάθειαν καὶ εἰς πᾶσαν ἐπιδίωξιν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον. Εἰς τὸν τόπον αὐτὸν εἰς τὸν ὁποῖον ζῆτε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον θὰ πάρετε αὔριον τοὺς ξένους, τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὸν γνωρίσουν, νὰ τοὺς ὀδηγήσετε καὶ νὰ τοὺς δείξετε τὴν χώραν, δὲν ὑπάρχει μόνον ὑπόγειος πλοῦτος, ὑπάρχει καὶ ἐπίγειος πλοῦτος. Δὲν ὑπάρχει μόνον ἕνα παρελθόν τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴν σκαπάνην, ὑπάρχει καὶ ἕνα παρὸν τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος, σεῖς καὶ ἐγώ καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ κινοῦνται δίπλα μας ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἕνα λόγο μέσα εἰς τὸν χῶρον αὐτόν. Τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀπὸ τοὺς παλινοὺς καιροὺς, τὰ μνημεῖα τὰ ὁποῖα σώζονται, πρέπει μάλιστα νὰ εἶναι νεκρά, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ζῆ μέσα εἰς τὸν χῶρον αὐτόν δὲν ἔχει ἀξιοποιήσει μέσα του τὴν σημασίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν μνημείων αὐτῶν, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωρηθῇ mutatis mutandis μετὰ τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἰς τοὺς σύγχρονους καιροὺς. Οἱ ἀρχαῖοι καιροὶ ἔχουν σχέσιν καὶ εὐθύνην γιὰ τοὺς νέους καιροὺς, ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετο.

Δὲν εἶναι δυνατὸν λοιπὸν αὐτὴν τὴν κακῶς λεγομένην πατραγαθίαν νὰ τὴν ἐπιδεικνύομεν, ἐὰν καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀξιῶμε αὐτὰ τὰ δημιουργήματα καὶ αὐτοὺς τοὺς προγόνους.

Καὶ ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ἀξίζομεν καὶ τὸ ὑπεραξίζομεν, αὐτὸ δὲ θὰ σᾶς τὸ πῆ ἢ σπουδὴ τῶν πραγματικῶν γεγονότων, ἢ σπουδὴ τῆς σύγχρονης πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ τόπου, ἢ σπουδὴ τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τῆ σπουδῆ αὐτῆ θὰ διαπιστώσετε ὅτι ὁ Ἕλληνας ἐξακολουθεῖ νὰ στέκεται ἀκατάλυτος, ὅπως ὁ Παρθενῶν. Μέσα μας ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ ὁ ἴδιος ὁ Ἕλληνας, ὁ ὁποῖος ἔπλασε τὸν Παρθενῶνα καὶ ὁ ὁποῖος πλάθει τὶς πράξεις καὶ σήμερα τὸ ἴδιο, ἔστω καὶ ἂν δέν τὶς ἀποτυπῶνῃ εἰς τὸ μάρμαρο.

Τί σημασία ἄλλωστε θὰ εἶχε μία ἐπανάληψις τῆς πράξεως ἐπάνω εἰς τὴν ἴδια ὕλη. Ἡ ὕλη ἔχει μεταβληθῆ. Ὁ τρόπος ζωῆς ἔχει ἀλλάξει, ἢ οὐσία ὅμως ἢ πολιτιστικῆ, ἢ οὐσία τῆς ζωῆς εἶναι πάντοτε ἢ ἴδια διὰ τὸν Ἕλληνα καὶ ἀποκαλύπτεται πάντοτε πρὸς τοὺς ξένους τὸ ἴδιο ζωηρῆ, τὸ ἴδιο πλαστικῆ ὅπως εἶναι οἱ κολῶνες τοῦ Παρθενῶνος καὶ οἱ κολῶνες τοῦ Σουνίου.

Θὰ ἤθελα λοιπὸν αὐτὸν τὸν καινούργιο Ἕλληνα πὺ ἀρχίζει εἰς τὴν νεώτερη ἐποχῇ νὰ τὸν δοῦμε, νὰ τὸν ἐξετάσωμε, νὰ τὸν δῆτε, νὰ τὸν πιστέψετε καὶ νὰ τὸν ἀντιπαραθέσετε ἐνώπιον τοῦ ξένου ὡς κυριαρχικὰ κληρονόμον καὶ ἀναμφισβήτητον δικαιούχον καὶ συνεχιστὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος.

Ἡ περίοδος, τὴν ὁποίαν καλοῦμεν Νεωτέραν, διὰ τοὺς πολλοὺς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κλασικιστικῶν ἀντιλήψεων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἢ περίοδος αὐτῆ θεωρεῖται ὡς περίοδος παρακμῆς, ὡς περίοδος, τουλάχιστον, σὲ κατώτερο ἐπίπεδον εὐρισκομένη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων δημιουργικῶν στιγμῶν, τῶν ἀνεπανάληπτων δημιουργικῶν περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἐπάρχει ὅμως, παρὰ τοῦτο, μία δύναμις μέσα εἰς τὴν νεώτερη αὐτῆ ἐποχῇ, μέσα εἰς τὸν νεώτερον αὐτὸν ἄνθρωπο, ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι καταπληκτικῆ καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς μελετητὰς τῆς ἱστορίας μας καὶ διὰ τοὺς ἐπισκέπτας μας.

Αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ ὁποῖος ἐξεκίνησε ἀπὸ ἓνα παρελθὸν τόσο ἔνδοξον καὶ ἔπεσε εἰς ἓνα σκοτάδι, σὰν αὐτὸ πὺ δοκιμάσατε ἀπόψε προτοῦ νὰ ἀνάψῃ τὸ ἠλεκτρικὸ, ἴσως καὶ μεγαλύτερο, αὐτὸς ὁ κόσμος κατώρθωσε νὰ διασώσῃ μέσα του ὅ,τι πολυτιμότερον στοιχεῖον ὑπάρχει. Νὰ διασώσῃ τὸν ἄνθρωπο, τὴν πίστιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Θὰ τὴν δῆτε μέσα εἰς ὅλον τὸν νεοελληνικὸν βίον νὰ κυριαρχῇ αὐτῆ ἢ πίστις. Θὰ τὴν δῆτε εἰς ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις καὶ παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἐξ αἰτίας τῆς μορφῆς, τοῦ σχήματος ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται.

Ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας, τὴν ὁποίαν θεωροῦμε μὲ ἀπέχθειαν ἐκάστοτε, εἶναι περίοδος, ἢ ὁποῖα εἶναι διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἕξις μεγάλη ὅσο εἶναι μεγάλες οἱ μεγάλες ὥρες τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν ἐνὸς ἰσχυροτάτου δυνάστου, ὑπὸ τὴν πίεσιν μιᾶς βαρβαρότητος ζῆ καὶ κινεῖται καὶ ἀνθίζει καὶ ἐπικρατεῖ

εἰς τὸ τέλος ὁ ἄνθρωπος, ὁ πολιτισμός, ἡ Ἑλλάς, μὲ τὴν ἔννοιαν πού τὴν ἐβλεπαν οἱ Ἀρχαῖοι καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν πού τὴν ἐπίστεψε ὁ Εὐρωπαϊκὸς κόσμος.

Δὲν εἶναι σχῆμα λόγου αὐτό, εἶναι πραγματικότης, ὅτι μέσα εἰς τοὺς δύσκολους, τοὺς τρομεροὺς δύσκολους καιροὺς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐξουθένωναν τὸν πιὸ ἰσχυρό, βιολογικά, λαόν, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος κατώρθωσε ὄχι μόνον νὰ διασώσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἑλληνικότητά του εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον. Ὅστερα ἀπὸ τὶς περιπέτειες τὶς ὁποῖες εἶχε ὁ Ἑλληνικὸς ἐλεύθερος κόσμος μετὰ τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ὕστερα ἀπὸ τὶς συμμίξεις τὶς μεγάλες τὶς ὁποῖες εἶχε μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἠνώθησαν εἰς τὴν χροάνην τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας, ἡ περίοδος τῆς κατοχῆς, ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας, καμινεύει ἕναν ἄπερφον Ἑλληνα καὶ τὸν παρουσιάζει εἰς τὸ Βαλτέτσι, ὅπως ἀκριβῶς τὸν εἶδατε εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἰς τὶς Θερμοπύλες.

Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἑλληνας, ὄχι γιατί νικᾷ ἕνα ἐχθρόν, πολλές φορὲς οἱ ἄνθρωποι νικοῦν ἐχθροὺς, ἀλλὰ διότι νικᾷ μὲ ἑλληνικὴν ἀρετὴν τὸν ἐχθρόν, διότι πιστεύει εἰς τὴν δύναμιν οὐχὶ τοῦ ἀριθμοῦ, οὐχὶ τῆς μάξης, οὐχὶ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀρετῆς, ὅπως τὴν ἐπραγματοποίησαν οἱ ὀλίγοι, οἱ συντριψάντες τὰς ὁρδὰς τοῦ Τουρκικοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὅταν λοιπὸν μέσα ἀπὸ αὐτὸν τὸν φοβερόν βίον καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀντίξοες περιστάσεις, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος κατορθῶνῃ νὰ γίνῃ ἑλληνικώτερος παρὰ ποτέ, κατορθῶνῃ νὰ ἀναγάγῃ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ ὅπου τὴν ἀνήγαγεν ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε τουλάχιστον ὑπερήφανοι καὶ νὰ μὴν αἰσθανώμεθα μειονεκτικὰ ἔναντι τῶν μεγάλων προγόνων μας καὶ νὰ μὴν φοβώμαστε νὰ ἀντιμετωπίζωμε κατὰμάτα τὸν Παρθενῶνα. Εἴμαστε καὶ ἡμεῖς, εἶναι καὶ ἡ νεώτερη Ἑλλάδα, τὸ ἴδιο μεγάλη, καὶ ἀλλοίμονο δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρχαίους, ἂν δὲν ἦταν, ὅσο μεγάλη ἦταν καὶ ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Ἄν δὲν ἦταν, τότε, ὅλες αὐτὲς οἱ παράδοξες θεωρίαι περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖες μᾶς ἐκλιναν τὴν πορείαν εἰς τὸ 338 στὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, ὅλες αὐτὲς θὰ εἶχαν κάθε δικαίωμα νὰ ἐπαληθεύουν. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο φοβερόν, ὄχι γιὰ τὸν Ἑλληνα, ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἄνθρωπον.

Οἱ σοφοὶ οἱ ὁποῖοι κἀθονται καὶ μετροῦνε, ὡς ὁ Φαμερσίερ, ὁ Φάσμερ καὶ οἱ λοιποὶ, ἀπὸ τὰ τοπωνύμια, ἀπὸ τὶς κάποιες λέξεις, ἀπὸ τὶς κάποιες παραδόσεις πού ἔχουν σχέσιν καὶ μὲ τοὺς ξένους λαοὺς, τὴν ἐθνολογικὴν μας σύστασι, καὶ ἀποφαίνονται μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν τους ἐμβροχίαια ἀμφιβόλως περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, δὲν ἔχουν παρὰ νὰ διαβάσουν τὴν Ἱστορίαν τῶν πράξεων, τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀντιλήψεως τῆς πολιτιστικῆς τοῦ Λαοῦ τούτου γιὰ νὰ

καταλάβουν ὅτι πλανῶνται ἀπὸ τὴν ἄθροισιν τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα κατέχουν.

Ἡ περίοδος τῆς σλαβιάς, ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας ἐγαλβάνισε τὸν καινούργιον Ἕλληνα καὶ τὸν ἔκανε ἑλληνικώτερον τοῦ Ἕλληνος, τὸν ἔφερε εἰς τὴν ἴδια περίοδον τὴν ὁποίαν ἔχετε χαρακτηρίσει, ἔχετε γνωρίσει χαρακτηριζομένην, ὡς Χρυσοῦν Αἰῶνα.

Τὸν ἔφερε νὰ ἀντιμετωριεῖται μὲ τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ τοὺς μεγάλους ἥρωες, οἱ ὁποῖοι ἐπραγματοποίησαν νίκας ἠθικὰς μεγάλης σημασίας. Νὰ σᾶς παραπέμψω καὶ νὰ συγκρίνετε τὴν ἀντίληψιν πού ὑπῆρχε εἰς τοὺς Μαραθωνομάχους ἐν σχέσει μὲ τὴν δύναμιν τοῦ πλήθους, τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τὴν ψυχολογίαν, ἡ ὁποία μᾶς ἐνέπνευσε, ἐμᾶς τοὺς ἰδίους, ἐμένα καὶ πολλοὺς ἀπὸ σᾶς, τὸ 40 ὅταν ἀνεβαίναμε τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσωμε ἑκατομμύρια λαῶν; Εἶναι τὸ ἴδιο. Αὐτὸ εἶναι Ἑλλάς! Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια αὐτοῦ τὸ ὁποῖον καλοῦμεν «Ἑλλάς». Ἡ Πίστις πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν ἐσωτερικὴν, ἡ Πίστις πρὸς τὴν ἠθικὴν, πρὸς τὴν ἀρετὴν, μὲ τὴν ἀρχαίαν, τὴν κλασικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου. Ἡ πίστις πρὸς τὸν Ἄνθρωπον. Ἡ ἀνυποληψία τοῦ Ὁγκου.

Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος βέβαια γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἐμόχησε καὶ ἠγωνίσθη διαίωδια. Κάτω ἀπ' τὴν σλαβίαν, τὴν τρομερότερη σλαβία τῆς βαρβαρότητος, ἐπάλαισε σκληρὰ γιὰ νὰ κρατηθῇ στὴ γραμμὴ πού τοῦ ὄριζε ἡ μοῖρα του, σύμφωνα μὲ τὰ διδάγματα τῆς Φυλῆς καὶ τοῦ χώρου, ὅπου τὸν ἔταξεν ὁ Θεός. Ἀλλὰ δὲν ἀπελιπίσθηκε. Τετρακόσια δλόκληρα χρόνια!

Σὲ ὥρες δύσκολες, σὲ περιόδους σκληρὰς πού ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ δημιουργήματα συγχρόνου, ἐπικαιρικῆς — ἂν θέλετε — ἀξίας, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ στρέφεται, ἀπελπισῶς, καὶ νοσταλγὸς πρὸς τὸ παρελθόν, καὶ νὰ βλέπῃ τὰ σχήματα καὶ νὰ ἱκανοποιῆται, νὰ ἠσυχάζῃ μὲ τὰ σχήματα, τὶς μορφὰς καὶ τὴν οὐσία τὴν πολιτιστικὴν τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ. Στὰ χρόνια τῆς σλαβιάς ὁ Νεοελληνικὸς κόσμος ἔκανε μιὰ τέτοια στροφή. Ἐσπούδασε πάρα πολὺ, περισσότερο ἴσως κ' ἀπὸ ὅτι σπουδάζομε καὶ σήμερα τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ τρόπο ζωῆς, τὸν ἀρχαῖο, τὸν κλασικὸ Ἑλληνικὸ πολιτισμὸν.

Καὶ τὸν ἐσπούδασε σὲ μιὰ περίοδο πού ἦταν καὶ ἀπὸ ἄλλους λόγους ἐπιβεβλημένο νὰ τὸν σπουδάσῃ. Εἶναι τότε τὸ κίνημα τοῦ οὐμανισμοῦ στὴν Εὐρώπῃ, εἶναι ἡ διαμόρφωσις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ πού ἔχει βάση του τὰ στοιχεῖα τῆς Κλασικῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸς μόνον ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ σπουδάζοντες Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδο τῆς σλαβιάς ἐδίδασκαν ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸν κλασικὸ ἑλληνικὸ πολιτισμὸν, εἶναι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, τὴν ὁποίαν ἐνίωσε ὁ ἴδιος ὁ Λαός, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ μυθολογῇ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀπ' ὅσα θυμᾶται, ἀτηχήματα πού κατέχει ἀπὸ τὴ δι-

δαχή τοῦ παρελθόντος, καὶ νὰ σκέπτεται ὅπως ἐμυθολόγουν, ἐσκέπτοντο καὶ ἔξω οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί του.

Ἡ λαϊκὴ παράδοση, ὁ λαϊκὸς βίος, μᾶς δίδει ἓνα πλῆθος στοιχείων ἀναβιώσεως τοῦ παρελθόντος· καὶ ὁ παπᾶς ἢ ὁ δάσκαλος ἀκόμη, αὐτὸς πού ξέρει μερικὰ κολυβογόρμηματα καὶ διδάσκει, σ' αὐτὸ πού ἔπειτα ὠνομάσαμε ἡμεῖς «Κουρὸ Σχολεῖο», καὶ αὐτὸς θυμίζει εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, αὐτὸ τὸ παρελθόν· αὐτὲς τὶς δόξες τὶς περασμένες καὶ τὸν νανουρίζει αὐτὸν τὸν κόσμον τὸν ἀναγεννώμενον, τὸν ἀναδημιουργούμενον, τὸν νανουρίζει μέσα στὴ διδασχὴ, μέσα εἰς τὰ διδάγματα τὰ πολιτιστικά τοῦ παλινοῦ καλοῦ καιροῦ. Καὶ σιγά - σιγά, καὶ ἀπὸ τὴ μιά μεριά τὸ μαχαίρι τοῦ κατακτητῆ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ νανούρισμα τοῦ δάσκαλου καὶ τοῦ παπᾶ καὶ τῆς κυροῦλας, ἢ ὅποια μὲ τὸ παραμῦθι καὶ μὲ τὸ θρύλο διδάσκει γι' αὐτοὺς τοὺς καλοὺς παληοὺς καὶ σπουδαίους καιροὺς, οἱ ἄνθρωποι τοῦ παρελθόντος, οἱ Μαραθωνομάχοι καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Κλασικῆς ἀρχαιότητος, γεννιῶνται σιγά - σιγά μέσα μας, γεννιῶνται σιγά - σιγά μέσα στὸν Ἑλληνικὸν κόσμο καὶ σὲ μιά ὀρισμένη στιγμή ἐκεῖνο πού καλοῦμε Ἑλλάδα καὶ Ἑλληνισμό ἔχει πραγματοποιηθῆ στὸν χῶρο τοῦτο καὶ κάτω ἀπὸ τὴν τόσο σκληρὴ κατοχὴ, κάτω ἀπὸ τὴν τόσο σκληρὴ πίεσι μᾶς βαρβαρότητος ἀτέγκτου.

Ἦδη στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα ἔχομεν ἀρτιώσει πλήρως τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν μέσα μας, ἔχομεν γίνεῖ Ἕλληνας πλέον καὶ γνωρίζομε πολὺ καλά ὅτι Ἕλληνας καλοῦνται «πάντες οἱ τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας μετέχοντες» καὶ ὄχι οἱ κατοικοῦντες μονάχα κατὰ σύμπτωσιν τὸν τόπον αὐτόν ἢ καθ' οἰονδήποτε τρόπον συνδεόμενοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων πού πέρασαν.

Γινόμεθα πλέον δηλαδὴ συνειδητὰ Ἕλληνας καὶ κατακτῶμεν τὴν ιδιότητά μας αὐτὴν ἀπὸ μόνοι μας, μὲ τὸ αἷμα μας, μὲ τὸν μόχθο μας καὶ μὲ τὴ σπουδὴν μας καὶ φωτιζόμεσθε. Ὁ δικὸς μας ὁ φωτισμὸς ἔχει γίνεῖ — ὅπως σὰς εἶπα — καὶ θὰ μᾶς δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξετάσωμε κάπως σχετικὰ λεπτομερέστερα, ἔχει γίνεῖ ἀπὸ τὶς ἀρχές ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος, χωρὶς νὰ χρειασθῆ ὁ Γαλλικὸς διαφωτισμὸς καὶ ὁ διαφωτισμὸς τῆς Δύσεως νὰ μᾶς διδάξῃ ὀρισμένα θέματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀρετὴν, μὲ τὴν ἐλευθερίαν, μὲ τὴν πίστην καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἦδη εἰς τὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα ὄχι μόνον εἴμασθε ἐσωτερικὰ πλέον ἄρτιοι, ἀλλὰ ἀρχίζομε καὶ ἐξωτερικὰ νὰ ἀποδεικνύομε ὅτι ἔχομεν μίαν ἀρτιότητα. Καὶ ἡμεῖς ἀρχίζομε τότε τὶς πρῶτες προσπάθειες γιὰ ἀπελευθέρωσιν καὶ οἱ ξένοι ἀρχίζουν σιγά - σιγά, νὰ ὑπολογίζουν σ' αὐτὴ τὴ δύναμιν πού κατοικεῖ ἐδῶ, τὴν ἐγγὺς Ἀνατολήν, καὶ ἢ ὅποια μέχοι πρό τινος ἦτο ἄγνωστον ἂν εἶχε συγγένεια, διὰ τὴν Δύση ἦτο ἄγνωστον, ἂν εἶχε συγγένεια, μὲ τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ μὲ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας. Σὰς ὑπενθυμίζω εἰς τὸ σημεῖο τοῦτο ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἦλθαν ἐδῶ κατ' ἀρχὴν καὶ ἐπληροφορήθησαν ὅτι «Ἕλληνας ἐσμέν», ἦσαν

ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δι' ἄλλους σκοποὺς ἦλθαν καὶ οὐδόλως πιστεύοντες εἰς τὴν ἑλληνικότητα τῶν Ἑλλήνων.

Εἶναι Μισιονάριοι κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐρχόμενοι πρὸς τὴν ἐγγὺς Ἀνατολὴν νὰ ξυλευθοῦν ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξον Χριστιανικὸν κόσμον, νὰ ξυλευθοῦν ὁπαδοὺς, ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρατάξεων οἱ ὁποῖες μὲ τὴν διαμαρτύρησιν ἔχουν σχηματισθῆ εἰς τὴν Δύσιν. Εἶναι Καλβινισταί, εἶναι Λουθηρανοί, εἶναι πάσης φύσεως πράκτορες - ὁπαδοὶ δογματίων, οἱ ὁποῖοι ἐρχονται ἐδῶ διὰ νὰ ἀγρεύσουν ὁπαδοὺς, ἄσχετα ἂν λέγονται Ἑλληνας, Βούλγαροι, Τοῦρκοι, ὀτιδήποτε ἄλλο, ἀρκεῖ νὰ εἶναι Χριστιανοί. Καὶ ἐρχονται καὶ προσπαθοῦν γιὰ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Ἑλληνας νὰ μάθουν τὴ γλῶσσαν τοὺς καί, κατάπληκτοι, βλέπουν ὅτι αὐτοὶ οἱ ραγιαδες εἶναι Ἑλληνας, ὅτι ἡ γλῶσσα τοὺς εἶναι Ἑλληνική, ὅτι τὰ ἔθιμά τοὺς εἶναι Ἑλληνικά, ὅτι ὁ βίος καὶ ὁ τρόπος ζωῆς τοὺς εἶναι Ἑλληνικός. Καὶ οἱ πρῶτοι αὐτοὶ Μισιονάριοι Θεολόγοι, γίνονται οἱ πρῶτοι Νεοελληνισταί, οἱ πρῶτοι γλωσσολόγοι τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, οἱ πρῶτοι μελετηταὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Νὰ σᾶς ἀπαριθμήσω μερικoὺς ἐξ αὐτῶν: Εἶναι Θεολόγοι ἀπὸ τὴν Γερμανίαν Lange, ὁ Trivehovius καὶ ἄλλοι. Δὲν θὰ τοὺς ἔχετε ἀκούσει, δὲν ἔχει σημασία. Τὰ συγγράμματά τοὺς, ἂν θὰ χορειασθῆ, θὰ μπορέσετε νὰ τὰ βοῆτε. Μιλᾶνε περὶ τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης: «Linguae Graecae Vulgaris Elementa», γράφουν καὶ ἀναπτύσσουν ὅτι αὐτὸς ὁ κόσμος ἐδῶ μιλάει Ἑλληνικά, ἡ γλῶσσα αὐτὴ ποὺ νοιῖζομε ἡμεῖς βαρβαρικὴ εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ εἶναι καθαρὰ ἐξέλιξις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Καὶ ἔπειτα, παίρνουν θάρρος καὶ οἱ δικοὶ μας, οἱ ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ Νεοελληνικά πράγματα, καὶ παρουσιάζονται εἰς τὰ διεθνή δῆματα. Σὲ κάποια ἄλλη ἐνκαιρία οἱ ὅσοι μὲ εἶχατε παρακολουθήσει θὰ ἀκούσατε ποὺ σᾶς ἀνέφερα ἕναν Ἑλληνα Σπουδαστὴ τῶν σχολειῶν τῶν Γιαννίνων, ὁ ὁποῖος πολὺ πρόωμος, στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα, 1706, γενόμενος μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, (μάλιστα ἦταν ἡ περίοδος τοῦ Γκρόσμπρολιν, ἦταν ἡ περίοδος τῆς μεγαλυτέρας ἀκμῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Leibnitz τότε, τοῦ μεγάλου φιλοσόφου), ὁμίλησε περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, Ἀναστάσιος Μιχαήλ ὁ ἐκ Ναούσης, ὁμίλησε περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, ἐνώπιον τῶν καταπλήκτων τότε Γερμανῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐξύμνησε τὶς ἀρετὲς τοῦ κόσμου τούτου, ὁ ὁποῖος σὲ ἀνύποπτη περιόδῳ εἶχεν ἐνασχόλησιν μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τὰ γράμματα, τέτοια ποὺ σπανίως τὴν συναντοῦσε κανεὶς καὶ εἰς τὴν Εὐρώπῃ, παρ' ὅλην τὴν εὐρύτητα τὴν ὁποῖαν ἡ σπουδὴ παρουσιάζεν ἐδῶ.

Κατέκτησε λοιπὸν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος αὐτὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἀντιπαραβάλλεται μὲ τὸ κλασικὸ παρελθόν του, μὲ τοὺς μεγάλους τοῦ παρελθόντος προγόνους του, τὸ κατέκτησε ἰδρῶνοντας, χύνον-

τας τὸ αἷμα του κυριολεκτικὰ καὶ βλέποντας ὅτι, μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἦτο δυνατόν νὰ λυτρωθῆ. Μόνον ὅταν ἔφθανε νὰ γίνη μέσα του τόσο Ἑλληνας, ὅσο Ἑλληνες ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἠμφισβήτησαν τὴν ἰσχὺν τῆς δυνάμεως τοῦ πλήθους καὶ τῆς πίεσεως τῆς μεγάλης ὕλης, ἦτο δυνατόν νὰ ἐλευθερωθῆ.

Καὶ τὸ δίδαγμα τοῦτο τοῦ τὸ δίδει ἡ παράδοσις καὶ ὁ χῶρος. Διότι, μέσα εἰς τὸν χῶρον αὐτόν, δαμάζεται ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ πλήθος. Ἄν γυρίσετε καὶ ἰδῆτε τίς κορυφογραμμές, ἂν ἰδῆτε τὰ διάσπαρτα νησιά καὶ τὰ συγκρίνετε μὲ τὴν ἀτέρμονη ἔκτασι τῆς στέππας, μὲ τίς ἀτέρμονες ἐκτάσεις τῶν ἐρήμων τῶν ἄλλων περιοχῶν, θὰ καταλάβετε λίαν εὐχερῶς τὴ σημασία αὐτῆ τοῦ περιβάλλοντος, τὴ διδαχὴ αὐτῆ τοῦ χώρου μας.

Ἐὰν λοιπὸν εἰς τὸν χῶρον αὐτόν, τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον καὶ ἡ παράδοσις εἶχαν τὴν δύναμι αὐτὴν νὰ δημιουργήσουν τὸν Νεοέλληνα ἴδια Ἑλληνα μὲ τὸν ἀρχαῖο, ἔχομεν τότε κάθε δικαίωμα νὰ μπορούμε νὰ σταθοῦμε δίπλα εἰς τὸ παρελθόν, δίπλα εἰς τὸ μεγάλο παρελθόν μας, ἀρκετὰ ὑπερήφανοι.

Θὰ πρέπει, λοιπὸν, ἂν θελήσετε νὰ γίνετε ἐρμηνευτὲς τῆς σημασίας αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος, θὰ πρέπει νὰ συνειδητοποιήσετε πολὺ καλὰ τὸ παρόν. Αὐτό, θὰ σᾶς διδάξῃ, αὐτὸς ὁ Ἑλληνας, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, ὁ σημερινὸς κόσμος θὰ σᾶς διδάξῃ τὴν σημασία, τὴν ἀξία τοῦ μεγάλου παρελθόντος. Θὰ γίνετε δὲ πρὸ πειστικὸι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἔὰν τοὺς κάνετε νὰ δοῦν αὐτὸ τὸ παρελθόν μέσα ἀπὸ τὰ δικὰ σας τὰ μάτια, μέσα ἀπὸ τὴν δική σας τὴν ψυχὴ. Νὰ πεισθοῦν ὅτι «ὁ Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ζῆ καὶ βασιλεύει». Γιατὶ ἄλλοιῶς, δὲν μπορεῖτε νὰ πείσετε. Ἄλλοιῶς, τὰ μνημεῖα καὶ μόνά τους θὰ μιλᾶνε, χωρὶς νὰ χρειασθῆ νὰ τοὺς κάνετε σεῖς τὸν διερμηνεῖα.

Ἐνας πού μὲ τὰ καινούργια μέσα θέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ παραστατικὰ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐν συνθέσει, μὲ τὸν κινηματογράφου ἐννοῶ, — καὶ πού ἐπέτυχε ἀρκετὰ — δὲν ἔκανε αὐτὲς τίς χονδροειδεῖς ἀντιπαραβολές τίς ὁποῖες συνηθίζαμε εἰς τὸ παρελθόν νὰ κάνομε ὅταν μᾶς ἄρесе νὰ ξαπλώνομε κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ δένδρου τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ περνᾶμε ὥραϊα, χάρις καὶ εἰς τὴν εὐγενῆ καὶ εὐμενῆ διάθεσι τῶν καταπλήκτων κουτόφραγκων, ὅπως τοὺς ἐλέγαμε.

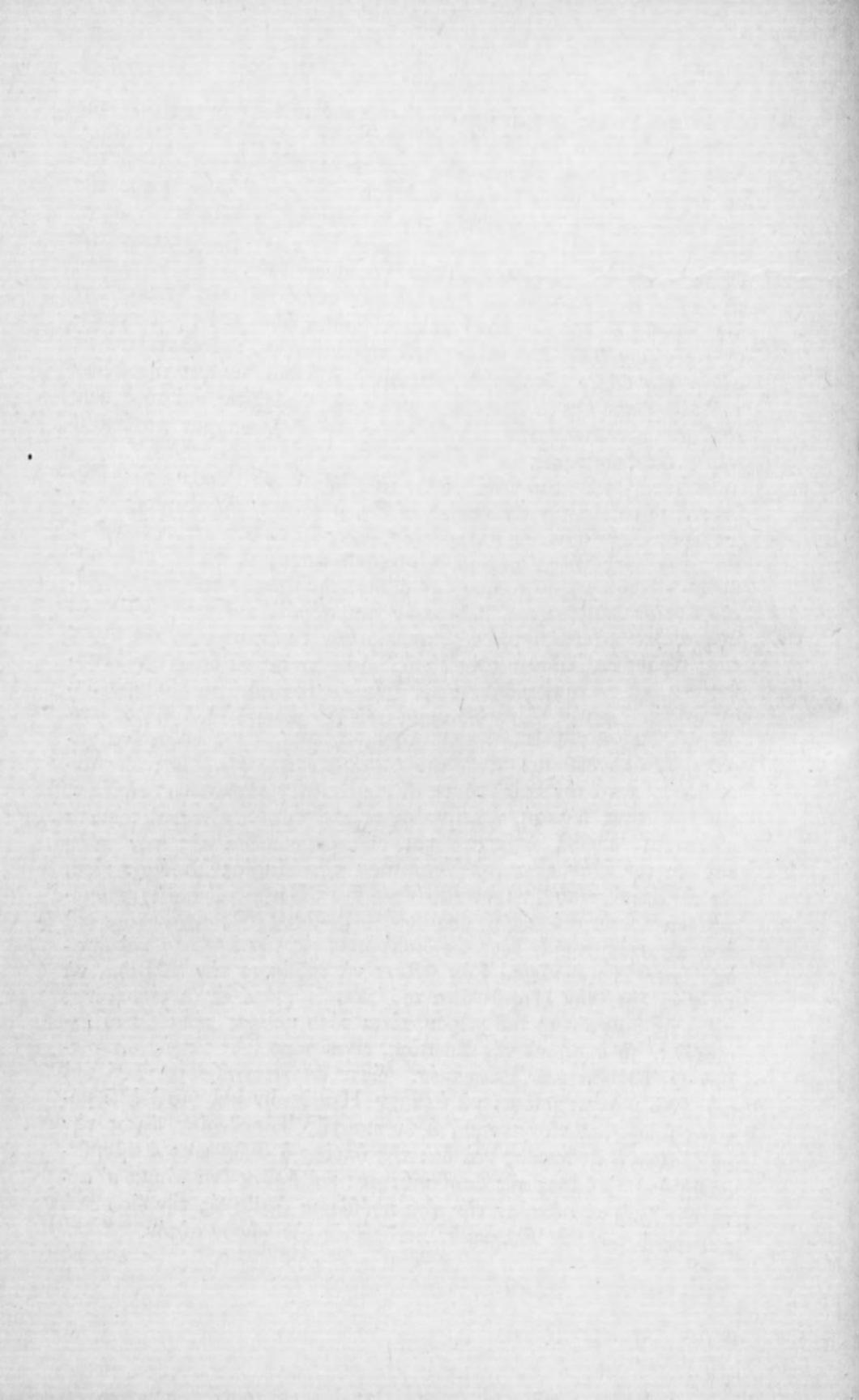
Δὲν ἔκανε λοιπὸν αὐτόν τὸν χονδροειδῆ συσχετισμὸν πού ἐκάνεμε: «ἐγὼ καὶ ὁ Περικλῆς», εἰς τὸ παρελθόν. Μιλῶ γιὰ τὴν ταινία «Immortal Land», ἕνα φιλμ ντοκυμανταίρ τοῦ Ἀγγλοῦ Ράιτ. Δὲν ξέρω ἂν τὴν ἔχετε δῆ. Κάνει μιὰ προσπάθεια, ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ νὰ δώσῃ, σὲ σχῆμα τουλάχιστον, αὐτὸ μπορεῖ νὰ κάνῃ ὁ κινηματογράφος, σὲ σχῆμα νὰ δώσῃ τὴ σημασία τοῦ παρελθόντος. Ἐχει πολλὰ τρῦκ, τὰ ὁποῖα θὰ τὰ δῆτε εἰς τὸν κινηματογράφο, μὲ τὰ ὁποῖα περνᾶει ἀπὸ τὴ σύγχρονη στὴν παλιὰ ζωὴ. Παίρνει λ.χ. μιὰ γυναικοῦνα εἰς τὴν Δῆλο πού βγάζει μὲ τὸν κου-

βά νερό ἀπ' τὸ πηγάδι, ἐκεῖνο τὸ πηγάδι ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο 2.000 χρόνια. Πηγαίνει ἔπειτα στὴν ὁδὸν Ἀθηνῶν, νομίζω κάπου ἐκεῖ, καὶ μπαίνει σ' ἓνα τσαγκάρι καὶ βλέπει ἓνα τσαγκάρι ποὺ φτιάχνει ἓνα πέδιλο καί, ὅταν ἀρτιώνεται τὸ πέδιλο, σιγὰ-σιγὰ, ἀχνά παρουσιάζει κάτω ἀπὸ τὸ πέδιλο ἓνα πόδι χάλκινο ἀρχαῖο μὲ τὸ ὄμοιο πέδιλο. Βεβαίως, περιορίζεται, ὅπως σᾶς εἶπα εἰς τὸ σχῆμα, ἀλλὰ πέραν ἀπὸ τὰ σχήματα ὑπάρχει καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀθέατο στοιχεῖο τὸ ὁποῖον θὰ τὸ δώσετε σεῖς εἰς τὸν ξένο νὰ τὸ καταλάβῃ. Ὅπως τὸ δίδει στὸ πανί ὁ κινηματογράφος, θὰ τὸ δώσετε σεῖς τὸ στοιχεῖο αὐτό, ποὺ μόνον ὁ λόγος μπορεῖ νὰ τὸ ἐρμηνεύσῃ, νὰ τὸ ἐκφράσῃ. Δὲν μπορεῖ νὰ τὸ συλλάβῃ ἢ φωτογραφία. Καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτό, εἶναι πάρα πολὺ σημαντικό εἰς τὴν Ἑλλάδα. Βεβαίως, ἡ Ἑλλὰς εἶναι καὶ ἡ χώρα τοῦ σχήματος, εἶναι ἡ χώρα τῆς πλαστικῆς ἐπιτεύξεως, ἀλλὰ εἶναι ἐν ταυτῷ καὶ ἡ χώρα τοῦ λόγου, τοῦ πνεύματος, εἶναι ἡ χώρα ἢ ὁποῖα συνέλαβε τὸ νόημα καὶ τὸ ἀποτύπωσε σὲ λόγο καὶ αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει νὰ τὸν δώσετε ἐσεῖς. Καὶ θὰ τὸν δώσετε, ὅπως σᾶς εἶπα, ὄχι σπουδάζοντας μόνον τοὺς ἀρχαίους γιὰ νὰ τοὺς ξέρετε ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ σπουδάζοντας καὶ τοὺς νέους, τὸν ἑαυτὸ σας τὸν ἴδιο ἐλέγχοντας, κρίνοντας καὶ βλέποντάς τον, διότι θὰ τὸν δῆτε ἂν ψάξετε τὸν ἑαυτὸ σας, ὅτι εἶναι Ἑλληνας, τόσο Ἑλληνας ὅσο ἦσαν καὶ αὐτοὶ τοὺς ὁποίους πάντοτε οἱ ἐποχὲς ἐκάλεσαν Ἑλληνας. Αὐτὸ λοιπὸν θὰ τὸ δώσετε ἀπὸ μέσα σας. Γιὰ νὰ τὸ δώσετε, ὅμως, πρέπει ἓνας ἕκαστος νὰ μετρήσῃ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ σπουδάσῃ τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ γιὰ νὰ τὸ δώσωμε ὡς Λαός, πρέπει νὰ σπουδάσωμε τὸν ἑαυτὸ μας ὡς Λαό, νὰ σπουδάσωμε τὸ εἶναι μας, τὴν ὑπόστασίν μας τὴ σημερινή, τὴ χθесινή, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ 1821, τὴν Τουρκοκρατία, πρὶν νὰ φθάσωμε εἰς τὸν Περικλῆ καὶ εἰς τίς παλιὰς μεγάλες δόξας τῆς Ἑλλάδος.

Πρέπει νὰ δοῦμε τοὺς κατ' εὐθείαν ἀπογόνους μας, αὐτοὺς ποὺ εἶπαν «ἢ ἐλευθερία ἢ θάνατος», καὶ δὲν ἔκαναν φιλολογία. Διότι πολὺ εὐκόλο τὸ λέμε ἡμεῖς ἀπὸ τὴν ἔδρα ἐδῶ καὶ τὸ ἀκοῦτε καὶ σεῖς ἀπὸ κεῖ, «ἐλευθερία ἢ θάνατος». Ῥοαῖο σχῆμα. Ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ τὸ ἔλεγαν καὶ τὸ ἔκαναν, τί ἦσαν; Τί ἐνιωθάν; Γιατί τὸ ἔλεγαν; Ἐνῶ μποροῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν μιὰ ζωὴ ἔστω καὶ ὑπὸ αὐτὲς τίς ἀθλιὰς συνθῆκες, ἂν μάλιστα μποροῦσαν νὰ πᾶνε ὑποταχτικά καὶ κοντὰ εἰς κάποιον ἀγῶ, θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν τὴν ἀτομικὴ ζωὴ τους. Γιατί ὅμως ἔφθασαν νὰ τὸ λένε αὐτό; Διότι ἐνιωθάν ὅτι ὑψίστη ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνέλαβαν εἰς τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἕλληνες τοῦ παρελθόντος, ὅτι, ἢ ἐλευθερία τὴν ὁποῖαν μᾶς διδάσκει ὁ χρόνος καὶ ἡ ψυχὴ μας, εἶναι ὑπόθεσις ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοηθῇ εἰς τὴν ζωὴν. Ὅτι εἶναι ὑπόθεσις ζωῆς ἢ θανάτου ἢ ἐλευθερίας τὴν ὁποῖαν μᾶς διδάσκει αὐτὸ τὸ περίγραμμα ποὺ βλέπετε εἰς τὴν Ἀττική, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ ἐξεπορεύθη ὡς νόημα. Τὸ περίγραμμα αὐτό, ποὺ δὲν

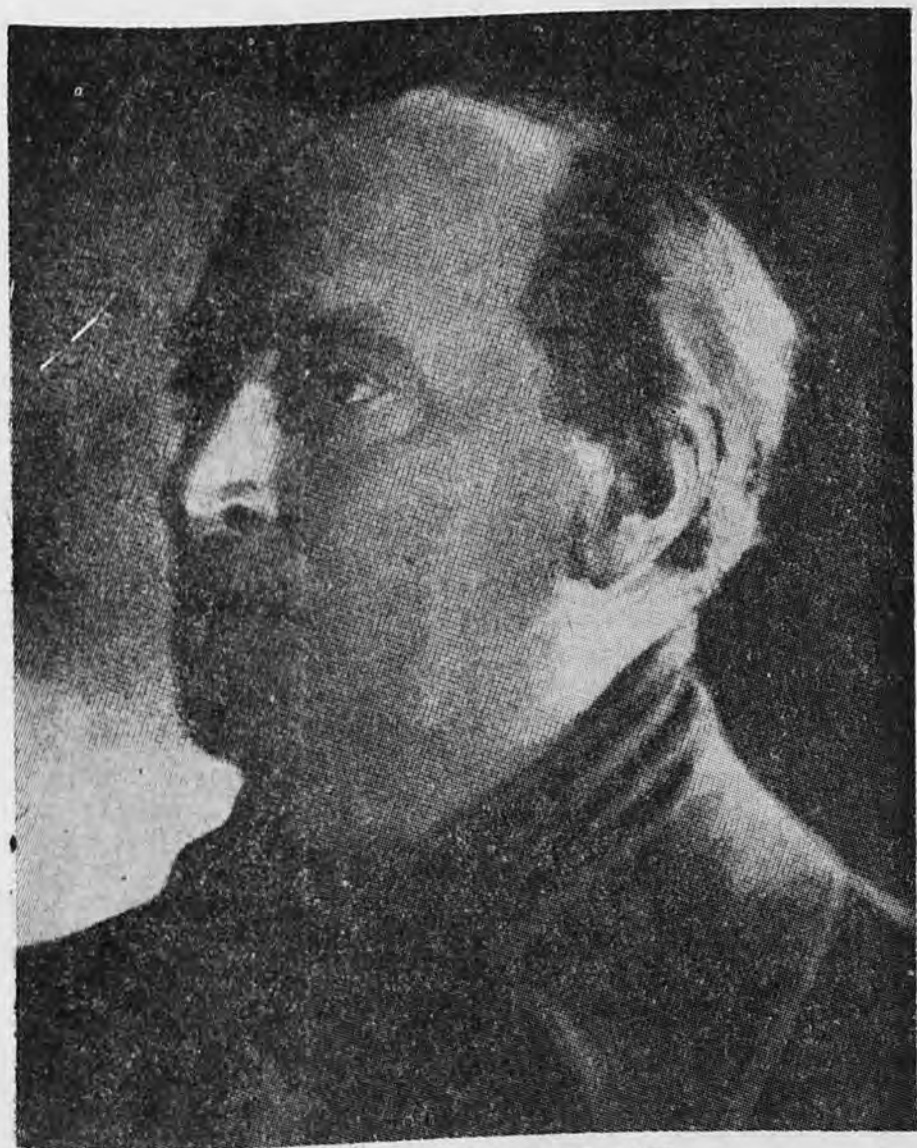
ἀσκει ἀπάνω εἰς τὸν ἄνθρωπο τὴν καταθλιπτικὴν δεσποτείαν τῆς στέππας, ἢ ὅποια καὶ δὲν ἔνωσε ποτὲ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας. Διότι δὲν μπορούσε νὰ συλλάβῃ ποτὲ τὸ καταθλιμμένο τὸ ἄτομο μέσα εἰς τὴν ἀτέρμονα ἔκτασιν καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν ὅλης αὐτῆς τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ὕλης, αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀξία, ποὺ δὲν μπορούσε νὰ νιώσῃ τὸ ἄτομο μέσα εἰς τὴν στέππα, τὴν ἔνωσε ὑπὸ τὸ παιγνίδισμα τῶν γραμμῶν τοῦ Ἀττικοῦ τοπίου, τὸ ὁποῖον σεῖς θὰ πάτε νὰ ἐρημεύσητε αὐριο εἰς τοὺς ξένους, τὴν ἐνεπνεύσθη ὁ Ἕλληνας ὑπὸ τὸ περίγραμμα αὐτὸ καὶ τὴν διετύπωσε εἰς νόμον ζωῆς ἢ θανάτου, καὶ τὴν ἐπίστεψε, καὶ ἀπετέλεσε μὲ αὐτὴν τὴν βάσιν αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνάγει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ ὁποῖον ἐδόξασε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐδίδαξε τὸν ἀνθρωπισμὸν κατέναντι πάσης βαρβαρότητος.

Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα θὰ τὰ δῆτε νὰ ζοῦν τὸ ἴδιο ἔντονα μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ὁ ὁποῖος μὴ κάνοντας σχῆμα λόγου ἔλεγε θάνατος ἢ ἐλευθερία, ὅπως θὰ τὰ βλέπατε σὲ ἐκείνους τοὺς μεγάλους νόες, τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι συνελάμβαναν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον τὴν βάσιν, τὴν ἀρετὴν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκαλέσαμεν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἀπηχίματα τὰ βλέπομεν νὰ δημιουργοῦν ζωὴν σήμερα εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ κάνουν τοὺς λαοὺς νὰ εἶδον τὸν Παρθενῶνα διὰ νὰ αισθανθοῦν στὴν ἀρμονία του αὐτὸ τὸ δίδαγμα καὶ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν. Ἐνα δίδαγμα, ποὺ δὲν μπορεί νὰ βγῆ πουθενὰ ἄλλου. Ἐλεγα καὶ ἄλλοτε καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ τώρα ἕνα χαρακτηριστικὸ δεῖγμα: Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κλασικιστικῶν ἀντιλήψεων κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἰς τὸ Ἐδιμβούργου στὴ Σκωτία ἐχτίστηκε ἡ μισή, ἡ καινούργια πόλις μὲ κολῶνες, ἀετώματα κ.λ.π. Καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχαν καὶ δύο λόφοι μέσα εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὸν ἕναν εἶναι τὰ Ἀνάκτορα τῆς Μαρίας Στούαρτ κ.π., εἰς τὸν ἄλλον, εἶπαν, νὰ φτιάξουν καὶ ἕναν Παρθενῶνα. Ἐχρησιμοποίησαν λοιπὸν ὅλους τοὺς ἀρχαιολόγους, ὅλους τοὺς μηχανικοὺς καὶ ἀρχιτέκτονας, πῆραν ὅλες τὶς διαστάσεις εἰς τὴν ἐντέλεια καὶ ἔχτισαν ἕναν Παρθενῶνα. Ἐὰν θέλετε νὰ δοξάσετε τὴν Ἑλλάδα, νὰ πάτε νὰ δῆτε τὸν Παρθενῶνα τοῦ Ἐδιμβούργου. Εἶναι τόσο ξένος πρὸς τὶς διαστάσεις τοῦ χώρου, εἶναι τόσο μαῦρος μέσα εἰς τὸ περιβάλλον τὸ σκοτεινὸ τῆς Σκωτίας, εἶναι τόσο ξένος πρὸς ὅ,τι καλοῦμεν Ἑλλάδα καὶ Ἑλληνικόν, ὥστε θὰ κατανοήσετε γιατί καὶ πῶς ἐδῶ μονάχα μπορεί νὰ ὑπάρχῃ Παρθενῶν καὶ γιατί ἐδῶ μονάχα μπορούσε νὰ γεννηθῇ ἡ ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας, ὅπως τὴν συνέλαβεν ὁ ἄνθρωπος καὶ διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀπληρευθῆρῶθη ἀπὸ τὸ βάρος τῆς βαρβαρότητος καὶ βρῆκε ἕνα νόημα σ' αὐτὴ τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν τὴν εἶχε πρόβλημα ἄλλο ὡς τὴν ὥρα ποὺ παρουσιάστηκε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἰς τὸν χῶρον αὐτόν.

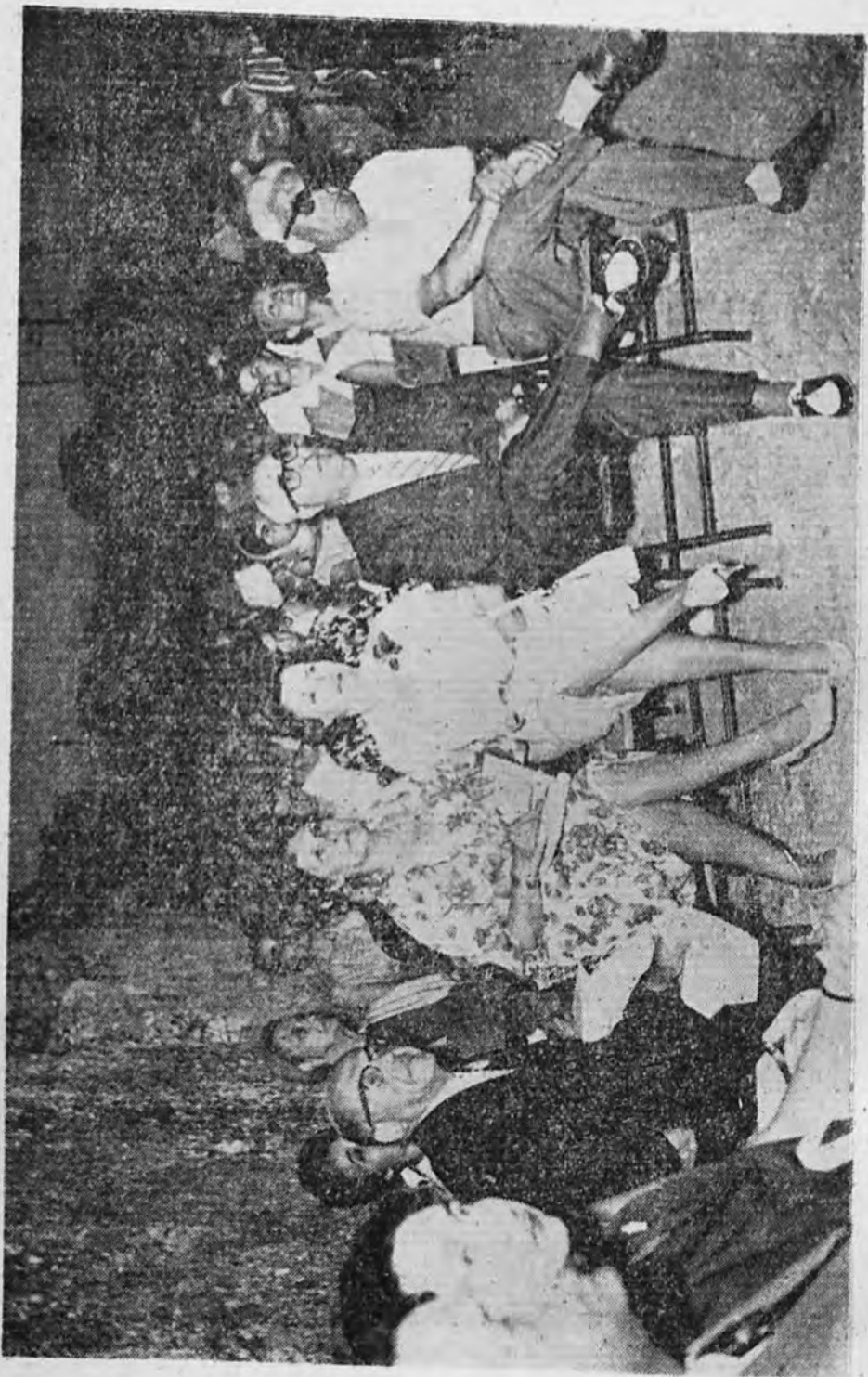

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐκδρομῆς
εἰς ΑΡΑΧΩΒΑΝ καὶ ΔΕΛΦΟΥΣ

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΣΤΑ 1937

Από την Β' έκδηλωση της Σχολής Ξεναγών

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ἀπὸ τὸν κ. Στρ. Κ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Ἡ δευτέρα καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση τῆς «Σχολῆς Ξεναγῶν» γίνεται στὸν ἴδιο χῶρο, ὅπως καὶ ἡ πρώτη μας, σὺν προετοιμασία τῆς Ἐκπαιδευτικῆς μας ἐκδρομῆς τῆς ἐρχομένης Κυριακῆς στὴν Ἀράχωβα, ὅπου θὰ μιλήσῃ γιὰ τὰ λαογραφικὰ της στοιχεῖα ὁ κ. Ρωμαῖος, καὶ στοὺς Δελφούς, ὅπου οἱ κυρίες Καλογεροπούλου καὶ Νίνου θὰ μᾶς ἐξηγήσουν τὰ ἱερά μας ἀρχαῖα.

Ἐλπίζω σύντομα ν' ἀκολουθήσῃ ἡ τρίτη μας ἐκδήλωση γιὰ τὴν Ἀγορὰ τοῦ Ἀιτάλου, ὅπου ἔσφυζεν ἡ ζωὴ στὴν ἀρχαιότητα καὶ γιὰ τὸν Κεραμεικὸ, τὸν ἱερὸ χῶρο τῶν νεκρῶν της.

Σήμερα, ὁ διαπρεπὴς μας πολεοδόμος, Καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ ἀρχιτέκτων κ. Κώστας Κιτσίκης, Πρόεδρος τοῦ Κέντρου Τουριστικῶν Σπουδῶν, θὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ προσπάθεια ποὺ κάνει ἐδῶ καὶ στὸ «Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης», στὸ Στρασβοῦργο, νὰ ἰδρυνθῇ στοὺς Δελφούς «Παγκόσμιον Πνευματικὸν Κέντρο», στὸ ὁποῖο — μέσα σ' ἓνα περιβάλλον ἀμφικτυονικῶν παραδόσεων καὶ σεβασμοῦ ποὺ ἐμπνέει τὸ τοπίο — θ' ἀνταλλάσσουν οἱ διανοούμενοι ὅλου τοῦ κόσμου τίς σκέψεις τους καὶ τίς ἀπόψεις τους γύρω στὰ πολιτιστικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κ. Κιτσίκης εἶναι ὁ ἄξιος τοῦ θαυμασμοῦ μας συνεχιστὴς τῆς Δελφικῆς Ἰδέας τοῦ μεγάλου Ἐθνικοῦ μας Ποιητῆ, τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ καὶ τῆς ἐξαιρετῆς Γυναίκας του, τῆς Εὔας.

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ πρώτου θὰ μιλήσῃ ὁ λαμπρὸς μας λογοτέχνης καὶ βιογράφος του κ. Θεόδωρος Εὐδης. Γιὰ τὴν Εὔα ἡ κ. Ἔρση Χατζημιχάλη, λογοτέχνης καὶ ξεναγὸς, θὰ μᾶς διαβάσῃ λίγα λόγια γραμμένα ἀπὸ τὴ Μητέρα της, ποὺ μᾶς τιμᾷ μὲ τὴν παρουσία της, τὴν Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη, τὴν ἀξιοθαύμαστη καὶ ἀγαπημένη αὐτῆ Ἑλληνίδα, ποὺ στάθηκε καλὴ φίλη καὶ πολύτιμη συνεργάτιδα τοῦ Ἀγγελοῦ καὶ τῆς Εὔας.

Ἡ κ. Μιράντα Μυράτ, τοῦ Ἐθνικοῦ μας Θεάτρου, πού τόσο τῆ θαυμάσαμε στήν πρώτη μας «Συγκέντρωση», θ' ἀπαγγεῖλη στίχους τοῦ Σικελιανοῦ καί ἔτσι θά μᾶς δοθῆ ἡ εὐκαιρία νά ξαναθυμηθοῦμε τὸ ἔργο του καί μαζί μὲ αὐτὸ νά χειροκροτήσουμε τὴν ἐκλεκτὴ καλλιτέχνηδα, πού θά μᾶς κἀνῃ νά τὸ καταλάβουμε καλύτερα καί βαθύτερα.

Τὸ ποιητικὸ του ἔργο ὕψωσε τὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ στὸ ὑψηλὸ βᾶθρο τῆς τριάδας τῶν μεγάλων μας Ἐθνικῶν Ποιητῶν, μαζί μὲ τὸν Σολωμὸ καί τὸν Παλαμᾶ. Γιὰ τὴν «Δελφικὴ Ἰδέα» ξόδεψε τὴν παρουσίᾳ του καί αὐριον, ὅταν θά συσταθῆ τὸ «Δελφικὸ Πνευματικὸ Κέντρο», ἐκεῖ ἐπάνω, στὸν πανσεβάσμιο χῶρο, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου θά τὸν αἰσθάνωνται πάντοτε ἀνάμεσά τους καί θά νιώθουν ὅτι βρίσκονται ψυχικὰ ψηλότερα, γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ αἶσθημα πού ἀποκομίζεις ὅταν βροῖσκεσαι ἐκεῖ στοὺς Δελφούς, στὸν Ἱερὸ αὐτὸ χῶρο.

Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ θά μιλήσῃ ὁ φίλος κ. Ζύδης, ὁ ἐμπνευσμένος βιογράφος του. Στὸ βιβλίον πού ἔχει ἐτοιμάσει θά παρουσιάσῃ τὸ ἔργο του μὲ ὅλη τὴ βαθειὰ ἀγάπη καί τὴν ἐκτίμησίν του γιὰ τὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ καί σιᾶθηκε κοντὰ στὸ ὑψηλὸ του βᾶθρο. Δὲν μπορῶ ὅμως παρὰ νά θυμηθῶ καί ἐγὼ τὸν πολυαγαπημένον φίλον καί γὰ ἐπαναλάβω μιὰ συνομιλία μας στὸν κῆπο τοῦ ξενοδοχείου τῆς Κηφισιάς, δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητο, θανατηφόρον σὲ λίγο ἀτύχημά του. Μοῦ ἔλεγε μὲ τὸ συνηθισμένον, ἀλλὰ καί τόσο φυσικὸ ντεκλαματουάριον ὕφος, πού τόσο τέλειά ἄρμοζε σ' Αὐτόν, τὸν εὐλογημένον ἀπὸ τὸν Θεόν, γιὰ τὸ κάλλος του, τὸ πνεῦμα του καί τὴν ψυχὴν του. «Ἀλήθεια, φίλε μου, μοῦ εἶπε, θυμᾶμαι πολλὰς φορὰς τὴ φράση τῆς Μάννας σου, πού πίστευε πὼς ἔπρεπε ν' ἀγαπᾶς τοὺς καλοὺς, γιατί εἶναι καλοὶ, ἀλλὰ καί τοὺς κακοὺς περισσότερο γιατί εἶναι δυστυχισμένοι».

«Μὰ σκέπτομαι—μοῦ ἔλεγε—πολλὰς φορὰς μήπως αὐτοὶ οἱ κακοὶ, οἱ μικροὶ, οἱ φθονεροὶ, πού ἔρπονν στὴ γῆ, μᾶς δείχνουν πόσο γινόμαστε Μεγάλοι μπρὸς στὴ μικρότητά τους, πόσο γινόμαστε ἐνάρετοι μπρὸς τὸν φθόνον καί τὴ χυδαιότητά τους, πὼς ὅταν μᾶς ρίχνουν ἀκαθαρσίες βρωμίζει μὲν ὁ γύρω τους τόπος καί μολύνεται ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐνῶ ἡμεῖς ὑψωνόμαστε πάνω ἀπὸ τὴ βρωμιὰ καί οὔτε κἀν τὴν ὀσμίζομαστε. Σὲ μᾶς δείχνουν

οἱ μικροί, μὲ τὸ ἀπύθμενο μῖσος τους, πόσο γινόμαστε μεγαλύτεροι μπρὸς στὴ μικρότητά τους καὶ πόσο εἴμαστε καθαρότεροι μπρὸς στὴ χυδαιότητά τους, πὼς μᾶς κάνουν μὲ τὴν κακότητά τους πιὸ ἀγνοῦς. Ἔτσι φοβᾶμαι, μήπως μοῦ ἀξάνουν τὸν ἐγωτισμό μου καὶ αἰσθάνομαι τότε σὰν ν' ἁμαρτάνω μπρὸς στὸν Θεό, πὸ ἐνῶ Αὐτὸς εἶναι τόσο Μεγάλος, ἔμεῖς πὸ μᾶς εὐλόγησε καὶ μᾶς ἔταξε ταγούς, εἴμαστε τόσο ἀπροσμέτρητα μικροί». Ἀλήθεια θυμᾶμαι, τώρα, τοὺς στίχους τοῦ Νίτσε, πὸ ἔλεγε:

*Φαρμακόσταχτα μάτια μὲ κοιτάζουν μὲ ἔγνοια
Φορὲς χίλιες γνώρισα τούτη τὴν ὥρα
Σᾶς τὸ κράζω γελώντας στὸ πρόσωπο φόρα
Νὰ πεθάνω ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ πεθάνω
Καὶ μὲ χίλιους θανάτους ἀκόμα δῶ πέρα
Θάμαι πάντα πνοή, θάμαι φῶς στὸν αἰθέρα
Νὰ πεθάνω ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ πεθάνω
Κι' ὅμως σεῖς, εἰστε σεῖς πὸ κάθε ὥρα πεθαίνετε*

στίχους πὸ τόσο ἀρμόζουν γιὰ τὸ Σικελιανό.

Θυμᾶμαι μὲ πόσο πόνο μοῦ ἐπανελάβε τὴ φράση τοῦ Εὐαγγελίου «Ἄφες αὐτοῖς, Κύριε, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι». Τοῦ εἶπα τότε ὅτι ὁ ὄχλος πραγματικά δὲν ἐγνώριζε τί ἔκανε, ὅταν φώναζε ἔξαλλος «Σταύρωσον αὐτόν», ἀλλὰ ὁ ὄχλος τῶν ἀσήμαντων πὸ ζητοῦν τὴ δική του τὴ σταύρωσή του γνωρίζουν καλά, πολὺ καλά, τί θέλουν καὶ τί ἐπιδιώκουν. Ζητοῦν οἱ μικροὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸν Μεγάλο, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται ἡ μικρότητά τους. Τότε μὲ ρώτησε «τί εἶναι ἄραγε πιὸ φοβερό: τὸ αἶσθημα τοῦ οἴκτου ἢ τὸ αἶσθημα τῆς ἀηδίας. Τὸ δεύτερο—μοῦ εἶπε—πάντως εἶναι πιὸ τραγικό. Ἔρχονται, ἀληθινά, στιγμὲς πὸ δολοφονικά μὲ πνίγουν καὶ τὰ δύο».

Πᾶνε ἀπὸ τότε, Κυρίες καὶ Κύριοι, πολλὰ χρόνια—αἰῶνες—πὸ ἡ Πυθία διακήρυξε πὸς «ὁ μέγας Πᾶν ἀπέθανε» καὶ δὲν ἔχει πιά «ὁ Φοῖβος παγὰν λαλέουσιν». Καὶ ὅμως ὁ μέγας Πᾶν ξαναζῆ στὴν ψυχὴ κάθε ἀνθρώπου, πὸ νιώθει τὴν ὁμορφιά καὶ τὸ μυστήριο τῆς Φύσης, ξαναζῆ στὴν ψυχὴ κάθε ἀνθρώπου, πὸ ἀκούει στὰ τρίσβαθα τῆς ψυχῆς του τὴ γιομάτη δέος καὶ λαχτάρα φράση τοῦ Σικελιανοῦ «ὦ Μάννα μου Γῆ».

Καὶ ὁ Φοῖβος—δηλαδὴ τὸ Φῶς καὶ ἡ Ἀλήθεια—ἔχει πάντα

«παγὰν λαλέουσαν» στὸ στόμα κάθε στοχαστικοῦ τίμιου ἀνθρώπου, πὺν ξέρει πὺς τὸ μήνυμα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, τῆς τόσον ἀναταραγμένης, αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς ζυμωμένης μὲ πάθος καὶ ἀνάταση, μὲ ἠρωϊσμοὺς καὶ προδοσίαις, αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς ζυμωμένης μὲ χρυσῆς ἐλπίδες καὶ τραγικὲς ἀγωνίες, εἶναι ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Δημοκρατία, ἡ Λευτεριά καὶ ἡ Δικαιοσύνη, μὲ μιὰ λέξη, ἡ Ἑλλάδα, πὺν τόσο μεγαλόπνοια τὴν τραγούδησε ὁ μέγας μας Ποιητής.

Κάθε στοχαστικὸς ἀνθρώπος ἀληθινὰ ξέρει πὺς τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς Πυθίας, ἰδίως πρὸς τοὺς Ἕλληνες, ἦταν καὶ εἶναι ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ συνεργασία· εἶναι τὸ ἀμφικτυονικὸ πνεῦμα, εἶναι τὸ μήνυμα γιὰ δουλειὰ καὶ προκοπὴ καὶ ὄχι τὸ πάθος καὶ τὸ μαχαίρι. Εἶναι ἡ δημιουργία καὶ ὄχι ἡ καταστροφή. Εἶναι ἡ «Πατριδα—Ἑλλάδα» καὶ ὄχι ἡ ὑποταγὴ στοὺς οἰουσιδήποτε ξένους.

Αὐτὰ φωνάζει ἡ ζῶσα «παγὰ λαλέουσα», πὺν ἄκουσε τὴ φωνὴ τῆς περσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ὁ Ἅγγελος Σικελιανὸς καὶ θ' ἀκούσουν αὐριο — τὸ ἐλπίζω — στὸ Δελφικὸ Κέντρο ὅσοι θ' ἀντιληφθοῦν, ὄχι μόνο τὴν ὁμορφιά τοῦ τοπίου, ἀλλὰ καὶ τὸ αἰώνιο πνεῦμα τῶν Δελφῶν, πνεῦμα ἀγάπης καὶ ἀμοιβαίας κατανοήσεως τῶν Λαῶν, πὺν ὅλοι τόσο ὑπέφεραν καὶ τόσο ὑποφέρουν στὴν ἐπίπονο πορεία τους γιὰ τὴν Προόδο καὶ τὴν Εὐημερία, γιὰ νὰ γίνῃ κάποτε ὁ Ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, ἀληθινὰ δηλαδὴ ἐξανθρωπισμένος Ἄνθρωπος.

Μέσα στὸ ἀσημοσκέπαστο αὐτὸ βραδυνό, πὺν μῦς θυμίζει τὸν στίχο τοῦ Ποιητῆ μας :

*«Φλογάτη, γελαστή, ζεστή ἀπὸ τ' ἀμπέλια
πάνωθεν ἐκοίταξε ἡ Σελήνη
κι' ἀκόμα ὁ ἥλιος πύρωνε τὰ θάμνα,
βασιλεύοντας μὲς σὲ διπλὴ γαλήνη».*

Ἄς εἶναι εὐλογημένη, Θεέ μου, ἀφοῦ καὶ Σὺ εἶσαι ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἡ ὥρα πὺν μαζεμένοι ἐδῶ ἦλθαμε νὰ τιμηθοῦμε, μιλῶντας γιὰ Σένα, πολυαγαπημένε Φίλε, Μεγάλε Ποιητή, ξεχωριστὲ Ἄνθρωπε, εὐλογημένε ἀπὸ τὸ Θεό, Ἅγγελε Σικελιανέ, πὺν ὁμορφαινες καὶ φώτιζες τόσο τὴ ζωὴ, ἰδιαίτερα μέσ' τὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, μέσα σὲ στιγμὲς ἀβάσταχτου πόνου καὶ ἀπροσμέτρητης θυσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγαλείου καὶ χρυσῶν ὀνείρων γιὰ μιὰ καλύτερη Αὐριον.

Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ. Κ. ΚΙΤΣΙΚΗ

Φίλοι άκροαταί,

1. Συμμετέχων άπό δεκαετίας άνελλιπώς εις τας έργασίας του Συμβουλίου Εύρώπης, ως εκπρόσωπος τής Ελλάδος εις τήν επιτροπήν των Πνευματικῶν Ἐμπειρογνωμόνων, δέν ἔπαυσα νά διαπιστώνω κάθε φοράν καί περισσότερον, πόσον ταυτίζονται αί επιδιώξεις του Εύρωπαϊκοῦ αὐτοῦ Συνασπισμοῦ μέ εκείνας των αρχαίων Ἀμφικτυονιῶν. Δέν ὑπερβάλλω λέγων ὅτι ἡ ἰδέα τής Πανευρώπης ἐγεννήθη εις τοὺς Δελφούς. Μοῦ κατέστη ἔμμονος ἡ ἰδέα, ὅτι τόν ρόλον τόν ὁποῖον

Ἐνῶ ὁμιλεῖ ὁ κ. Κ. Κιτσίκης

ἔπαιξαν οἱ Δελφοί κατά τήν ἀρχαιότητα, θά ἠδύνατο νά τόν ἀναλάβουν ἐκ νέου, πρὸς ἐπίτευξιν ὄχι μόνον τής συμπτώξεως των Ἠνωμένων Πολιτειῶν τής Εύρώπης, ἀλλά ἀκόμη περισσότερον τής παγκοσμίου συνεννοήσεως, διὰ τήν ἀπομάκρυνσιν, κατά τρόπον ὀριστικόν, του ἐφιάλτου του πολέμου. Πιστεύω, ὅτι οἱ ἰθύνοντες τας τυχάς του κόσμου, συγκεντρούμενοι μακράν τής τύρβης των πόλεων εις τό τόσον ἐπιβλητικόν περιβάλλον των Δελφῶν, περιστοιχιζόμενοι ἀπό τά

έναπομείναντα λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς καὶ ἀναπνέοντες τὴν μεγαλειώδη ἀτμόσφαιραν τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως, θὰ ἐνήργουν διαφορετικά, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ θρύλου τῆς ἀρχαίας παραδόσεως.

2. Κατὰ τὴν σημερινὴν μου σύντομον ὁμιλίαν θὰ προσπαθῆσω ἐντὸς ἡμισείας ὥρας νὰ Σᾶς ἀναπτύξω : 1ον) τί ἦσαν οἱ Δελφοὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, 2ον) ποίαν ἀπήχησιν εἶχαν αἱ Δελφικαὶ ἑορταί, αἱ ὀργανωθεῖσαι ἀπὸ τὴν Εὐὰ καὶ Ἄγγελον Σικελιανόν, τοὺς πρώτους ἐμπνευσθέντας τὴν ἰδέαν τῆς ἀναβιώσεως τῶν Ἀμφικτυονιῶν, καὶ 3ον) πῶς ὀραματίζομαι τὴν ἴδρυσιν τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ κέντρου εἰς Δελφοὺς, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης.

I

3. Οἱ Δελφοί, ἡ ἀρχαία αὕτη πολίχνη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ, κατέστη ἐνδοξος, τόσον εἰς τὸν ἀρχαῖον ὅσον καὶ εἰς τὸν νεώτερον κόσμον, ἀπὸ τὸ περίφημον ἱερὸν μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο ἐκεῖ. Οἱ Δελφοί, μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἰδίως, ἀποτελοῦν σπουδαιότατην πηγὴν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῦ πάντοτε ὑπῆρξαν σημαντικώτατον κέντρον. Ἄν καὶ ὁ Ἀπόλλων καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἦτο ὁ κυρίαρχος τῶν Δελφῶν, ἐν τούτοις εἶναι γεγονός ὅτι ἡ λατρεία του δὲν ἦτο ἡ παλαιότατη εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καὶ ὅτι δὲν ἐπεκράτησεν ἄνευ ἀντιστάσεως ἐκτοπίσασα τοὺς παλαιότερους θεοὺς. Τὸ μαντεῖον προὔπηρχε τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν παναρχαίαν θεὰν *Γῆν*, τῆς ὁποίας πρώτη μάντις ἦτο ἡ νύμφη *Δαφνίς*. Μετὰ τῆς Γῆς συνελατρεύετο καὶ ὁ *Ποσειδῶν* ὅστις, ἐκτοπισθεὶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπεζημιώθη διὰ τῆς νήσου Καλαυρίας. Ὁ Ἀπόλλων δὲν παρέλαβε τὸ μαντεῖον παρὰ τῆς Γῆς ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ παρὰ τῆς *Θέμιδος*, ἣτις προηγῆθη αὐτοῦ. Τέλος, ἡ παράδοσις παρεμβάλλει μεταξὺ Ἀπόλλωνος καὶ Θέμιδος τὴν Φοῖβην, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ἀπόλλων ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν *Φοῖβος*.

4. Τὸ ἀρχαιότατον μαντεῖον ἦτο χάσμα γῆς, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐξερχόμενοι ἀτμοὶ ἔδιδον τὴν μαντικὴν δύναμιν, ἐφυλάσσετο δὲ ὑπὸ τοῦ τέκνου τῆς Γῆς, τοῦ δράκοντος *Πύθω-*

νος, τὸν ὁποῖον ἐφόρευεν ὁ Ἄπόλλων ἀποκληθεὶς καὶ Πύθιος ἢ Πυθοκτόνος. Τὸ μαντικὸν τοῦτο χάσμα περιελήφθη ἐντὸς τοῦ ἀδύτου τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἄπόλλωνος, ὅπου καὶ ἐστήθη ὁ ἱερὸς τρίπους ἐπὶ τοῦ ὁποίου, καθημένη ἡ *Πυθία*, μασσῶσα φύλλα δάφνης καὶ ἐμπνεομένη ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων, ἐχρησιμοδότει. Οἱ ἐρωτῶντες τὸ μαντεῖον ἐλέγοντο *θεοπρόποι*, ὑποκείμενοι εἰς καθαρμὸν προηγουμένως εἰς τὴν Κασταλίαν. Ἀρχικῶς, ἡ Πυθία ἦτο νέα ἀψόγου βίου καὶ δὲν ἔπρεπε, διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον τῶν δυσπίστων, νὰ ἔχη τεχνικὰς γνώσεις. Ἀργότερον ὁμως ἐκρίθη ἀσφαλέστερον νὰ εἶναι ὑπερπεντηκοντούτις γυνή, ἣτις ὁμως ὅταν ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ τρίποδος ἔπρεπε νὰ εἶναι στολισμένη σὰν νέα. Οἱ χρησμοὶ τῆς Πυθίας ἦσαν ἄτεχνα ψελλίσματα, διότι ἡ μαντικὴ δύναμις αὐτῆς ἦτο ἀφελῆς ἐνθουσιασμός, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὠφείλετο μᾶλλον εἰς θείαν ἀποκάλυψιν παρά εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐξάσκησιν. Τὰ ἄτεχνα ἐπιφωνήματα τῆς Πυθίας συνετάσσοντο εἰς ἀρχαιοπρεπεῖς ἐξαμέτρους, ἀπὸ τοὺς πολυτεῖρους ἱερεῖς τοῦ μαντείου. Σὺν τῷ χρόνῳ, τὸ μαντεῖον ἐξήσκει τὴν ἐπιρροὴν του, ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου, καθόσον ὁ σεβασμὸς τῶν μαζῶν ηὔξανεν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀνώτεροι διανοούμενοι, ποιηταὶ καὶ σοφοὶ τὸ ἐσέβοντο καὶ εὕρισκοντο εἰς στενὰς σχέσεις μετ' αὐτοῦ.

5. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Δελφῶν ἦλθεν εἰς τὸ φῶς μεγάλης ἐκτάσεως ἀρχαία περιοχὴ, ἣτις ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχαιολογικῶν χώρων. Τὸ χαρακτηριστικώτερον τῆς τοπογραφίας τῶν Δελφῶν εἶναι ἡ χαράδρα τὴν ὁποίαν σχηματίζουν αἱ μεγαλοπρεπεῖς *Φαιδριάδες*, ἐκ τῆς ὁποίας τὰ κατακρημνιζόμενα ὕδατα ἀποδίδουν θόρυβον πολλαπλασιαζόμενον ὑπὸ τῆς ἀντηχήσεως. Εἰς τὸν μυχὸν τῆς χαράδρας ὑπάρχει ἡ πολυῦμητος *Κασταλία πηγὴ*, εἰς τὸ ὕδωρ τῆς ὁποίας ἐδίδοτο μεταγενεστέρως μαντικὴ καὶ ποιητικὴ ἐμπνευσις.

6. Οἱ ἀρχαῖοι τόποι τῶν Δελφῶν εὕρισκονται ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἡ ὁποία ἐνώνει τοὺς Δελφοὺς μετὰ τὴν Ἀράχωβαν καὶ ὁ μὲν κάτωθεν τῆς ὁδοῦ χῶρος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ τέμενος τῆς *Προναίας Ἀθηναῖς*, ὁ δὲ ἄνωθεν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ τέμενος τοῦ Ἄπόλλωνος, ὅπου συγκεντροῦνται καὶ τὰ περισσότερα μνημεῖα. Τὸ τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηναῖς, σχεδὸν ἐπί-

πεδον, περιεκλείεται ἀπὸ περίβολον, ὅστις εἰς τὰ τὴν βορείαν πλευρὰν εἶχε σκοπὸν προστατευτικὸν δι' ὀλισθήσεις χωμάτων καὶ ὄχι ὀχυρωματικόν. Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ κυρίως τέμενος τῆς Προναίας συναντῶμεν κατὰ πρῶτον, ἀνατολικῶς τρεῖς βωμούς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὴν Ἐπιδαύριον, οἱ δὲ δύο ἄλλοι εἰς τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Εἰλειθυσίαν. Κατόπιν τὸν ἀρχαῖκόν ἄλλοτε πύρινον ναὸν τῆς Προναίας Ἐπιδαύριον, ἐν συνεχείᾳ δὲ δύο ναοσχημα κτήρια, δύο «θησαυροὺς», ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἦτο δωρικός, ὁ δὲ δευτερός Ἰωνικός. Ἐν τούτοις, τὸ ἐπιφανέστερον οἰκοδόμημα τῆς περιοχῆς αὐτῆς καὶ ἐν τῶν ὠραιότερων Δελφικῶν εἶναι ἡ περίφημος *περιφερικὴ θόλος* τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰῶνος, ὁμοία κατὰ τὸ σχῆμα, ἀλλ' ὄχι τόσο πλουσία, πρὸς τὴν μεταγενεστέραν κάπως, περίφημον θόλον τῆς Ἐπιδαύρου. Ἡ θόλος ἦτο περιώνυμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, λόγῳ τῆς ἐπιμεμηλημένης ἐργασίας ἐπὶ πεντελησιῶν μαρμάρου. Μετὰ τὴν θόλον, ὑπάρχει ὁ νεώτερος ναὸς τῆς Ἐπιδαύρου, κατασκευασθεὶς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν, τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα.

7. Σημαντικώτερον ἐν τούτοις τοῦ τέμενος τῆς Προναίας Ἐπιδαύρου εἶναι τὸ *τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος*, περιβαλλόμενον ἀπὸ περίβολον σχήματος ἀκανονίστου τραπεζίου μὲ διαστάσεις 135 ἐπὶ 190 μέτρων, μὲ 4—5 εἰσόδους ἄνευ πυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατέληγαν ὁδοὶ φέρουσαι διὰ μέσου τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως. Ὁ χώρος οὗτος, ἂν καὶ μικρότερος τοῦ τῆς Ἀλτεως τῆς Ὀλυμπίας, ἐν τούτοις φαίνεται πολὺ ἐκτενέστερος, διότι λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἐχρηιάσθη νὰ σχηματισθῶσι τεχνητῶς 5 ἐπάλληλα κλιμακωτὰ ἐπίπεδα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἰδρῦθησαν τὰ διάφορα οἰκοδομήματα, ὑπερκείμενα τῶν ἐκάστοτε κατωτέρων. Ἡ διάταξις αὕτη, ὄχι μόνον ἐξοικονόμησε χώρον, ἀλλὰ προσέδωκε καὶ προοπτικὸν βάθος εἰς τὸ τέμενος. Τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, δεσπόζουσι ἐπὶ ἰδιαιτέρας ταράτσης ἐφ' ὅλης τῆς περιοχῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἱερὰ ὁδός, ἣτις ἀναρριχωμένη ἐλικοειδῶς ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων κλιμακωτῶν πεδίων καὶ διερχομένη πρὸ τοῦ ναοῦ φέρει εἰς τὸ θέατρον.

Περὶ καλλιτεχνικῆς διατάξεως τῶν κτηρίων τοῦ τέμενος, ἐπὶ τῇ βάσει προκαθωρισμένου σχεδίου, δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος, διότι οὔτε συγχρόνως ἰδρῦθησαν, οὔτε ἐλευθερία ἐκλο-

γῆς τοῦ χώρου ὑπῆρχε πάντοτε, ἔνεκα τῆς σὺν τῶ χρόνῳ παρουσιασθείσης στενότητος χώρου καὶ τοῦ πλήθους τῶν οἰκοδομημάτων. Ἐπὶ πλέον, αἱ κατὰ καιροὺς καταστροφαὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ αἱ συναφεῖς διασκευαὶ τοῦ πέριξ αὐτοῦ χώρου ἐπέφεραν καὶ γενικωτέραν διατάραξιν τῆς διατάξεως, ὅπως ἄλλως τε καὶ αἱ κατὰ καιροὺς παρουσιασθεῖσαι ἀνάγκαι.

Μετὰ τὸν καθαρμὸν εἰς τὴν Κασταλίαν, ὁ προσκυνητῆς εἰσῆρχετο εἰς τὸ τέμενος διὰ τῆς νοτιοανατολικῆς κυρίας εἰσόδου, πρὸ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε πλακόστρωτος πλατεῖα. Ἡ εἴσοδος, ἄνευ μνημειακοῦ σχηματισμοῦ πύλης καὶ προπύλου, ἄγει εἰς τὴν ἱερὰν ὁδόν, τῆς ὁποίας τὸ σημερινὸν πλακόστρωτον εἶναι ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Δὲν προτίθεται ν' ἀναφέρω ὅλα τὰ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ συναντώμενα ἐρείπια μνημείων, ἀλλὰ μόνον τὰ σημαντικώτερα ἐξ αὐτῶν. Ἀναφέρω κατὰ σειρὰν τὸ *ἀνάθημα τῶν Ἀθηναίων* ἀριστερὰ ἅμα τῇ εἰσόδῳ, ἀποτελούμενον ἀπὸ 13 χαλκᾶ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Πausανίαν ἦσαν ἔργα τοῦ Φειδίου, ὅταν ἀκόμη ἦτο νέος. Τοῦ ἀναθήματος τούτου σώζεται μόνον τὸ κρηπίδωμα. Ὀλίγον κατόπιν ὑπάρχει τὸ *ἡμικυκλικὸν κρηπίδωμα ἀναθηματικοῦ μνημείου* ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχαν ἰδρυθῆ τὰ ἀγάλματα τῶν Ἐπιγόνων καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ἐπίσης *Ἀργεῖον ἀνάθημα τῶν ἐπὶ ἐπὶ Θήβας*.

8. Ἐν τούτοις, πέραν τῶν πολεμικῶν μνημείων, ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἐρείπια τῶν 17 ἐν ὄλῳ σωζομένων *θησαυρῶν*, μικρῶν οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα ἴδρουν αἱ διάφοροι πόλεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐπίδειξιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς διαφύλαξιν πολυτίμων ἀναθημάτων. Ὁ Pausanίας ἀναφέρει ὀκτῶ μεγάλους θησαυρούς: τῶν Σικυωνίων, τῶν Σιφνίων, τῶν Θηβαίων, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Κνιδίων, τῶν Ποτιδαιατῶν, τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν Κορινθίων. Οἱ θησαυροὶ οὗτοι εἶναι λίαν σημαντικὰ κτήρια διὰ τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς, λόγῳ τῆς παλαιότητός των.

9. Ὁ πρῶτος θησαυρὸς τὸν ὁποῖον συναντῶμεν ἀνερχόμενοι τὴν ἱερὰν ὁδὸν πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἶναι ὁ *θησαυρὸς τῶν Σικυωνίων*, Δωρικοῦ ρυθμοῦ, μὲ πρόπυλον ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς. Αἱ διαστάσεις του εἶναι $8,43 \times 6,35$ μ. ἐπομένως ἡ

ἀναλογία του 3:4. Εἰς τὰ θεμέλιά του ἀνευρέθησαν ἀρχιτεκτονικά μέλη παλαιῶν κτισμάτων ὡς καὶ ἀρχαῖκα μετόπαι, χωρὶς αὐταὶ νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν θησαυρὸν αὐτόν. Εἰς καλυτέραν κατάστασιν εὐρίσκονται 4 ἀξιόλογοι μετόπαι αἱ ὁποῖαι παριστάνουν 1ον) τὴν Εὐρώπην ἐπὶ τοῦ Διὸς ὡς Ταύρου, 2ον) τὸν Καλυδώνιον Κάπρον, 3ον) τὸν Ὀρφέα ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς καὶ 4ον) τοὺς Διοσκούρους ἀπάγοντας βοῦς. Αἱ μετόπαι αὐταὶ εἶναι ἄριστα δείγματα Ἀρχαϊκῆς Τέχνης τῶν μέσων τοῦ βου αἰῶνος ἐκ πωρολίθου, ἔφερον δὲ καὶ ἴχνη χρωμάτων.

10. Ὁ δεῦτερος πρὸς δυσμὰς θησαυρὸς εἶναι ὁ τῶν *Σιφνίων* ἰδρυθεὶς μεταξὺ τοῦ 530—525 π.Χ., ὅταν ἤκμαζε ἡ Σίφνος χάρις στὰ χρυσορυχεῖα της. Εἶναι καὶ αὐτὸς ὁμοῖος πρὸς τὸν προηγούμενον, τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ τῆς αὐτῆς ἀναλογίας, κατασκευασμένος ἀπὸ νησιώτικον μάρμαρον. Θεωρεῖται ὡς τὸ ἀρχαιότερον μαρμάρινον οἰκοδόμημα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Εἶναι Ἰωνικοῦ Ρυθμοῦ, ἡ εἴσοδος του στρέφεται πρὸς δυσμὰς ἀπὸ δὲ τὰ σωζόμενα λείψανα διαπιστοῦται ἐξαιρετος διακοσμητικὸς πλοῦτος. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ θησαυροῦ τούτου ἦσαν: δύο γυναικεῖα ἀγάλματα, αἱ *δύο ἀρχαῖκα κόραι* αἵτινες ὑπεβάσταζον τὴν στέγην τοῦ Προδρόμου ἀντὶ κιόνων, κάτι τι ἀνάλογον πρὸς τὰς Καρυάτιδας τοῦ Ἐρεχθίου. Τὰ ἀετώματα ἔφερον παραστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὸ ἀνακαλυφθὲν ἀνατολικὸν εἰκονίζεται ἡ Ἀθηνα διαχωρίζουσα τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἡρακλέα συμπλακέντας. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἐνιαῖον, ἀλλὰ διάφορον εἰς ἑκάστην πλευρὰν μὲ ὠρισμένα κενά. Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν εἰκονίζεται ἡ *ὑπὸ τῶν Διοσκούρων ἀρπαγὴ τῶν θυγατέρων τοῦ Δευκίππου*, ὅπου θαυμάζεται ἡ ἰκανότης τῆς παραστάσεως τῶν ἵππων. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἡ παράστασις χωρίζεται εἰς δύο τμήματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἰκονίζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν *μάχη διὰ τὸ σῶμα πεσόντος πολεμιστοῦ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνέλευσις θεῶν*. Ἡ παράστασις αὕτη ἔχει πολλὴν κίνησιν καὶ ζωηρότητα. Ἐν γένει τὰ σωζόμενα ἀνάγλυφα τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων ἐμφανίζουν ποικιλίαν θεμάτων καὶ ζωηροτάτην κίνησιν.

11. Κατερχόμενοι τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ πρὸς δυσμὰς συναντῶμεν τὸν *θησαυρὸν τῶν Θηβαίων*, τὸν ἀνώτερον καὶ μεγαλύτερον ἐκ τῶν θησαυρῶν, κλειστὸν ἐμπρὸς, ἄνευ κιόνων. Ἀπέ-

ναντι τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων καὶ δεξιὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ὑπάρχει ὁμοιος πρὸς αὐτὸν θησαυρὸς τῶν *Συρακουσίων* ἀνεγερθεὶς τὸ 413 π.Χ. Τέλος, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ἀνερχόμενοι, συναντῶμεν τὸν θησαυρὸν τῶν *Ἀθηναίων*. Ὁ θησαυρὸς οὗτος εἶναι τὸ ἀρχαιότερον Δωρικὸν μαρμάρινον οἰκοδόμημα ἐν Εὐρώπῃ, ἐκ μαρμαροῦ προερχομένου ἀπὸ τὴν νῆσον Πάρον. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ἀνεγέρσεώς του ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ὃ δὲ Πausanias δίδει τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην των εἰς Μαραθῶνα. Σήμερα, πιστεύεται, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ ἐκτίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κλεισθέους, περὶ τὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ἔχει διαστάσεις 6X10 μ. με πρό-στυλον ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς. Τὰ γλυπτὰ τῶν ἀετωμάτων δὲν εὐρέθησαν, ἀλλὰ διεσώθησαν μετόπαι εἰκονίζουσαι ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους καὶ Θησέως καὶ Ἀμαζονομαχίαν. Ἐκ τῶν μετόπων τούτων αἱ ὁποῖαι δὲν διατηροῦνται πολὺ καλά, ἢ καλυτέρα εἶναι ἢ εἰκονίζουσα τὸν *Ἡρακλέα καταβάλλοντα τὸν Κυρηναϊκὸν Κάπρον*.

12. Οἱ ἄλλοι δύο θησαυροὶ τῶν *Ποτιδαιατῶν* καὶ τῶν *Κορινθίων* δὲν σώζονται παρὰ μόνον εἰκάζεται ἡ θέσις αὐτῶν. Ἀνερχόμενοι τὴν ἱερὰν ὁδόν, πρὸς τὸ τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος, συναντῶμεν πλῆθος ἐρειπίων ἀπὸ ἀναθήματα, γνωστὰ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς διαφόρους Ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀναφέρονται ὡς γνωστότερα τούτων ὁ τῶν *ἀρχαϊκῶν Κούρων* τῶν λεγομένων *διδύμων*, ὁ *Τρίπους τῶν Πλαταιῶν*, ἡ *Σφιγξ τῶν Ναξίων*, ὁ *ἀκανθωτὸς Κίων* τῶν χορευουσῶν γυναικῶν καὶ ἄλλα.

13. Κυριαρχοῦσαν θέσιν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀρχαίων Δελφῶν κατέχει, ὡς εἴπομεν, τὸ τέμενος τοῦ *Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος*, τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιότερων Ναῶν. Τὰ ἐρείπια τὰ ὁποῖα ἔχομεν σήμερον πρὸ ὀφθαλμῶν, πολὺ κατεστραμμένα, εἶναι τοῦ τελευταίου Ναοῦ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνοικοδόμησις διήρκεσεν ἐπὶ 30 ἔτη. Ὁ Ναὸς οὗτος εἶναι περίπτερος Δωρικὸς με 6 κίονας εἰς τὰς στενὰς καὶ 15 κίονας εἰς τὰς μακρὰς πλευράς. Αἱ διαστάσεις του 23X58 μ. δίδουν ἀναλογίαν 4X10 ἐνῶ ἡ τοῦ Παρθενῶνος εἶναι 4X9. Ἀπὸ τοῦ σηκοῦ ἀπεχωρίζετο διὰ τοίχου τὸ ἄδυτον, ὁ τόπος ὅπου ἐχρησιμοῦται ἢ Πυθία. Τὸ ἄδυτον ἀνε-

σκάφη βαθέως, ἀλλὰ δὲν εὐρέθη τὸ κατὰ παράδοσιν χάσμα τῆς γῆς τὸ ὁποῖον φέρεται ὡς περιληφθὲν ἐντὸς τοῦ ἀδύτου. Τοῦ τρίτου ναοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν ἀετωμάτων οὐδὲν ἀνευρέθη, μόνον ἀπὸ περιγραφὴν τοῦ Πausανίου γνωρίζομεν ὅτι τὸ μὲν ἀνατολικὸν παρίστανε τὸν *Ἀπόλλωνα, τὴν Δητὴν καὶ τὴν Ἄρτεμη*, τὸ δὲ *δυτικὸν τὸν Διόνυσον μετὰ τῶν Μαινάδων*.

Ἐντὸς τοῦ Ναοῦ εὐρίσκεται καὶ *ὀμφαλὸς τῆς γῆς*, δηλαδὴ λίθος στρογγυλευμένος πρὸς τὰ ἄνω, περιβαλλόμενος διὰ πλέγματος. Ἐπιστεῦετο δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο σημεῖον δεικνύον τὸ κέντρον τῆς γῆς.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Ναοῦ, εὐρίσκετο ἀντίστοιχος πλατεῖα πρὸς ἐκείνην ἦτις κεῖται καὶ πρὸς Νότον, ἦτις ὅπως ἐκ περιγραφῶν γνωρίζομεν, περιελάμβανεν ἀπειρίαν ἀναθημάτων πάσης μορφῆς. Ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἀναθημάτων, ἔργων τοῦ Λυσίππου καὶ τοῦ Λεωχάρους ἐσώθη εὐτυχῶς ὑπέροχον ἔργον ἀγνώστου καλλιτέχνου τῶν μέσων περίπτου τοῦ 5ου αἰῶνος, ἔξ ὀρειχάλκου, ὁ *ἠνίοχος τῶν Δελφῶν*, ὁ ὁποῖος ἀπέβη διὰ τοὺς Δελφοὺς ὅτι ὁ Ἑρμῆς διὰ τὴν Ὀλυμπίαν. Τὸ ἔργον τοῦτο παρίστανει νέον, ὄρθιον, φέροντα μακρὸν χιτῶνα, ἐζωσμένον ὑψηλὰ καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ κάτω μέρος καταπίπτει εἰς λεπτὰς πτυχὰς ποὺ ἐνθυμίζουν τὰς ραβδώσεις Ἰωνικοῦ κίονος. Τὸ ἔργον σώζεται σχεδὸν ἀκέραιον, πλην τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τῆς ὁποίας ἡ κίνησις θὰ ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν κίνησιν τῆς σωζομένης, διότι δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐκράτει τὰ ἠνία τῶν ἵππων. Εἰς τὴν κεφαλὴν φέρει ταινίαν τῶν νικητῶν τῆς ἀρματοδρομίας. Πρόκειται περὶ θαυμασίου ἔργου καταπλησσοῦσης Τέχνης, τόσον εἰς τὴν γενικὴν του διάπλασιν, ὅπως καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἰδιαιτέρως ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς κεφαλῆς, ἡ ἡρεμία τοῦ βλέμματος, ὅπου ἀντὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι διάχυτος ἡ σοβαρότης τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ, ἦτις προσέδωκε καὶ τὴν μεγαλυτέραν φήμην εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Θαυμασίως διατηροῦνται οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκ μαγνησίας καὶ ὄνυχος.

14. Τὸ ἀνώτατον τμήμα βορειοδυτικὰ τοῦ Ναοῦ Ἀπόλλωνος καταλαμβάνει τὸ *Θέατρον τῶν Δελφῶν*, τοῦ ὁποῖου ἡ λιθίνη κατασκευὴ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπερβαίνει τὸν 3ον αἰῶνα, καθ' ὅσον πρότερον ἦτο ξύλινον. Τὸ θέατρον ὅπως ἔχει σήμε-

ρον, διαιρείται διὰ διαζώματος εἰς δύο ζώνας καὶ ὑποδιαιρείται διὰ κλιμάκων εἰς πολλὰς κερκίδας. Τὸ τμήμα τῆς σκηνῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ὀρχήστραν, τὴν κυρίως σκηνὴν καὶ τὸ προσκήνιον. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ θεάτρου εἶναι ἡ θαυμασία θεὰ τὴν ὁποίαν ἔχουν συνεχῶς οἱ θεαταὶ πρὸς τὰς ἀπέναντι κλιτεῖς τῶν βουνῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἐναλλαγή τοῦ φωτὸς καὶ τῶν χρωμάτων νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτοὺς θαυμάσιον ὄραμα, ἀνώτερον παντὸς ἄλλου σκηνικοῦ.

11

15. Εἰς τὸ θέατρον αὐτὸ ἐδόθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1927 καὶ 1930 παραστάσεις Ἄρχαίου δράματος τὰς ὁποίας ὀργάνωσαν τὸ ἐμπνευσμένον ζεῦγος *Εὔας καὶ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ*. Θὰ ἦτο παράλειψις νὰ ὀμιλήσῃ κανεὶς περὶ Δελφῶν κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ.

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς ἦτο Ἕλλην ποιητὴς πού γεννήθηκε εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1884. Ταξιδεύσας εἰς πολλὰς χώρας, ἐνυμφεύθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὴν *Εὔαν Πάλμερ Κότλαντ*, ἀένυμφεύτης μορφώσεως, εἰδικευθεῖσαν εἰς ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐλεύθερα αἰσθητικοκοινωνικὰ θέματα. Ἐγκαταστῶθέντες εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ μὲν Σικελιανὸς ἐκαλλιέργησε ἀποκλειστικῶς τὴν ποίησιν, ἡ δὲ Εὔα Σικελιανοῦ κάθε τι πού εἶχε σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ μὲ τὴν λαϊκὴν τέχνην. Ἐκινουῦντο καὶ οἱ δύο ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι αἱ βαθύτεραι ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι ἐνέπνευσαν καὶ ἐρρῦθμισαν τὴν γένεσιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ ἠγνοήθησαν καὶ παρερμηνεύθησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, ἐπρέσβευαν ὅτι δύνανται βαθύτερον ἐξεταζόμεναι καὶ ἀναγνωριζόμεναι νὰ ὑψώσουν τὰς Κοινωνίας ὑπεράνω τῶν κρατούντων, πρὸς ἕνα βαθύτερον ἀνθρωπισμὸν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἀπολαμβάνουν οἱ καταπιεζόμενοι λαοί, ἀπὸ κοινωνικοὺς πολιτισμοὺς καὶ πολιτικούς θεσμούς, πρὸς *μίαν πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ψυχικὴν λύτρωσιν*. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ ποιητὴς ἐκήρυσσε τὴν ἐπάνοδον τῶν λαῶν πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν γῆν, τὴν συμβολὴν τῆς γυναικὸς εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν προσέγγισιν καὶ συνεργασίαν τῶν λαῶν πρὸς πραγμάτων τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν.

16. Τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ ὠραματίσθη *τὴν ἀναβίωσιν*

τῶν ἀρχαίων Ἀμφικτυονίων εἰς τοὺς Δελφούς, δηλαδή εἰς τὸν χῶρον τὸν ἀρχαῖον, ὅπου αὐταὶ εὗρον τὴν εὐρυτέραν ἐφαρμογήν. Ἄς ἐξετάσωμεν ἐν συντομίᾳ τί ἦσαν αἱ ἀρχαῖαι Ἀμφικτυονίαι. Κατ' ἀρχὰς ἐπρόκειτο περὶ θρησκευτικοῦ ἔθιμου, τὸ ὅποιον ὑπὸ τινῶν ἔθεωρεῖτο ὡς ἀρχαιότερον τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, ὀργανωθὲν κατόπιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς πανίσχυρον θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν θεσμόν. Βάσις τοῦ θερμοῦ τούτου ἦτο ἡ *συνένωσις τῶν κεχωρισμένων ἑλληνικῶν φυλῶν μετὰ τὰ ἰδιά των ἦθη καὶ τοὺς ἰδίους βωμοὺς θεῶν εἰς ἓνα λαόν*, δοθέντος ὅτι ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐπέβαλλε τὴν ἴδρυσιν πολλῶν ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν, τοῦτο ἐπέβαλε καὶ τὴν ἴδρυσιν πολλῶν Ἀμφικτυονίων, αἵτινες βραδύτερον συνεχωνεύθησαν εἰς ὀλιγωτέρας. Ὁ θεσμός τῶν Ἀμφικτυονίων μετεφυτεύθη ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ὅπου ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ τὴν διάσπασιν καὶ τὴν ὀξείαν ἀντίθεσιν Ἀχαιῶν, Ἰώνων καὶ Δωριέων. Ἐν συμπεράσματι, ἡ Ἀμφικτυονία εἶχε καταστῆ Πανελλήνιος θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς θεσμός, τόσον εἰς τὴν μητρόπολιν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας αὐτῆς, ἐπέδρασε δὲ ὀπουδαίως εἰς τὰς τύχας τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ προαγωγήν ἢ Ἀμφικτυονία τῆς Δήλου, κυρίως ὁμως ἰδιαίτέρως ἢ Ἀμφικτυονία τῶν Δελφῶν.

Ἡ Ἀμφικτυονία τῶν Δελφῶν προῆλθεν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τριῶν μικροτέρων Ἀμφικτυονίων, τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, τῆς Δήμητρος ἐν Θερμοπύλαις καὶ τῆς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος εἰς Δελφούς. Ἡ συγχώνεσις τῶν τριῶν τούτων ἀμφικτυονίων καὶ ἡ ὀργανωσις τῆς ἐξ αὐτῶν προελθούσης νέας, ἦτο τὸ μέγα ἔργον τῶν Δωριέων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὀποιοῦ ἢ ἱερατικὴ πολιτεία τῶν Δελφῶν παρεῖχεν ἰδιάζουσαν προστασίαν καὶ εὐνοίαν εἰς τοὺς Δωριεῖς. Τὴν Ἀμφικτυονίαν διώκει ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, καλούμενον καὶ Ἀμφικτυονικὴ Ἐκκλησία. Τοῦτο ἀποτελούμενον ἀπὸ 24 μέλη συνήρχετο δις τοῦ ἔτους, κατὰ μὲν τὸ ἔαρ εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν ἱερὸν χῶρον τῆς ἀμφικτυονίδος Δήμητρος. Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ δύο θεμελιώδεις διατάξεις.

τῆς Ἀμφικτυονίας, δηλαδή ἡ ἀπαγόρευσις τῆς τελείας καταστροφῆς πόλεως ἀμφικτυονίδος ἐν πολέμῳ ὑπὸ ἄλλης καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς καταστροφῆς τῶν ὑδραγωγείων ἐπίσης. Ἡ παράβασις τῶν διατάξεων τούτων προεκάλει τὸν συνασπισμὸν πάντων τῶν ἀμφικτυόνων ἐναντίον τοῦ παραβάτου. Αἱ δύο θεμελιώδεις αὗται διατάξεις, ἀρχαιότατα λείψανα δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων, εἶναι αἱ πρῶται ἀπόπειραι εἰσαγωγῆς ἡμερωτέρων ἡθῶν μεταξύ ἐμπολέμων γειτονικῶν λαῶν.

Οὐδεὶς ἴσως τῶν θεσμῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ἠθους καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τόσον, ὅσον ὁ θεσμὸς τῆς ἀμφικτυονίας. Διὰ τοῦ καθορισμοῦ τακτῶν ἡμερῶν ὡς ἑορτῶν οἱ Ἕλληνες συνερχόμενοι εἰς Δελφοὺς ἐλάμβανον κοινὰς ἀποφάσεις διὰ θέματα τὰ ὁποῖα τοὺς ἀπησχόλουν, ὅπως ἦσαν ἐπὶ παραδείγματι ὁ συμβιβασμὸς τῆς ἀντιθέσεως σεληνιακοῦ καὶ ἡλιακοῦ ἔτους, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς διηνεκοῦς ὀπλοφορίας, ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἱερότητος βωμῶν καὶ ναῶν, ἡ φρούρησις τῶν μεθορίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἄλλα. Ἡ σύγκλησις τῶν ἀμφικτυονικῶν συνεδρίων συνεδυάζετο μὲ διαφόρους ἑορτὰς καὶ ἐκδηλώσεις, κυρίως δὲ μὲ ἀθλητικούς ἀγῶνας καὶ ἀρματοδρομίας.

17. Κατὰ μίμησιν τῶν ἀνωτέρω ἐκδηλώσεων, τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ ὠργάνωσε τὸν Μάϊον τοῦ 1927 τὰς Δελφικὰς ἑορτὰς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν σταθμὸν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν μας ζωὴν καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς συνεργασίας ταύτης τῶν συμμετασχόντων προσώπων καὶ τῶν διανοουμένων πολλῶν κρατῶν. Κατ' αὐτὰς παρεστάθη ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν διεύθυνσιν καὶ συμβολὴν τῆς Εὐας Σικελιανοῦ ὁ «*Προμηθεὺς δεσμώτης*» τοῦ Αἰσχύλου. Ἐκ παραλλήλου, ἔλαβε χώραν καὶ ἔκθεσις λαϊκῆς τέχνης, γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἀρχαῖοι χοροί, λαμπάδηδρομῖαι καὶ ἐξετελέσθησαν λαϊκοὶ χοροὶ καὶ ἄσματα.

Αἱ ἑορταὶ αὗται ἐπανελήφθησαν τὸν Μάϊον τοῦ 1930 μὲ τὴν παράστασιν τῶν «*Ἰκετίδων*» τοῦ Αἰσχύλου εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῶν Δελφῶν, καθ' ἣν ἐγένετο καὶ ἡ *καινοτομία τῆς παραλείψεως τῶν προσωπίδων ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς*. Ὅπως κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ «*Προμηθεὺς δεσμώτου*», Ὅπως κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ «*Ἰκετίδων*» τοῦ Αἰσχύλου, ἡ Εὐα Σικελιανοῦ κατῴρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸν χορὸν εἰς πρωτεύοντα καὶ κύριον παράγοντα τοῦ δράματος. Διὰ τῆς βαθείας αἰσθη-

τικῆς μορφώσεως καὶ ἀρχαιολογικῆς τῆς καταρτίσεως, ἐσχεδίασε καὶ ὕφανε ἡ ἰδία τὰς ἀμφιέσεις τοῦ χοροῦ ἐκ βαρυνόμενων μεταξωτῶν χιτῶνων, κεκοσμημένων διὰ κεντημάτων κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον. Ἡ ὅλη δὲ δρᾶσις τοῦ πολυπροσώπου χοροῦ, αἱ κινήσεις, αἱ στάσεις καὶ ἡ ὄρχησις του, συνηρημονίσθησαν πρὸς τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ δράματος ὡς ἔκφρασις καὶ ὡς συντονισμὸς πρὸς αὐτὸ καὶ ἐξετελέσθησαν συμφώνως πρὸς τὰς στάσεις τῶν ἔργων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀναγλύφων, ἀγαλμάτων καὶ ἀγγειογραφῶν.

Μετὰ τὰς θαυμασίας αὐτὰς ἐπιτευξείεις τοῦ ζεύγους Σικελιανοῦ, καθιερώθη ἀνὰ τὸν κόσμον ἡ Δελφικὴ ἰδέα ὡς μία λατρεία, συνεστήθη δὲ εἰς Μαινῶν Διεθνὲς Ἰνστιτούτον τῆς Δελφικῆς ἰδέας. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ὀργανοῦνται παραστάσεις τοῦ ἀρχαίου δράματος ἀλλὰ κατὰ τρόπον μὴ ἐλεγχόμενον ὡς πρὸς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀρχαίου δράματος.

III

18. Πρὸ τριετίας περίπου ὑπεβλήθη παρ' ἐμοῦ, ὡς ἐκπροσώπου τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Πνευματικῶν Ἐμπειρογνομόνων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, πρότασις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅπως ἰδρυθῆ εἰς Δελφοὺς «*Σύγχρονον Πνευματικὸν Κέντρον*» ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης.

Εἰς τὴν πρότασίν μου αὐτὴν ἀνεπτύχθη, ὅτι εἰς τὸν χώρον τῶν Δελφῶν ἐνδείκνυται ἡ συγκέντρωσις τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Πνευματικοῦ καὶ Καλλιτεχνικοῦ Κόσμου τῶν Κρατῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, διὰ μίαν στενωτέραν καὶ γονιμωτέραν ἐπαφὴν μεταξύ των, πρὸς κατανόησιν καὶ συζήτησιν τῶν συναφῶν μὲ τὰ Γράμματα, τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Τέχνην προβλημάτων, τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν τὴν Εὐρώπην, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ διάδοσιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος καὶ τῶν μορφωτικῶν σκοπῶν πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης καὶ τέλος, πρὸς διαφύλαξιν τῆς Εἰρήνης καὶ προάσπισιν τῶν ἐλευθέρων Δημοκρατικῶν Θεσμῶν καὶ Ἀνθρωπιστικῶν Ἰδεωδῶν.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπέμνησα ἐμπνευσμένον ἄρθρον τοῦ Γάλλου Γαβριὴλ Μπουασί, γραφὲν κατὰ τὰς Δελφι-

κας έορτάς του 1927. Είς αυτό άνεφέρετο μεταξύ τών άλλων :

19. « *Έξω και ύπεράνω τής πολιτικής, ή Εύρώπη και ό Κόσμος δλόκληρος έχουν άνάγκην ένός πνευματικοϋ κέντρου* ».

Έπειδή τό πνευματικόν τουτο κέντρον δέν δύναται νά ύποδειχθῆ ύπό οϋδενός κατ' άρέσκειαν, αλλά μόνον ύπό τής 'Ιστορίας και τών άναμνήσεων ή τής ήθικῆς έλξεως, συγκεντρουμένης εις τών αιώνων τήν διαδρομήν, μία πλειάς διανοουμένων και άνθρωπιστών έσκέφθη, ότι οϋδεις άλλος τόπος του Πολιτισμένου Κόσμου δύναται καλύτερον τών Δελφών νά άνταποκριθῆ εις τόν σκοπόν τουτον.

Οί Δελφοί, όπου άλλοτε συνήρχοντο αί 'Αμφικτυονίαι, οί Δελφοί που παρουσιάζουν δι' δλόκληρον τήν πεπολιτισμένην ανθρωπότητα *τον τόπον τής σοφίας, τής άρμονίας και του καλου*, πρέπει νά είναι τό κέντρον, τό έπιλεγέν ύπό τής παραδόσεως, δια νά δημιουργηθῆ ό τόπος συναντήσεως *τής Παγκοσμίου καλής θελήσεως*.

Αί πρόσφατοι έορταί, έπ' εύκαιρία τών έπιβλητικών παραστάσεων του Προμηθέως, του Αισχύλου, προσείλκυσαν πολλές προσωπικότητας. Δέν είναι ή τό προοίμιον τής ιδρύσεως έντός του μαγευτικοϋ τούτου πλαισίου *ένώσεων ανωτέρου χαρακτήρος*, δια τών όποιων, εκπρόσωποι όλων τών 'Εθνών θά άναζητήσουν τά πνευματικά μέσα, δια νά έξασφαλίσουν και ενισχύσουν τήν ήθικην ζωήν και τήν άμοιβαίαν συμπάθειαν τών Λαών».

20. Δια τήν έγκατάστασιν του Πνευματικοϋ Κέντρου εις Δελφούς παρεχωρήθη ύπό τής 'Ελληνικής Κυβερνήσεως εις τό Συμβούλιον τής Εύρώπης έκτασις 100 περίπου στρεμμάτων, άμφιθεατρικώς διατεταγμένη παραπλεύρως του Τουριστικοϋ Ξενοδοχείου. Έντός τής έκτάσεως ταύτης θ' άνεγερθούν άφ' ένός μέν ό κεντρικός πυρήν του Πνευματικοϋ Κέντρου συμπεριλαμβάνων τους χώρους διοικήσεως και συγκεντρώσεως ώς και τους χώρους Πνευματικῆς ανατάσεως τών Κρατών μελών του Συμβουλίου. 'Αφ' έτέρου περίπτερα κατοικίας τών διαφόρων χωρών, λειτουργούντα κατά τό σύστημα «Μοτέλ», έξυπηρετούμενα ύπό κοινοχρήστου έστιατορίου και μαγειρείου. 'Απαντα τά ανωτέρω θά περιβάλλωνται άπό κήπους και ύπαιθρούς χώρους άθλοπαιδιών και αναψυχῆς.

Μεγαλύτερος χώρος πρασίνου προβλέπεται διά λαϊκὰς συγκεντρώσεις, καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις μουσικῆς καὶ χοροῦ ὡς καὶ παρεμφερεῖς ἐπιδείξεις τοπικοῦ χαρακτήρος.

Ἄπαντα τὰ σχέδια τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου, παρὰ τὴν τὴν ἀπόστασιν ποῦ χωρίζει αὐτὸ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, θὰ τίθενται ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τὴν ἔγκρισιν αὐτῶν.

21. Ἡ πρότασις τῆς ἰδρύσεως Πνευματικοῦ Κέντρου εἰς Δελφοὺς ἐνεκρίθη κατόπιν πολλῶν συζητήσεων καὶ ἐπὶ τόπου ἐπισκέψεων ἀρμοδίων ἀρχῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, τόσον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Πνευματικῶν Ἐμπειρογνομῶνων, ὅσον καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Ὑπουργῶν. Συντάσσεται ἤδη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ οἰκεία σύμβασις μεταξὺ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ Γραμματείας τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἀφ' ἑτέρου διεξάγονται συνεννοήσεις ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τῶν Κρατῶν μελῶν διὰ τὰς δηλώσεις συμμετοχῆς. Εὐθύς ὡς ἐξασφαλισθοῦν πέντε συμμετοχαὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ προβῆ εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Περιπτέρου καὶ τοὺς ἀπαραιτήτους χώρους συγκεντρώσεως. Αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι ἀπαλλοτριώσεως καὶ ρυμοτομίας ἔχουν ἤδη συντελεσθῆ, ἔχει δὲ ἐγκριθῆ καὶ ἡ σχετικὴ πίστωσις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

22. Ἄγαπητοὶ Ἀκροαταί. Προσπάθησα εἰς τὸν σύντομον χρόνον τῆς ὁμιλίας μου αὐτῆς *να σᾶς μνήσω εἰς ἓνα μεγαλειῶδες ὄραμα, τὴν ἀναβίωσιν τῶν ἀρχαίων ἀμφικτυονίων, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω νὰ μὴν μείνη χίμαιρα*. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀντελήφθητε τί ἀντιπροσωπεύουν οἱ Δελφοὶ καὶ πόσον αἱ ἀρχαῖαι Ἀμφικτυονίαι ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἐπικαιρότητα, ἐν ὄψει τῶν συγχρόνων διεθνῶν προβλημάτων. Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ἐπέτυχ' ἀ νὰ Σᾶς μεταδώσω τὴν πίστιν μου εἰς τὸ ἔργον αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ τὸ ὄνειρο τῆς Εὐσας καὶ τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ.

Α Γ Γ Ε Λ Ο Σ Σ Ι Κ Ε Λ Ι Α Ν Ο Σ

Ὁμιλία τοῦ κ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΞΥΔΗ.

Ἡ Λευκάδα στὰ 1884 μᾶς ἐχάρισε τὸν μεγάλο Ἑλληνα ποιητή, τὸν Ἀγγελο Σικελιανό, πὸν πέθανε σὲ ἡλικία 67 ἐτῶν, στὶς 19 Ἰουνίου 1951.

Ἦταν γόνος ἱστορικῆς οἰκογένειας πὸν φτάνει σὲ μακρυνὰ χρόνια. Οἱ πρόγονοὶ του διακρίθηκαν γιὰ τὴν παιδεία τους καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴ τους δράση στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821.

Ὁ κ. Θεόδωρος Ξύδης

Διασταυρώνονται στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο τοῦ Σικελιανοῦ οἱ πιὸ ἀκατάλυτες ρίζες στὴ ζωὴ ἑνὸς λαοῦ : ἡ θρησκευτικότητα, ἡ φιλοπατρία, ἡ πνευματικότητα. Ἡ προμάμη του Ἑλένη Σικελιανοῦ—Σιγούρου ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἁγίου Διογυσίου τῆς Ζακύνθου. Ἐνας ἀδελφὸς τοῦ πάππου του, ὁ Πέτρος Σικελιανός, ἔπεσε πολεμώντας ἡρωϊκὰ στὸ Μεσολόγγι, στὶς 25 Ἰουλίου 1825. Ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ πάππου του, ὁ Μιχαὴλ Σικελιανός, ἔπαιξε ἀξιόλογο πολιτικὸ ρόλο στὴν Ἐπανάσταση καὶ

Στὸ ποίημα «Μήτηρ Θεοῦ» (1917—1919) ἐπιτυγχάνεται ἡ μεγαληγορία τοῦ δυνατοῦ πάθους. Ὁ ποιητὴς μὲ τὴ «Μητέρα Θεοῦ» σὰ νὰ συνενώνη πεποιθήσεις καὶ ρεύματα καὶ δοξασίες, πού τις προβάλλει ὅμως μακρυνότερα : στὸν χῶρο τοῦ λυρισμοῦ, πούναί ὁ μόνος ἱκανὸς γι' αὐτὸν τὸν κοσμογονικὸ μετασχηματισμό. Στὴ «Μητέρα Θεοῦ» ὁ λυρισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἡ ἐκπροσώπηση ἑνὸς ἀριστοκρατικοῦ —στὴν πνευματικὴ σημασίᾳ τοῦ ὄρου— ἀτομισμού. Ὁ ἀτομισμὸς αὐτὸς εἶναι μιὰ γνήσια αὐθορμησία, πού γίνεται νευρώδης καὶ ἀκαμπτη καὶ γενναία ἐξωτερίκευση.

Ὁ «Δελφικὸς Λόγος» (1927), ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Δελφικὸ ὄραμα τοῦ ποιητῆ, φέρνεται σὲ ἀμίλλα πρὸς τὴν κοσμικὴ πράξη. Τὸν μόχθο τῆς γῆς τὸν διοχετεύει, μὲ ὑπερβολὴ βέβαια, στὸν ἴδιο του μόχθο, κι' ἔτσι ἀφομοιωμένο τὸν ἀποδίνει.

Ἐξαιρετικὴ θέση στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ ἔχουν οἱ τραγωδίες του, μὲ τις ὁποῖες ἐπιδιώκει κάθε φορὰ ν' ἀνεβῆ στὸ ὕψος τῆς προβληματικότητος τῆς ἐποχῆς του, γίνεται φορέας στὴν ἀνακαίνιση καθιερωμένων ἀξιών, μέτοχος τῶν ὄσων ἀνάγονται στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ παιδεία τοῦ καιροῦ μας. Κραδαίνονται οἱ τραγωδίες τοῦ Σικελιανοῦ ἀπὸ μιὰν ἰδέα πού ἀποβαίνει καὶ προορισμὸς τους : τὴν ἰδέα τῆς ἠθικῆς ἐξυψώσεως τοῦ λαοῦ.

Τὸ πνευματικὸ εἶναι ἐκεῖνο πού κορυφώνεται στὶς τραγωδίες τοῦ Σικελιανοῦ, κι' ὄχι τὸ θεαματικόν. Τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο πού μπαίνει στὴν τραγικὴ οὐσία. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας, ἐκεῖνα ἀκριβῶς πού θέλει νὰ ἀνυψώσῃ ὁ ποιητὴς, ἀπαρτίζουν τ' ἀνθρώπινα στοιχεῖα τῆς ποιήσεως, πού τὰ παρακολουθεῖς καὶ παρασύρεσαι μαζί τους.

Εἶναι κοσμογονικὲς οἱ ἐποχὲς τῶν μύθων, πού διαλέγει ὁ Σικελιανός, ὅπως κοσμογονικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐποχὴ μας. Δὲν εἶναι ἀπλὰ αἰσθητικὸ γεγονός οἱ τραγωδίες τοῦ Σικελιανοῦ, πού θὰ ἐνδιέφεραν μόνο τὸ θέατρο. Τὰ σύμβολα κυλοῦν ἀπὸ τοὺς περασμένους αἰῶνες στὴν ἐποχὴ μας, τὰ βίαια πάθη μὲ τις τύψεις πού τὰ παρακολουθοῦν μεταφέρονται λυτρωμένα. Ἡ καθολικὴ ἀγωνιστικὴ τοῦ ἀνθρώπου θαρρεῖς πὼς ἀναπαύεται κυρίαρχη στὸν ἴσκιό τῆς δημιουργίας τοῦ Σικελιανοῦ.

Στὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου» (1932) ἔχουμε ἓνα ἐξαγγελτικὸ μοτίβο γιὰ τὴν εἰρήνη τῶν λαῶν, πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση

μὲ τὰ ἔργα κάποιων ψευδοκλασικιστῶν δραματοργῶν, πὸν ἀφθονοῦν σὲ ἄλλες χῶρες. Στὸ ἔργο αὐτὸ ἐκφράζεται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὁ προφητικὸς προορισμὸς τοῦ Ὁρφέα, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη φαίνεται πῶς οἱ μαθητὲς καὶ συμπολεμιστὲς του δέχονται τὴ διδαχὴ του.

Στὴ «Σίβυλλα», πὸν γράφηκε στὰ 1940, ὁ ποιητὴς φανερώνει τὴ σύγκρουση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς τὸν ρωμαϊσμό. Γύρω ἀπὸ τὴ Δελφικὴ Σίβυλλα ὁ ποιητὴς ἐκφράζει τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση. Κεντρικὸ ἐπεισόδιο τοῦ ἔργου εἶναι ἡ μετάβαση τοῦ Νέρωνα στοὺς Δελφοὺς καὶ ἡ προφητικὴ ἀντίδραση τῆς ἰέρειας Σίβυλλας. Σὲ ὅλες τὶς σελίδες ὑπάρχει ἔντονη ἡ σύγκρουση γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ τραγωδία «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη» ἐπλάστηκε στὰ 1942. Ὁ Δαίδαλος συμβολίζει γενικὰ τὴν ἀρχαϊκὴ τέχνη, καὶ ὡς σύμβολο ἐπίσης σμίγει ὅλα, τὸν ποιητὴ, τὸν καλλιτέχνη, τὸν μύστη, τὸν φιλόσοφο, τὸν πολιτικό. Ἀπέναντι σ' αὐτὸν ὑπάρχει ὁ Μίνωας, ἡ ἐνσαρκωμένη θέληση καὶ δύναμη, πὸν ἀχαλίνωτα ἐνεργεῖ. Δύο ἄλλα πρόσωπα, ἡ Πασιφάη εἶναι μιὰ εὐαίσθητη ψυχὴ, κι' ὁ Ἴκαρος ἕνας ἀσυγκράτητος προπαγανδιστὴς.

Ἡ τραγωδία «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», συντελεσμένη στὰ 1946, θέλει νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὴν πορεία τῆς τὸν Χριστὸ παρήγορο κάθε πονεμένου καὶ φύλακα κάθε περιφρονημένου. Οἱ ἰδέες εἶναι ἐνεργητικὲς καὶ ἀναπλαστικὲς. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ γυρέψουμε μιὰ πλήρη ἐπαλήθευση διαλεκτικῆς. Θὰ σταθοῦμε ἰδίως στὸν ποιητικὸ ἰδεαλισμὸ, τὴν ἐκτυλισσόμενη δραματικὴτητα.

Ὁ «Θάνατος τοῦ Διγενῆ», πὸν δημιουργήθηκε στὰ 1947, καὶ συνδέεται μὲ τὴ βυζαντινὴ ἐποποιία τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, εἶναι δραματικὴ ἀνασύνταξη μιᾶς ἱστορίας ἀπὸ τὸν πλούσιο ἀκριτικὸ κύκλο. Ἐξεδόθη ὡς 2ος τόμος τῆς Θυμέλης στὰ 1950. Ὁ 1ος τόμος βγήκε ἐπίσης στὰ 1950. Ὁ τίτλος τοῦ «Χριστὸς Λυόμενος» στὸ σύμβολό του εἶναι παρμένος ἀπὸ τὴν τριλογία «Προμηθεὺς» τοῦ Αἰσχύλου—Δεσμώτης, Λυόμενος, Πυρφόρος—δεύτερο δράμα στὴ σειρά κατὰ τοὺς νεώτερους σχολιαστὲς. Ὁ Σικελιανὸς στὸν «Θάνατο τοῦ Διγενῆ» κάνει ἀνακεφαλαίωση τῶν ἄθλων τοῦ Διγενῆ. Τὸ διάγραμμα τῆς τραγωδίας αὐτῆς εἶναι σαφέστατο. Ἡ ἀνθρώπινη συγκίνηση εἶναι πάντοτε παροῦσα. Ἐχομε νὰ παρατηρήσουμε στὸν διάλογο τὴν καθαρότητα

τῶν σκηνῶν. Στὰ χορικά εἶναι θαυμαστή ἢ παραφορὰ καὶ ἡ με-
σὴ ἀπλότητα.

Τὸ κύκνειο ἄσμα τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἡ τραγωδία του
«Ἀσκληπιός». Ἀνάγεται στὸν 4ο αἰῶνα μ. Χ., τότε πὺν τὰ
ἑλληνικὰ ἱερὰ καταργήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους Αὐτοκράτορες
καὶ τελευταῖο μένει τὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Ἐπιδαύρου. Μιὰ ἀπὸ
τὶς κεντρικὲς ἰδέες τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ Ὑγεία γιὰ ἓνα
ἔθνος ὑπάρχει ἐκεῖ μόνο, πὺν τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀνανεώνεται
πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ μέσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους του θεσμοὺς καὶ
τὴν ἔμπρακτὴ ζωὴ.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐκτεταμένα ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ. Ὅλα
τὰ ἄλλα ποιήματά του περιελήφθησαν σὲ διάφορες συλλογές του,
ὅπως στοὺς «Στίχους» (1920), στὰ «Ἀκριτικά» (1942), στὸ
«Ἀντίδωρο» (1943) καὶ στὸν 1ο καὶ 3ο τόμο τοῦ «Λυρικοῦ
βίου» μὲ τὸν τίτλο Λυρικά Α' καὶ Β' (1946—1947).

Ὁ Σικελιανὸς δὲν ἀποβαίνει ποιητῆς, γράφοντας τοὺς στί-
χους του. Ἀντίθετα, θέτει σ' ἐφαρμογὴ, στὸ προστάδιο τῆς ἔμ-
πνεύσεως, τὴν ἀδελή καὶ ἀσύλληπτη προεργασία, πὺν δὲν εἶναι
ἔργο ποιήσεως ἀλλὰ ζωὴ ποιήσεως. Ἡ ἐντέλεια τῆς μορφῆς τῶν
στίχων του εἶναι ἐπιστέγασμα τῆς πληρότητας τῆς οὐσίας. Οἱ
νόμοι τοῦ ρυθμοῦ πλησιάζουν τὸν ποιητὴ μόνοι τους, τὸ ποίημα
μοιάζει σὰν κάποιον ἀόρατο ὅσο καὶ ὑπερούσιον στόμα νὰ τοῦ τὸ
ὑπαγορεύη. Ὁ Ὅμηρος τὸ διατύπωσε βαρυσήμαντα αὐτὸ, μὲ τὰ
χεῖλη τοῦ ἀοιδοῦ Φήμιου (στὸ χ τῆς Ὀδυσσεΐας, στίχοι 347—348):

*αὐτοδίδακτος δ' εἰμί· θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν
οἶμας παντοίας ἐνέφρυσε.*

Ἡ πλαστικότητα τῆς γλώσσας τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι βέβαιη.
Καμμιά καταπόνηση δὲν προδίνει ὁ ποιητικὸς του λόγος. Ἡ
γλωσσοπλαστικὴ ἱκανότητα τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι εὐθύτατα ἀνά-
λογο πρὸς τὴ γνησιότητα τοῦ ποιητικοῦ του παλμοῦ. Τὸ ἀβία-
στο ὕφος τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, πὺν εἶναι καὶ ἡ ἀρετὴ
τῆς, ἀγκαλιάζεται μὲ τὸ προσωπικὸ ὕφος τοῦ Σικελιανοῦ. Ὁ ποι-
ητῆς ἔτσι κατακτᾷ τὴ γλώσσα καὶ ἡ γλώσσα κατακτᾷ τὸν ποιη-
τὴ ἐπίσης.

Σὲ δυὸ βασικὰ εἶδη μποροῦμε νὰ κατατάξουμε τὰ λυρικά
ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ: εἶναι τὰ πρῶτα ποιήματα, ὅπως «Ὁ
Παντάρκης», τὸ «Θαλερό», ἢ «Ἀναδυομένη» κ.λ.π., πὺν εἶναι

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΣΤΑ 1947

πιό λαξευμένα, στὰ ὁποῖα ἐπικρατεῖ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς, οἱ διακοσμητικὲς φράσεις, ἡ ἐνάργεια τῶν ἐναλλασσομένων εἰκόνων, τὸ ποιητικὸ λεξιλόγιό.

Ἐπάρχει ὁμως κι' ἓνα ἄλλο εἶδος ποιημάτων τοῦ Σικελιανοῦ, στὰ ὁποῖα ἀπλώνεται ἡ βούληση πέρα ἀπὸ τὸ μουσικὸ ἐπιτεύγμα, οἱ μυστικὲς προεκτάσεις σ' αὐτὰ εἶναι μεγαλύτερες καὶ οἱ μεταφυσικὲς διαβαθμίσεις κυριαρχικώτερες. Τέτοια ποιήματα εἶναι τὸ «Μέγιστον Μάθημα», ἡ «Ἱερὰ Ὁδός», ἡ «Μελέτη Θεάτου» κ.λ.π.

Σαλπικτῆς μαζί καὶ προφήτης ὁ Σικελιανός, ὡς τὸ ὑψηλότερο λειτουργημάτων θεώρησε τὴν ποίηση, καὶ σὲ καινούργιο ῥίγος ἔφερε τὴν προσφορὰ του στὴν ἰσορροπία τοῦ Ἀπολλώνειου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ στοιχείου.

Βαθύτατα ἀνθρώπινο περιεχόμενο εἶχαν οἱ στίχοι του, ἰδίως τῶν τελευταίων χρόνων, στὸ ὁποῖο διαρκῶς συνειδητοποιοῦσε τὴν προβληματικότητα καὶ τὸ δράμα τῆς ἐποχῆς μας, χωρὶς νάχη ποτὲ στὴ διάθεσή του τὰ κοινὰ μέτρα.

Ἐμπνευσμένος δραματιστῆς ὁ Σικελιανός, μὲ τὴν ψυχικὴ εὐφορία ἀδιάλειπτη, πληθωρικός καὶ μεγαλήγορος, ἀπέβη ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀκέρειους πρωταγωνιστὲς τῆς ἐποχῆς του. Ἡ κλαγγὴ τῶν στίχων του ξεπερνᾷ τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ πλαίσια.

Ἡ ἑλληνικότητα τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἀδρότατη. Ἡ ἐπαφὴ του μὲ μιὰν ἑλληνικὴ αἰσθησι, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἕως σήμερα, εἶναι ἀπόλυτη. Ἀνήκει ὄχι ἀπλᾶ στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, ἀλλὰ στὴ μεγάλη παράδοση τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ περνᾷ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τραγικούς καὶ λυρικούς ποιητὲς, γίνεται Βυζαντινὴ Ὕμνογραφία μὲ τὸν Ρωμανὸ τὸν Μελωδὸ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὕμνογράφους, ἀποβαίνει δημοτικὸ τραγούδι μὲ τὸν ἀνώνυμο λαό, καὶ φτάνει στὸν ποιητικὸ χορὸ τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, στὸν ὁποῖο ξεχωρίζουν ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Καβάφης καὶ ὁ τελευταῖος χρονικὰ τῶν μεγάλων ὁ Σικελιανός.

Ἀντλοῦσε τίς ἐμπνεύσεις του ὁ Σικελιανός ἀπὸ πρωτεϊκὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὴ βοήθεια αὐτῶν ἔτεινε πρὸς τὸ ἀπόλυτο ἡ ποίησή του, μὲ ἀδιάλλακτη συνέπεια, καὶ κατεύθυνε κράματα ἰδεῶν μ' ἓνα προσωπικὸ δυναμισμό. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ ὁ βεβαίως μυστικισμὸς του ἦταν κράμα τοῦ Ὁρφικοῦ μυστικισμοῦ, τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύματος.

Ἡ ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ κατευθύνεται καί στήν πράξη. Τό Ἑλληνικό ἔθνος ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 κι' ἐδῶθε κάνει μιὰ πορεία. Ὁ Σικελιανός ἔκανε πνεῦμα τήν Ἱστορίαν πού διαδραματιζόταν μπροστά του. Θά σταθοῦμε σέ κάποια χαρακτηριστικά ποιήματά του. Ποίημα τῆς Ἐλευθερίας τοῦ 1821 εἶναι τό «Μαρτύριο τοῦ Ὁσίου Σεραφεῖμ στόν Ἐλικῶνα». Ποιήματα τῶν ἀγώνων τοῦ 1912 — 1913 εἶναι ἡ «Δέηση», «Στά Γιάννενα», «Εἰσόδια», «Μνημόσυνο» κ.λ.π. Τά ποιήματα ἐξ ἄλλου πού ἐμπνεύστηκε ἀπό τόν πόλεμο τοῦ 1940 — 1941 μέ τούς τίτλους «Κλεισούρα», «Πρωτέας», «Γράμμα ἀπό τό Μέτωπο» κ.λ.π. καί ἀπό τήν ξένη Κατοχή 1941 — 1944 «Ἑλληνικός Νεκρόδειπνος», «Ἄγραφον», «Σόλωνος Ἀπόλογος», «Διόνυσος ἐπί λίκνῳ», «Ἐμβατήριο» κ. ἄ., ὅλα πλημμυρίζουν ἀπό τό ἴδιο πνεῦμα τῆς Ἐλευθερίας καί συνεχίζουν τό φιλελεύθερο σάλπισμα, πού τό ἄρχισαν στόν τόπο αὐτό οἱ «Πέρσαι» τοῦ Αἰσχύλου κι' ἔφτασε στούς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους» τοῦ Σολωμοῦ καί στή «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» τοῦ Παλαμά.

Ἀπό ὅλα αὐτά τά ποιήματα θά σταθῶ μόνο σέ ἓνα: στόν «Σόλωνος Ἀπόλογο», πού ἔχει πολλή δύναμη στόν συμβολισμό του, μέ τήν ἔξαρση τῆς τόσο παραστατικῆς ἐπήρειας πού εἶχε στούς Ἀθηναίους ἡ ἐλεγεία τοῦ νομοθέτη Σόλωνος, ὅταν στά 604 π.Χ. πρότρειψε τούς συμπολίτες του νά ἐλευθερώσουν τή Σαλαμίνα ἀπό τούς Μεγαρεῖς, οἱ ὁποῖοι τήν εἶχαν κυριεύσει, καταλήγοντας ἔτσι: «Ἴομεν εἰς Σαλαμίνα, μαχησόμενοι περί νήσου ἱμερτῆς, χαλεπόν δ' αἰσχος ἀπωσόμενοι», πού ὁ Σικελιανός τούς προεκτείνει στό ποίημά του:

*Κι' ὡς εἶδα πιά τριγύρα μου
τῆ μαζωμένη Ἀθήνα,
φωνάζω: «Ἡ Σαλαμίνα
— μ' ἀκοῦτε; — καρτερεῖ,*

*κι' ἐμπρός νά τῆ γλιτώσουμε,
κι' εἶναι δικιά μας πάλι:
μικρή, παιδιά, εἶν' ἡ πάλη,
μά ἡ Νίκη εἶν' ἱερή»!*

Θέλοντας νά ὑπαινιχθῆ ὁ ποιητής τήν ἐθνική δοκιμασία τῆς ξένης Κατοχῆς, ὅταν γράφηκε τό ποίημα, διαλέγει ἐπίτηδες

τὸν Σόλωνα, πὺν εἶχε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν τοῦ ζέση καὶ τὴν νοσταλγίαν μιᾶς ἰδανικότερης Πολιτείας. Ἐπίσης καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Σόλωνος εἶναι ἀξιανάφερτη, ὅπως ἐκδηλώνεται στὶς πολιτικὰς καὶ γνομικὰς ἐλεγείας του, πὺν εἶναι μαστίγωμα τῆς τυραννίδας καὶ τῶν δημαγωγῶν.

Ἡ λατρεία τοῦ Σικελιανοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐνόρασί του τὸν ὠδήγησαν στὴ σύλληψη τῆς Δελφικῆς Ἰδέας, στὴν ὁποία φανέρωσε σὲ ἰδιάζοντα τόνο τὴν ὑφὴ τοῦ δραματιστῆ. Στὰ μελετήματα πὺν ἔγραψε, σημαντικὴ θέση κατέχουν ὅσα ἀφοροῦν τὴ Δελφικὴ προσπάθειά του.

Πολὺ ἀξιοσπουδάστες ἐξ ἄλλου εἶναι οἱ μελέτες του γιὰ τὰς αἰσῆς καὶ μορφὰς πνευματικῶν κύρους, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα γιὰ τὴν Ἐλευσίνεια Διαθήκη, τὴν Ἀναγέννηση τῆς Τραγωδίας, τὸν Αἰσχύλο, τὸν Πίνδαρο κ.λ.π., ἀπὸ τοὺς ξένους γιὰ τὸν Σαίξπηρ, τὸν Κήτς, τὸν Ροντὲν κ.λ.π., ἀπὸ τὴ Νέα Ἑλλάδα γιὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ ἄλλους. Στὰ περὶ τοῦ Σικελιανοῦ ὑπάρχει ἔκτακτὴ πρωτοτυπία παρατηρήσεων, καὶ οἱ ἀπόψεις του κάθῃ φορὰ ἔχουν πηγαῖο καὶ ἐντελῶς προσωπικὸ χαρακτῆρα καὶ πούθεν δὲν ὑπάρχει τὸ ἀναφομοίωτο ἐράνισμα.

Μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Σικελιανοῦ ἔχουν γίνῃ ἀρχετῆς στὰ γαλλικά, ἀγγλικά, γερμανικά, ἰταλικά, σουηδικά, καὶ παρήγαγαν στὶς χῶρες πὺν διαβάστηκαν ξεχωριστὴ ἐντύπωση.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ τονίσουμε τὸ γεγονὸς, ὅτι παγκόσμιας φήμης ὀνόματα, ὅπως ὁ P. Claudel, ὁ A. Gide, ὁ T. S. Eliot, ὁ O' Neil καὶ ἄλλοι, ἔστερξαν στὴν ὁμόθυμη ὑποστήριξη τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Φιλολογίας μὲ θερικὸ διάβημά τους στὴ Σουηδικὴ Ἀκαδημία. Δυστυχῶς, δὲν ὑπῆρξε στὸν τόπο μας συμπαραστάση αὐτῆς τῆς προσπάθειας καὶ ἔτσι χάθηκε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία κορυφαίας τιμῆς, ὅχι μόνον γιὰ τὸν Σικελιανό, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, γιὰ τὸ ἔθνος μας. Τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὴν ὀργή μας ὁμως γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, ὅπως καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους κακόζηλους ἤχους τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἀπρέπειας πὺν ἐστράφηκαν κατὰ καιροῦς, καὶ ἰδίως στὰ τελευταῖα χρόνια, ἐναντίον του, δὲν τὶς ἀφήνει νὰ ἐκτραγοῦν ὁ ἄδολος καὶ ἀνιδιοτελής Ἀγγελος Σικελιανός, πὺν σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ἐξεδηλώθη γεμᾶτος ἀπὸ συγγνώμη καὶ ἰλασμό ἀπέναντι καὶ στοὺς πιὸ ἀδυσώπητους ἐπικριτῆς του. Ὅλη ἡ ποίησί του ἄλλωστε εἶναι ἓνα θερικὸ κήρυγμα ἀγάπης πὺν

δὲν γνωρίζει ὄρια καὶ φραγμούς. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε :

*Πάσχα πλατύ, Πάσχα τρανὸ σὰν τὴν καρδιά μας.
Πάσχα γιὰ ἐχτρούς, Πάσχα γιὰ φίλους, Πάσχα γιὰ ὄλους.
Τί ἓνα σφαχτὸ μπορεῖ νὰ φτιάσῃ σὲ χιλιάδες,
σὰν οἱ καρδιὲς μονιάσουν ὄλες στὴν ἀλήθεια.
Κι' ἔλεγα νᾶμουν τὸ σφαχτὸ ποὺ θὰ σᾶς σμίξῃ.*

Ὅσοι πιστεύουμε στὴ σημασία τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας τοῦ Ἁγγελοῦ καὶ τῆς Εὐᾶς Σικελιανοῦ, αἰσθανόμεστε ἀληθινὴ εὐφροσύνη γιὰ τὸ ὑπὸ σύσταση «Δελφικὸ Πνευματικὸ Κέντρο», γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς μίλησε ἀπόψε ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κιτσιῆκης. Ἐπίσης εὐχαριστοῦμε τὸν κ. Στρ. Κ. Παπαϊωάννου καὶ τὸ Κέντρο Τουριστικῶν Μελετῶν τῆς Α.Β.Σ. γιὰ τὴν ὁργάνωση τῆς σημερινῆς ὥραίας ἐκδηλώσεως.

Στὰ 1927 ἡ Δελφικὴ Ἰδέα ἦταν τὸ ὄραμα ἑνὸς ποιητῆ. Εἶχε βέβαια καταστρωθῆ σ' ἓνα σχέδιο: Κάθε τρία χρόνια περιοδικὲς παραστάσεις στοὺς Δελφοὺς μὲ τὴ συμμετοχὴ καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ὁργάνωση Διεθνῶν Συνεδρίων στοὺς Δελφοὺς, ἐπιστημονικῶν, φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν, κοινωνιολογικῶν κ.λ.π. Πνευματικὴ συνεργασία ὄλων τῶν λαῶν μέσα στὸ Δελφικὸ Κέντρο. Ἐνδεχόμενῃ ἴδρυση ἑνὸς προτύπου Πανεπιστημίου. Σχηματισμὸς μιᾶς Διεθνοῦς Πνευματικῆς Ἐπιτροπῆς κ.λ.π.

Αὐτὸ τὸ λαμπρὸ ὄραμα δὲν ἐσυστηματοποιήθηκε ἕως τώρα, δὲν ἐπῆρε ἀκόμα σάρκα καὶ ὀστᾶ. Αὐτὲς οἱ προτάσεις τοῦ Ἁγγελοῦ καὶ τῆς Εὐᾶς Σικελιανοῦ δὲν ἐκαρποφόρησαν τότε, ἀπὸ ἀδράνεια τῶν ἀρμοδίων, στὸν τόπο μας. Ὅσοσο τὴ Δελφικὴ Ἰδέα, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, πρὶν ἀπὸ 30 καὶ περισσότερα χρόνια, τὴν ἀποδέχθηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἓνα ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο ξένων ἑλληνοστῶν καὶ διανοουμένων, συγγραφέων καὶ ἐπιστημόνων καὶ καλλιτεχνῶν, σὲ ὄλες τὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες.

Ἡ τωρινὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴ σύσταση τοῦ «Δελφικοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου» παράγει πηγαῖον ἐθνικὸ ἐνθουσιασμὸ, γιὰτὶ ἡ Δελφικὴ Ἰδέα, ὅπως τὴν εἶχε ὀραματισθῆ ὁ Ἁγγελος Σικελιανός, εἶναι γνήσια Ἑλληνικὴ Ἰδέα.

Η ΕΥΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Με την Εύα Σικελιανού χάθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς ὁμορφότερες, θρησκευτικές, ἀσκητικές, ὑπάρξεις ποὺ πέρασαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο. Ἔνας « Ἄνθρωπος » στὴν ἀληθινὴ του ἔννοια κι' ἕνας γνήσιος « Τεχνίτης ». Ὑπερβολικοὶ δὲν εἶναι οἱ ὁρισμοὶ γιὰ ὅποιον γνώριζε καλὰ καὶ θελήσει νὰ συγκρίνει μετὶς μεγάλες γνωστὲς μορφές, τὴ ζωὴ της ὀλόκληρη, τὴν καλωσύνη της ποὺ ἔφθανε ἴσαμε κεῖ ποὺ δὲν παίρνει, τὴν ψυχικὴ της εὐγένεια, τὸ πλούσιο πλέγμα τῆς πνευματικῆς καὶ

Ἡ κ. Ἀγγελικὴ Χατζημηχάλη

καλλιτεχνικῆς της ἰδιοσυστασίας ὡς τὴν παραμικρότερη χορδή.

Ἀληθινὰ δὲν ἦταν μονάχα οἱ γνώσεις της οἱ ἀτέραντες, ἡ καλλιτεχνικὴ της ἰδιοφυΐα ποὺ σφράγιζαν τὴν προσωπικότητά της, ποὺ ἐπέβαλλαν τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ δέος σὲ ὅποιον τὴν γνώριζε. Γιατὶ κεῖνο ποὺ πρόβαλε στὴν Εύα Σικελιανού ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἐσωτερικοῦ της κόσμου, ποὺ μετὶ τέχνης ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸ του περιεχόμενον σὲ ἀφθαστο σημεῖο. Ἦταν ἡ μεγάλῃ τεχνίτρα τοῦ « εἶναι » της. Ἡ Εύα στέκεται πολὺ κοντὰ μας. Μὰ στάθηκε καὶ πολὺ μακριὰ μας γιὰ νὰ μποροῦμε εὐκόλα νὰ τὴν νιώσουμε καὶ νὰ τὴν κρίνομε.

Ἡ καρδιά της δὲν ἤξερε παρὰ μονάχα ν' ἀγαπᾷ. Δὲν γνώριζε παρὰ νὰ συγχωρεῖ. Δὲν ζητοῦσε τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸν της οὔτε τὸ ἐλάχιστον. Αυτρωμένη ἀπ' ὅλα δὲν εἶχε « καμμιά ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε », ὅπως συχνὰ μοῦ τὸ ἔλεγε ἡ Ἰδία.

Η ΕΥΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Ἔκανε πάντα ἐκείνο πού τῆς πρόσταξε ἡ γνήσια ψυχὴ τῆς, τὸ καλὸ καὶ τὸ εὐγενικό, ἀδιαφορώντας γιὰ τ' ἀνθρώπινα καὶ ξεπερνώντας τὰ συμβατικά. Ἀγαποῦσε ὅλους καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὸν Ἄγγελο, στημένο σὲ βᾶθρο θεϊκό. Πίστευε βαθειὰ πὼς στὸν κάθε ἄνθρωπο καὶ στὸν τελευταῖο, ὑπάρχει πάντα «Κάτι Καλό». Ἦταν τὰ στερνὰ λόγια πού μοῦ εἶπε σὰν μ' ἀποχαιροῦσε, προτοῦ φύγει γιὰ τοὺς Δελφοὺς ... ὅπου βρίσκεται γιὰ πάντα, ὅπως τὸ ποθοῦσε.

Στὸ μεγάλο πνευματικὸ ξεκίνημα τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ μὲ τὶς Δελφικὲς Γιορτὲς (ξεκίνημα πού ἀκόμη δὲν πῆρε τὴν θέση πού τοῦ ταιριάζει στίς βαθύτερες του ἔννοιες ὅπως τὶς ἐξαγγέλλει ὁ μέγας μας ποιητὴς στὰ κηρύγματά του) ἡ Εὐα Σικελιανοῦ στάθηκε συμπαραστάτης καὶ μοναδικὴ βοηθός του. Βέβαιο εἶναι πὼς δίχως Ἐκείνη δὲν θὰ μπορούσε ὁ Ποιητὴς νὰ πραγματοποιήσει τ' ὄραμά του. Δουλεύοντας καὶ οἱ δυὸ μαζί καὶ καθένας στὴ μεριά του χρόνια πρωτότερα γιὰ τὴ μεγάλη τους δημιουργία, πρόσφεραν τὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ἐκείνο ὄργασμό πού σημεῖωσε σταθμὸ στὴ νεοελληνικὴ τέχνη, ἀνοῖξε καινούργιους δρόμους στὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ, ἐπῆρεσε ὅπωςδήποτε κάθε πνευματικὸ Ἕλληνα καὶ εἶχε μοναδικὴ διεθνῆ ἀπήχηση.

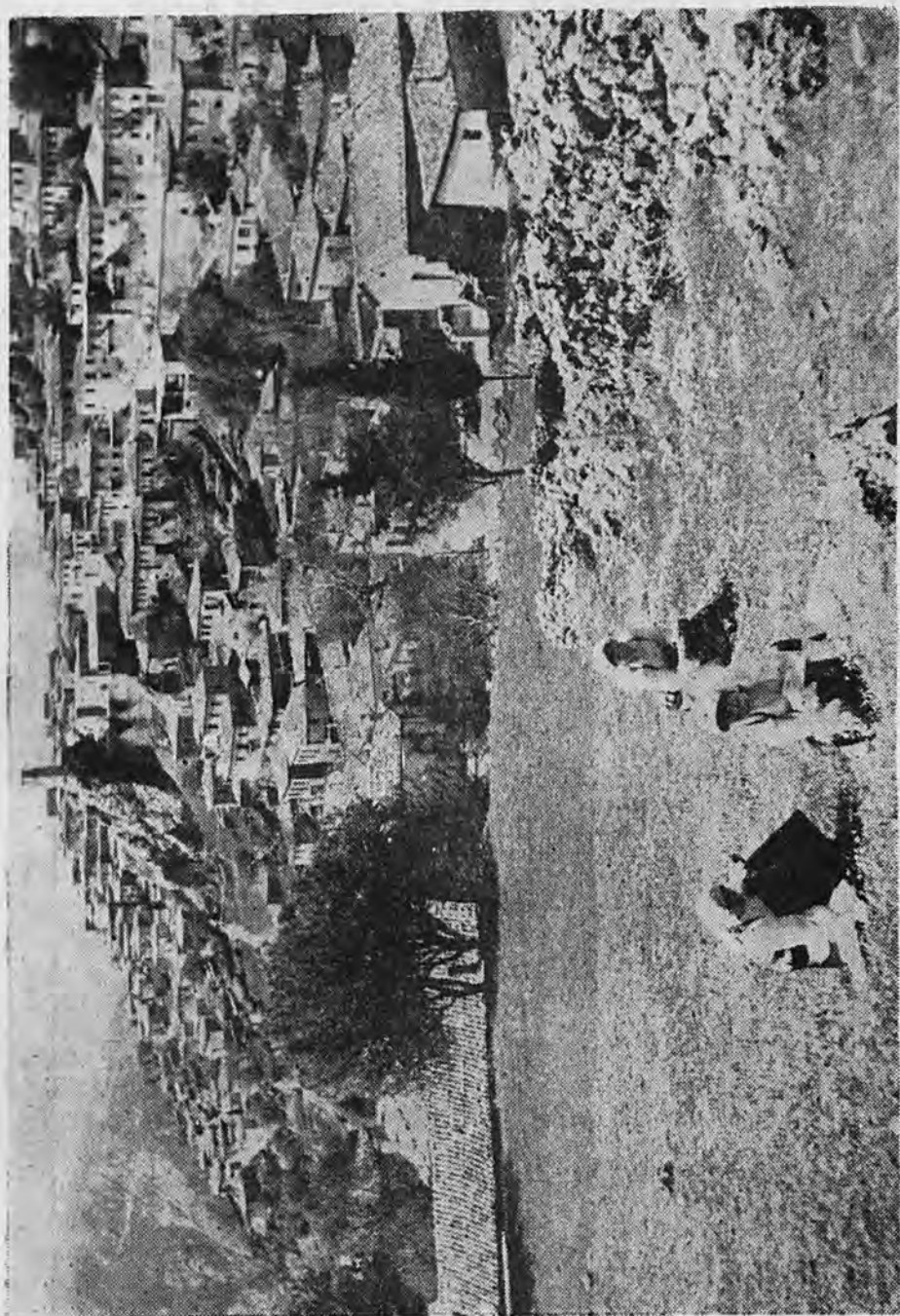
Λυπᾶμαι ἀληθινὰ πού μόνο τόσα λίγα λόγια σημειώνω γιὰ τὴ δημιουργικὴ μορφή τῆς Εὐας Σικελιανοῦ, τῆς μεγάλης Ἑλληνίδας, τῆς Γυναίκας πού τριάντα χρόνια στάθηκε σύμβολο ἀπαράμιλλο στὴ ζωὴ μου ὀλόκληρη. Ἄδυνατῶ νὰ μιλήσω γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς, πού μποροῦν ν' ἀπασχολήσουν τόμο ὀλόκληρο, τοὺς ἀγῶνες τῆς γιὰ νὰ ἐδραιωθοῦν οἱ Δελφικὲς Γιορτὲς, τὴν ἀγάπη τῆς τὴν Ἱερὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴ δημιουργικὴ τῆς συμβολή, τὴν ἀνεκτίμητη, στὴ σκηνοθεσία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, τὶς βαθειὲς μουσικὲς τῆς γνώσεις, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παρασημαντικὴ καὶ τὴ βυζαντινὴ, ἴσαμε τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ.

Ἔπρεπε νὰ σκύψω, εὐλαβικά, τὸ κεφάλι καὶ νὰ σωπάσω ὅπως συνήθιζε καὶ Κεῖνη. Μὰ ἡ ἀγάπη μου γι' αὐτήν, καὶ ὁ θαυμασμός μου, δὲν μ' ἄφησαν νὰ ξεπεράσω τὴν ἐπιθυμία νὰ τιμήσω τὴ Μνήμη Τῆς.

Ἄς μοῦ τὸ συγχωρήσει.

Ἐκδρομὴν ἀπὸ τῆν ἐκδρομὴν μας
εἰς Ἀράχωβαν καὶ Δελφοὺς

Μία ὄμις τῆς Ἀράχωβας

Ἐν συνεχείᾳ τῆς Β' ἐκδηλώσεως τῆς Σχολῆς εἰς τὴν Πνύκα ἐπραγματοποιήθη τὴν 10ην Ἰουλίου ἡ «Ἐκπαιδευτικὴ Ἐκδρομὴ» εἰς Ἀράχωβαν, ὅπου ὠμίλησε περὶ τῆς λαϊκῆς τῆς Τέχνης ὁ κ. Ρωμαῖος καὶ εἰς Δελφοὺς ὅπου ἐξεγράφησαν τοὺς σπουδαστὰς αἱ κ.κ. Καλογεροπούλου καὶ Νίνου. Ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου θὰ δημοσιευθῇ ἰδιαιτέρως, προκειμένου δὲ περὶ Δελφῶν παραπέμπομεν τοὺς σπουδαστὰς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ι. Παπαδημητρίου. Διὰ τὴν πληρεστέραν κατάρτισιν τῶν Ξεναγῶν μας δημοσιεύομεν ποιήματα τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ ἐπιλεγέντα ἀπὸ τὸν κ. Θ. Εὐδὴν, ὡς καὶ ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα σχετικὰ μὲ τοὺς Δελφοὺς, διότι πιστεύομεν ὅτι ἡ τουριστικὴ μόρφωσις δὲν δύναται ν' ἀφορᾷ μόνον τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, τὴν ἰερότητα τῶν ὁποίων οὐδεὶς βεβαίως δύναται καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ μειώσῃ ἢ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας.

Τὸ παρὸν τεῦχος φιλοδοξεῖ νὰ καλέσῃ τοὺς σπουδαστὰς εἰς ἀνάτασιν ψυχῆς ἀνταξίαν τοῦ Ἱεροῦ τῶν Δελφῶν χώρου.

Η ΕΚΔΡΟΜΗ
ΕΙΣ ΑΡΑΧΩΒΑΝ ΚΑΙ ΔΕΛΦΟΥΣ
ΤΗΝ 10ην ΙΟΥΛΙΟΥ 1960

Ο Δ Ο Ι Π Ο Ρ Ι Κ Ο Ν

Ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησις 6.40' π.μ. ἔξωθι Σταδίου

Ἡ ὁδὸς Ἀθηνῶν—Δελφῶν παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰτὶ πρὶν καταλήξῃ στὸ δελφικὸ χῶρο, συναντᾷ, κατὰ τὴν διαδρομὴ τῆς τῶν 169 χλμ. διάφορα ἄλλα σημεῖα, πόλεις, τοποθεσίαι κ.τ.λ. ποὺ ἔχουν ἐπίσης μιὰ ξεχωριστὴ ἱστορικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ τουριστικὴ σημασία. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτά, ὅπως τὰ συναντᾶμε διαδοχικὰ ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

ΔΑΦΝΙ (χλμ. 9,5). Βυζαντινὴ μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου. Ἰδρῦθη τὸ πρῶτον τὸν 5ον ἢ 6ον π.Χ. αἰῶνα, στὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Δαφνηφόρου. Ἡ σωζομένη ἐκκλησία, ὀκταγωνικοῦ τύπου μὲ θαυμασίαν ψηφιδωτὴ διακόσμηση (Παντοκράτωρ, Εὐαγγελισμός, Σταύρωσις, κλπ.) εἶναι τοῦ 11ου αἰῶνος. Τὸν 13ον αἰῶνα ἔγινε καθολικὸ μοναστήρι καὶ ἐθάπτοντο οἱ de la Roche, δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν. Μεγάλῃ καταστροφῇ καὶ ἐρήμωσιν ὑπέστη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Στὸν πευκόφυτο χῶρον τοῦ Δαφνιοῦ τουριστικὸ περίπτερον.

ΙΕΡΟΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ (χλμ. 10). Δεξιὰ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ποὺ ὀδηγοῦσε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴν ἀκολουθοῦσε ἡ μεγάλη πομπὴ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, τὰ ἐρείπια μικροῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης (κόγχαι στὸν βράχο κ.λ.π.).

ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ (χλμ. 12,5). Ἀριστερὰ ἐγκαταστάσεις τῶν Ἑλληνικῶν Ναυπηγείων, ἡ ἴδρυσις καὶ λειτουργία τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ σταθμὸν στὴν ἐν γένει ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΣ (χλμ. 16,7). Τὰ μεγάλα Διυλιστήρια Πετρελαίου, ἐξ ἴσου μεγάλο καὶ σημαντικὸν παραγωγικὸν ἔργον διὰ τὴν ὄλην ἑλληνικὴν οἰκονομίαν.

ΕΛΕΥΣΙΣ (χλμ. 21). Ἡ ἀνθοῦσα βιομηχανικὴ πόλις (11.200 κατ.) μὲ τὸ σημαντικὸ λιμάνι καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐργοστασίων (τοιμέντων, οἰνοποιίας, σαπυνοποιίας κ.ἄ.) κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἐλευσίνος. Ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους δήμους τῆς Ἀττικῆς καὶ μέγα κέντρον λατρείας τῆς θεᾶς τῆς εὐφορίας καὶ τῆς γεωργίας Δήμητρας καὶ τῆς κόρης τῆς Περσεφόνης. Σῶζονται κυρίως τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρας, στὸ Τελεστήριον τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο αἱ τελεταὶ τῶν μεγάλων Ἐλευσινίων Μυστηρίων. Ἀξιόλογον Μουσεῖον.

ΚΑΖΑ (χλμ. 51). Στὴν θέσιν αὐτῇ, ὅπου ἀρχίζουν οἱ ἀνηφορικῆς στροφῆς τοῦ Κιθαιρῶνα ὑπάρχει τὸ ἄριστα διατηρούμενον ἀρχαῖον φρούριον τῶν Ἐλευθερῶν (4ου π.Χ. αἰ.), τὸ ὁποῖον ἐδέσποε τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν—Θηβῶν.

ΕΡΥΘΡΑΙ (σημ. Κρικουκι, χλμ. 59). Ἡ περιοχὴ ὅπου διε-

ξήχθη ἡ περίφημος μάχη τῶν Πλαταιῶν (5 χλμ. ἐρείπια τῆς πόλεως) κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸ 479 π.Χ. τοὺς Πέρσας τοῦ Μαρδονίου.

ΘΗΒΑΙ (χλμ. 73, κάτ. 13.000). Μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κάδμου καὶ συνδεθεῖσα μὲ τὴν τραγικὴ οἰκογένεια τῶν Λαβδακιδῶν (Λαῖος, Κρέων, Οἰδίπους κλπ.). Ὑπῆρξε ἀξιόλογος πόλις κατὰ τὴν μυκηναϊκὴ ἐποχὴ (ἐρείπια ἀνακτόρου, τάφοι κ.ἄ.). Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπῆρξε ἰσχυρὴ ἀντίπαλος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης (Θηβαϊκὴ ἡγεμονία, 4ου π.Χ. αἰ.). Διάσημα τέκνα τῆς ὑπῆρξαν ὁ Πίνδαρος, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας. Κατεστράφη ἐκ βάρβρων ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον τὸ 336 π.Χ. Κατὰ τὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ ἐξελίσσεται σὲ μεγάλο ἐμπορικὸ κέντρο (μεταξωτά, τάπητες κλπ.) καὶ ἐπὶ φραγκοκρατίας γίνεται πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἀκροπόλεως Καδμείας ἐκτίσθη τὸ κάστρο τῶν Saint Ουνετ, ὅπου σήμερον τὸ ἀποπερατούμενον Ἀρχαιολογ. Μουσεῖον.

ΑΛΙΑΡΤΟΣ (χλμ. 95). Ἡ μόνη ἐκ τῶν ἀρχαίων βοιωτικῶν πόλεων ἡ ὁποία δὲν ἐμῆδισε κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Ἐξ Ἀλιάρτου ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν πλουσίαν βαμβακοπαραγωγὸν περιοχὴν τῆς ἀποξηρανθεῖσης λίμνης Κωπαΐδος, ὅπου καὶ τὰ ἐρείπια τῆς μυκηναϊκῆς ἀκροπόλεως τοῦ Γλαῦ.

ΛΕΒΑΔΕΙΑ (χλμ. 119). Πρωτεύουσα τῆς Βοιωτίας (12.000 κάτ.) καὶ κέντρον βαμβακοβιομηχανίας. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐφημιζετο γιὰ τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου, πού εὐρίσκετο κοντὰ στὶς πηγὰς τῆς Ἐρκύννας καὶ ἐλεηλατήθη τὸ 86 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ἀρχέλαο, στρατηγὸ τοῦ Μιθριδάτου. Μεγάλῃ ἀκμῇ ἐγνώρισε κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν, τὸν 14ον αἰ. οἱ Καταλανοὶ ἔκτισαν τὸ κάστρο, πού δεσπόζει καὶ σήμερον τῆς πόλεως. Οἱ Τούρκοι τὴν κατέσταναν πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς. (Στάθμευσις ἐπὶ 20 λεπτά).

ΣΤΕΝΗ. Περὶ τὰ 20—23 χλμ. μετὰ τὴν Λειβαδιὰ ἡ χαράδρα τῆς Στενῆς, ὅπου ἡ Σχιστὴ ὁδὸς τῆς ἀρχαιότητος, γνωστὴ γιὰ τὴν τραγικὴ συνάντησιν τοῦ Οἰδίποδος μὲ τὸν πατέρα του Λαῖο, τὸν ὁποῖο ἐσκότωσε χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ποῖος εἶναι. Διακλάδωσις πρὸς Δίστομο καὶ μονὴ Ὀσίου Λουκά (περίφημα ψηφιδωτά).

ZEMENO (χλμ. 148). Θέσις ὅπου εἶχε τὸ ταμποῦρι του ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος. Ἐδῶ σκοτώθηκε τὸ 1856 ὁ Ἴω. Μέγας, πού ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ἄγχος τῶν ληστῶν.

ΑΡΑΧΩΒΑ (χλμ. 159). Γραφικὴ κωμόπολις (ἀρχ. Ἀνεμήρεια), ὀνομαστὴ γιὰ τὴν βιοτεχνίαν ὑφαντῶν καὶ μαλλίνων εἰδῶν. Τὸ 1826 ὁ Καραϊσκάκης, στὴν περίφημη μάχῃ τῆς Ἀράχωβας, κατετρόπωσε τὸν τουρκικὸ στρατὸ καὶ ἔτσι ἀπηλευθερώθη ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. (Στάθμευσις ἔξω τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, Μάθημα διὰ τὰ λαογραφικὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου).

ΔΕΛΦΟΙ (χλμ. 169). Ξενάγησις ὑπὸ τῆς κ. Ἀθηνᾶς Καλογεροπούλου καὶ τῆς κ. Αἰκατερίνης Νίνου, ἀρχαιολόγων. Ἀναχώρησις δι' Ἀθήνας τὴν 19ην ὥραν.

Ἐκ τῆς ἐφορομῆς μας εἰς Δελφούς.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

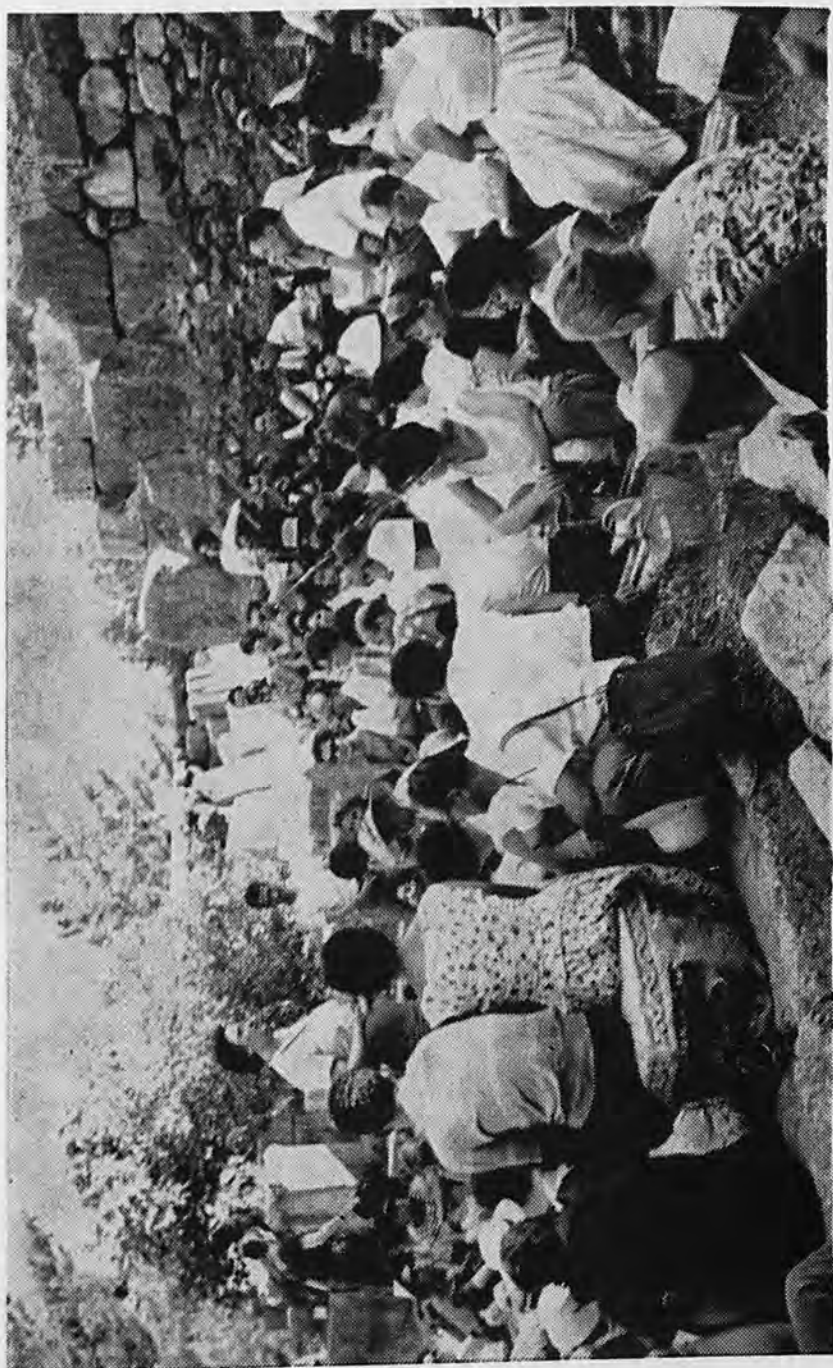
κατ' ἐκλογὴν τοῦ κ. Θ. ΞΥΔΗ

ΑΠΟ ΤΟΝ "ΑΛΑΦΡΟ-ΓΙΣΚΙΩΤΟ,"

ΑΝΟΙΞΗ

Καὶ νά, φουντώνει ἡ ἀνοιξη!
Τὸ νέο μπουμπούκι δένει.
Χύνεται ἡ μεγαλόπνοση
καὶ λιγοθυμισμένη
αὔρα ἀπὸ τὰ τετράψηλα,
καὶ κρυφαναστενάζοντας
λυγάζει τὰ κυπαρίσσια.
Οἱ ἴσκιαι ἀλαφρώνουνε, οἱ αὐγές,
καὶ ἡ πελαγίσια
ριπὴ ἀνασταίνει τ' ἀφρολούλουδα,
στὰ διάφανα τετράβαθ' αἰτίας πλάτια·
ἀπὸ τῆ μιᾶ ὡς τὴν ἄλλη νύχτα
ἀνοίγονται,
σκεπάζονται, ψηλά, τὰ μονοπάτια...

Καὶ νά, φουντώνει ἡ ἀνοιξη!
Παντοῦ ὁ λαός, νὰ δράξει τὴ μανία
τὴν ἱερή, πὺ ἀνάτρομη
σκορπάζει στὰ τετραπέρατα ἀρμονία,
κι ἀπ' τὸν ἀγώνα τοῦ κορμιοῦ,
τοῦ νοῦ, τοῦ δέντρου
ὕψώνει ἀντάμα,
σὲ εὐθὴ αἰτίσια, ἀθώρητα,
τὸ μέγα τῆς χαρᾶς τὸ θάμα!

Ἡ ἀρχαιολόγος κ. Α. Καλογεροπούλου ὁμιλεῖ πρὸς ὀμάδα σπουδαστῶν τῆς Σχολῆς.

ΔΕΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΛΑΟ

«Ποτίστε με, ποτίστε με,
 και κέντρωσέ με εσύ, χωριάτη,
 που ώσα γυναίκα ανέβασες
 την πλάση στο ψηλό σου το κρεβάτι·
 που τρεις φορές σου άλλαξαν
 τα δόντια, για ν' αλέσεις με την τρίτη
 γενιά το κριθαρόψωμο
 στο βαρυθέμελό σου σπίτι·
 κεντρώστε με με τον δσχρο
 κάθε φιδιού που από το ντύμα βγαίνει,
 απ' τον τυφλίτη, απ' τον αστρίτη, απ' την οχιά
 κι απ' τή δεντρογαλιά την αναμμένη·

ποτίστε με, ποτίστε με,
 δέν τρέμω εγώ τή φαρμακεύτρα πλάση.
 "Αν δέν είμ' αξιος γιός της, νά,
 ζητάω νά με χαλάσει!

"Ακούστε, ακούστε με! "Αν ετρέμανε
 στην κούνια τὰ συζασταρούδια,
 έμένα με νανούρισαν
 των άντρειωμένων τὰ τραγούδια.
 "Εμέ, λεχώνα ή μάνα μου,
 στη μπόρα τή μαρτιάτικη
 πού 'χε τὰ ουράνια ανοίξει,
 έσκώθη και με πήρε στην άγκάλη της,
 τον πρώτο κεραυνό για νά μου δείξει!

Τò πρόσωπό μου έφύλαγεν
 ή προσωπίδα ή διάφανη,
 πού ή μάνα, από την δψη μου
 αγάλι - αγάλι θγάνοντας,
 έχαμογέλα, άχνη, νά με γνωρίσει...
 Δάκρυα της αναλάμπαν στα ματόκλαδα,
 Μάνα, ιερώτερη απ' τή φύση!

Καὶ κάπου, ὡςὰ νὰ γνῶρισε
 θαρὺ σημάδι ἀπάνω μου,
 τῆς χτύπησε βαθιά ἡ καρδιά,
 καὶ στὶς γυναῖκες ἔκραξε,
 ποὺ μὲ εἶχαν πρωτοπιάσει,
 στοὺς δρόμους δξω νὰ χυθοῦν,
 νὰ μὲ κηρύξουν στὰ θουνά
 καὶ στὴ μεγάλη πλάση !

ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ ΜΟΥ

ὦ μάνα μου, ἑφταπάρθενη
 βαθιὰ ἀγκαλιὰ
 ποὺ ὡς οὐρανὸς ἀνοίγει !
 Ἄνοίγει, ἀνοίγει —
 μὰ ἀπὸ ποῦ μπορεῖ ἡ καρδιά νὰ φύγει ;

Πάντα θὰ ῥτῶ νὰ χαϊδευτῶ
 στὰ γόνατά σου ἀπὸ τὸ ἀχνὸ
 τῆς εὐλογίας τὸ χέρι·
 νὰ πῶ τὸ λόγος τὸν παλιό :
 «Μάνα, φωτιά μὲ βύζαξες
 κ' εἶναι ἡ καρδιά μου ἀστέρι ; »

ΔΕΛΦΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Κορμί μου· τοῦ ἡλίου τὸ ὕψωμα, σὶ ἀπάρθυνα θουνά,
 σάν τὸ ἔλατο τὸ ἀθάνατο κατὰστηθα σὲ θρίσκει.
 Καθάρια σάν τὸ κρούσταλλο, στή σάρκα μου ὡς ξυπνᾶ
 ἢ αὐγῆ, ἀπ' τὶς ἄφταστες κορφές μου προβοδάει κανίσκι.

Κυλᾶν πηδῶντας ἄσωτα τὰ κρούσταλλα νερά.
 Κ' ἐγὼ γελῶ σὶ ἀντίφωνο ψηλά τοῦ καταρράχτη·
 δάνω τὸ στόμα στὸν κρουνοῦ σου, ἀστέρευτη χαρά!
 "Ὅμοια ποιά νιότη στίς πηγές ἐλούστη ἢ ἐκοιτάχτη:

"Ὡ ἀπάντεχο τ' ἀνήφορο, σάν κρύβεται ἢ κορφῆ
 κι ὄλο ἀπομένει ν' ἀνεβείς σ' εὐλογημένο ἀγώνα,
 σὰ χάνονται στὸ μάκρεμα τοῦ κάμπου οἱ ἀδερφοί
 κ' ἐσὲ χτυπάει σάν τὰ φτερά σὰ πόδια σου τὸ γόνα!

Κορμί μου· ὦ νιότη ἀκοίμητη ποῦ μοῦ χαμογελάς,
 αὐγερινὲ ποῦ λούζεσαι σὲ πέλαα παγωμένα,
 κι' ὄρτό, γυμνὸ, προφητικὸ, στὸ πρῶτο φῶς, μιλάς
 γιὰ τὰ δνειρα ποῦ μέλλονται νὰ λάμπουν σαρκωμένα

σὴ γῆ ποῦ ὁ πόθος ἄφηκε καιρούς, κ' ἢ γειά, κ' ὄρμη,
 κι ἀπάνωθὲ της σύρθηκε θαρὺ καὶ στεῖρο νέφι,
 δίχως νὰ λούζει σὲ θροχές καθάριας τὸ κορμί,
 μηδὲ ν' ἀστράφτει σὴν ψυχῆ, μηδὲ τὸ νοῦ νὰ θρέφει!

Μ' ἐν' ἄσθηστο χαμόγελο ἤρτα ὡς σ' ἐσᾶς, Δελφοί!
 Ὁ πετρωτὸς ἀνήφορος, ποῦ μῦφεγγε σὰ σκότη
 τῆς νύχτας ὀποῦ ἀνέβαινα τὴν τρομερῆ κορφῆ,
 δὲν εἶδε, ἀπ' δτε ἐσώριασε ἢ αὐλὴ σας, τέτοια νιότη!

Σάν πλάτανος ἐσειόντανε μὲ τ' ἄπτρα ὁ οὐρανός·
 κι ἀστραφε ἀπάνου ὁ Περνασσός ὡς μὲ τὸ πέλαο κάτου,
 κι ἀπ' τ' ἄστρα κι ἀπὸ τ' ἄστραμμα ὁ νοῦς μου ὁ φωτεινός
 ἔβλεπε πέρα ἀπ' τῆς ζωῆς τὴ μοίρα ἢ τοῦ θανάτου...

Κι ἀπ' τὴν κραυγὴ τοῦ γερακιοῦ στὴν ἄγρια λαγκαδιά
 ποὺ ἔχιμα ἀπὸ τὰ πετρωτὰ στὸ πρῶτο χαραμέρι,
 ὡς μὲ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἔλατου τὴν τρίσβαθην εὐωδιά
 ποὺ πλήθαιναν ἀπόδροχο τὸ κῦγερινὸν ἀγέρι,

ὡς μὲ τὸ νέφι ποὺ ὄρεξε περαστικό, σὰ δρῦ
 ποὺ στάει σ' αἰφνίδιο ἀνέμισμα τὴν αὐγινηὴ δροσιά του,
 τὸ νοῦ μου στὸν ἀνήφορο γητέψαν, γιὰ νὰ ὄρει,
 γαλήνιος, τὴν ἀληθινή, θεϊκὴ κορμωστασιά του

καὶ νὰ σταθεῖ προσμένοντας νὰ δεῖ μὲς στὴ σιγῇ
 τὸν ἴδιο Ἀπόλλωνα ἄξαφνα στὸν Παρνασσὸ νὰ θαίνει,
 κι ὄλος ὁ ἀγέρας νὰ σεισθεῖ στὴν πλάση ὡς μιὰ πηγῇ
 ποὺ τῆς ταράζει τὰ νερὰ μιὰ Νύφη διψασμένη!

Καὶ πρόσμενα καρφώνοντας τὰ μάτια μου· καὶ νά,
 ἐβούισε κι ἄστραψε ἄξαφνα τὸ τόξο ποὺ ἡ κλαγγή του,
 στὶς χῶρες καὶ στὶς ἐρημιές, σὲ πέλαα καὶ θουνά,
 σὰν τὸ λιοντάρι· μὲ ξυπνᾶ, μὲ θέλει ἐκδικητὴ του!

Κ' ἐγὼ ποὺ πλέον ἐμάκρυνα τὸ πάτημα ἀπὸ κει
 ποὺ ἡ Μνήμη φέγγει ἀδύνατη κ' ἡ Ἐλπίδα κοντοβλέπει,
 κ' ἤπια ἀπ' τ' ἀνάσασμα τῆς γῆς μιὰ πνοὴ προφητικὴ,
 κ' εἶχα τὸν ἥλιο στὴν ψυχῇ σὰ μιᾶς ἀσπίδας σκέπη,

κ' ἐγὼ ποὺ δὲ λογίστηκα μὲ τοὺς θνητοὺς σπορά,
 ἀπ' τὴν ἀρρώστεια ἐλεύτερος κι ἀπ' τὸ νεκρὸ τὸ βάρος,
 μὲ τὴν καρδιά μου πδομιξε μὲ τοῦ ἥλιου τὴ χαρά,
 μὲ τὴν ψυχῇ μου π' ἄστραψε στῆς ζωῆς τὸ αἰώνιο θάρρος,

εἶπα τὸν ὕμνο ποὺ ἀκλουθᾶ. Καὶ στὴν καθάρια αὐγῇ
 μὴδὲ πουλιὶ ποὺ πέρασε τὴν ἄβυσσο τοῦ ἀγέρας,
 μὴδὲ φωνῇ π' ἀκούστηκεν ἀπάνω ν' ἀνεθεῖ—
 κι ἀπὸ τῆ Νύχτα πιότερο σωποῦσε ἡ κυρα-Μέρα

«Χαρά μου τ' ἄσπρο σκέλεθρο, ποὺ δένει τὸ κορμὶ
 καὶ μοῦ φωτᾶ θαμπωτικὰ τὰ τρίσβαθα ὄνειρά μου
 —ὦ δίκαιο ζῦγι σῶν φτερῶν τῆ δυνατῆν δρομῇ—
 σὰ στὸ νέο πνέμα ποὺ φουσᾶ θὰ φτερωθεῖ ἡ χαρά μου!

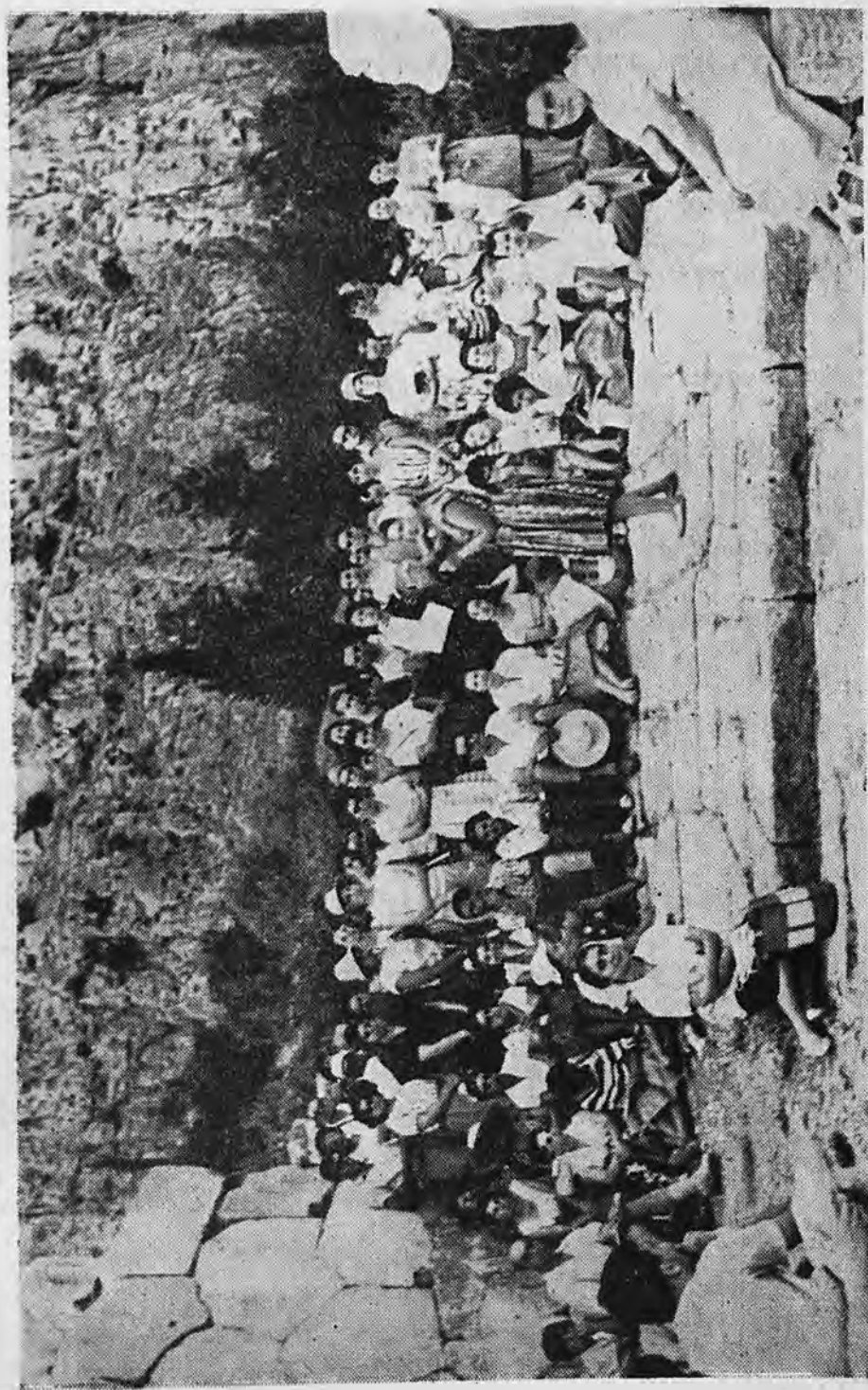
Νά! μὲ τὴ βοή τῶν φτερουγιῶν τ' Ἀνθρώπου, ὁ οὐρανὸς
 γιομίζει, κι ἄφρου διάπλατη βογκᾶ ἡ οὐράνια πύλη,
 σιὰ μέλλοντα χαρούμενος γιὰ νά μπει, φωτεινός,
 τὸ μήνυμά του στοὺς ὄκνους τοῦ κάμπου γιὰ νά στείλει!

ᾠ Ἀπόλλωνα· ἀπ' τὰ χέρια σου, πού'ν' ἄφανα στὸ φῶς,
 μιὰ μέρα ἐγὼ τὰ βέλη σου νὰ τὰ κρατήσω ἀκόμα,
 καὶ κάθε βέλος καὶ χαμὸς στοὺς ταπεινοὺς κορφός,
 καὶ κάθε βέλος θάνατος σι' ἅγιο σου ἐπάνω χῶμα,

στοῦ βάλλου τὰ γεννήματα, πὸν πλήθυνε ἡ σκλαβιά
 καὶ θρέφει ὡς ψάρια πὸν βοσκᾶν τὴ λάσπη σὲ γυβάρι,
 κι ὡς φρύνοι ἀναταράζουνε τὴν ὑψηλὴ βραδιά
 μὲ τῶν ἀδύνατων φωνῶν, μακριά, τὸ φλύσορο σμάρι·

στερνὴ εἶν' ἡ χάρη πὸν ζητῶ ἀπὸ σέ! Τί, καθαρός
 σὰ θά βγω ἀπὸ τὸ πάλεμα σὰν καθαρὸ χρυσάφι,
 καὶ σιὰ ποδάρια μου ἄνεργος θὰ κείτεται ὁ σωρός,
 κι ὅλα θ' ἀγνίσω ὀλόγυρα σ' ἐσένα μὲ τὸ θειάφι,

δίχως τὴ βοήθεια σου, ὦ θεέ, θ' ἀνέβω τὴν κορφή,
 καὶ μόνος, μὲ τίς φρένες μου καὶ μὲ τὰ σωθικά μου
 —θὰ περιμένουν σις κορφές πιὸ κάτω οἱ ἄδερφοί—
 θὰ τραγουδήσω τὴν καρδιά τοῦ Ἀνθρώπου, τὴν Καρδιά μου!

Ἡ ἀρχαιολόγος κ. Αἰτά. Νίνου ὀμιλοῦσα εἰς τοὺς Δελφούς εἰς ἑτέραν ὀμάδα σπουδαστῶν τῆς Σχολῆς Ξεναγῶν.

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΣΤΟΝ ΕΛΙΚΩΝΑ

Τὸν ὄρθρο δ' Ὅσιος τὸ βαθύ, προτοῦ ξυπνήσουν τὰ πουλιά
στὸν Ἑλικώνα ἀκόμα,
ἀπὸ τὸν ἅγιον ὕπνο του πού πήρε μέσα στὴ σπηλιὰ
κειτάμενος στὸ χῶμα·

μέ τὸ κορμί τὸ ἀγγελικὸ πού πιά δὲ θάρκινε στὴ γῆ,
τὰ ὕστερινά τ' ἀστέρια
ἐνῶ σθηνόνταν τὰ τρανά, ὅλος μιὰ δέηση, στὴ σιγῇ
ἐκράτει ὀρθὰ τὰ χέρια!

Σὰν πρωτοξύπνητο πουλί π' ἀλαφροσκώνει τὰ φτερά
πρὶν τὴ φωλιά του ἀφήσει,
τοῦ ἀόρατου κρυφότητα τὸν ἐπερίζωνε ἡ χαρὰ
θερμῆ, κ' ἡ ἀμίαντη φύση...

Ὅλος μιὰ δέηση· κ' ἔμενε γυμνὴ ψυχὴ, χωρὶς μιλιὰ,
χωρὶς στὸν κόσμον ἀνέσχα,
τί γύρα του τὰ πνέματα σαλεύανε σὰν τὰ πουλιά
στὸν ἔρμος λόγγο μέσα...

Μικρὴ ἂν πουρπούλιαζε φωνή, δπόκλειε τ' ἀχραντο πρωί,
μὰ ὁ νοῦς του πιά εἶχε μείνει
ἐκεῖ π' ἀρχίνε ν' ἀγροικᾷ τῶν Ἀσωμάτων τὴ βοή,
μέσ' ἀπ' τὸ Θεῶ Καμίνι!

Παγὰνα ὡστόσο μυστικιὰ στὸ μεγαθούνη τὸ ἱερό,
ἀπ' τὸν Πασᾶ σταλμένοι
τρεῖς Τοῦρκοι ἀπὸ τὴ Λεβαδιὰ, κατὰ πῶς ψάχνουν γιὰ νερό
οἱ σκύλοι οἱ διψασμένοι,

ἀπὸ 'να διαγουμίζοντας σ' ἄλλο τῆς Ρούμελης χωριό,
καίρὸ ἐγυρεῖσαν τώρα
νὰ βροῦν τὸν Ὅσιο μιὰ φορὰ στὸ μυστικὸν ἀσκηταριό,
νὰ τονε πᾶν στὴ χώρα...

Τὶ σ' ἔβλη ἀκούστη τὴν Ἑουρκιὰ πῶς, σὰν τσοπάνικη φωτιά'
 στὴν ἄκρη τοῦ Ἑλικώνα,
 πότε τὸ βράδυ, πότε αὐγὴ, πότε τὴν τρῖσθαθη νυχτιὰ
 φαινόντανε μιὰ εἰκόνα

π' ἔβλον ἐγιόμιζε μὲ μιᾶς σὰν ἀστραπὴ τὸν οὐρανὸ
 χιλιόδοξα μεγάλη,
 τῶν Γκιαούρηδων καρφώνοντας ἔβλα τὰ μάτια στὸ βουνὸ—
 καὶ δὲν τὴ βλέπαν οἱ ἄλλοι.

Κι ἀπὸ τὴν ὥρα πῶσγαινε ἡ φοβερὴ φεγγαβολὴ,
 σὰ νὰ μὴν ξέραν ἄλλο,
 οὐδὲ Σουλτάνο, οὐδὲ Πασᾶ, μὴδὲ τὴν ψεύτρα Ἄνατολή,
 παρὰ ἓνα φῶς μεγάλο...

Κ' ἔστειλε διάταν ὁ Πασᾶς, φερμάνι δλοῦθε φοβερό:
 «Ποιὸς τὴ φωτιὰν ἀνάθει
 π' ἄμα τὴ δοῦνε οἱ Χριστιανοὶ σὲ μέγα πιάνονται χορὸ
 σὰ νὰ μὴν εἶναι σκλάβοι;»

Καὶ μαθητεύτη στὸν Πασᾶ πῶς κάπου, σ' ἀψηλὴ κορφῇ
 κανεὶς ποὺ δὲν ἀνέβη,
 κάποιος φτωχός, χωρὶς νερό, χωρὶς φωτιὰ, χωρὶς θροφή,
 μονάχος τοῦ ἀσκητεύει

καί, κάθε πῶσγει στὴν ψηλὴ κορφὴν ἀπάνω νὰ δεηθεῖ,
 τὴν ὥρ' αὐτὴν ἀνάθει
 τὸ μέγα φῶς τ' ἀξήγητο καὶ μὲς στὸ σκότος τὸ βαθὺ
 ὅπου κοιμοῦνται οἱ σκλάβοι!

Τὸν ἤθρανε καὶ θεόντανε τὴν ὥρα ποὺ ἡ μεταλαβιὰ
 τοῦ ξύπναε μὲς στὰ σπλάχνα,
 στὴ δόξα ἀγνάντια τοῦ Θεοῦ, τὸν πόνο πῶσερν' ἡ σκλαβιὰ
 καὶ τὴν πικρὴ τῆς ἄχνα...

Τὸν ἤθρανε ποὺ δλάκερος, σὰ Σεραφεῖμ μὲς στ' οὐρανοῦ
 τὶς φλόγες βυθισμένος,
 ἔπαιρνε τόλμη ἀκράτητη, καὶ μ' ἔβλα τ' ἄρματα τοῦ νοῦ
 ντυτὸς κι ἄρματωμένος,

στῶν Ἀσωμάτων τὸ χορὸ καταμεσίς, μὲ τὴ θωριά
 σκιωμένη κι ἀναμμένη,
 ἔσειε σὰ λάφυρο θεϊκὸ τὴ φοβερὴν Ἑλευτεριά,
 τὴν Τουρκοπατημένη!

Κ' ἐκεῖ, σιμώνοντας κρυφά, μὲ τὴ βαριά τοῦ κοντακιοῦ,
 μονόφορα, ἀπὸ πίσω,
 χτυπώντας στὸ ἀντικέφαλο, τοῦ εἶδανε τὸ αἷμα, ὡς ἀδλακιοῦ
 νερό, νὰ ρέει περισσότερο,

τοῦ εἶδανε τὸ αἷμα, κι ἀναψε τεράστια φλόγα στὸ θουνό,
 τοῦ εἶδανε τὸ αἷμα, ὡς πέτρα,
 σὰν ἀστραπή και κεραυνὸς ἔλο νὰ καίει τὸν οὐρανὸ
 και τὸ μεῖγλο ἀέρα!

κι ἀπ' τὴν ἀπάτητη κορφὴν, ὡς μὲ τὴ Ροῦμελη βαθιά
 κι ὡς μὲ τὸν κάμπο κάτω,
 εἶδαν ἀκέραιο τὸ θουνὸ ἀπ' ἄλογα κι ἀπὸ σπαθιά
 πολεμικὰ γιομάτο!

Κι ἀπὸ τὴν ὥρα π' ἀναψεν ἡ φοβερὴ φεγγοβολή
 τὸ ξέραν πιά πὼς ἄλλο
 δὲν ἔμενε γιὰ τὴ σκλαβιά παρὰ μιὰ πλέρια ἀνατολή
 ἀπὸ ἕνα φῶς μεῖγλο!

Γύρ' ἀπ' τὴ λάρνακα, στητά, ψηλὲς λαμπάδες και κεριά,
 σὲ κόκαλα ἀγιασμένα
 βιγλάτορες, τὴ μυστικὴ φρουροῦνε τώρα Λευτεριά,
 νυχτόημερα ἀναμμένα.

Κι ὄλη ντυμένη ἡ λεβεντιά μὲ τὰ χρυσά, τὰ γιορτινά,
 τὸ Μῆνι τὸ μῆνα, ἀντάμα
 σὰν τὸ κορμί της πάει χυτὲς λαμπάδες, και κεριά τρανά
 τοῦ πάει, καθάριο τάμα.

Κι ὄλος τραντάζει μυστικὰ ὁ Ἑλικῶνας ὁ ἱερός,
 τραντάζει ἀπάνω ὡς κάτω,
 σὰ γύρα ἀπὸ τὸν τάφο του πηγαίνει κ' ἔρχεται ὁ χορὸς
 χαρὰ σὰ λείψανά του!

ΔΕΗΣΗ

Πνεῦμα τοῦ πόνου, ποῦ οἱ θλιμμένοι ἀγῶνες
 Σὲ ὑψώσανε στῶν αἰώνων τοὺς αἰῶνες
 κ' εὐδόκησες ν' ἀστράψουνε οἱ κορόνες
 τῶν ἀδυνάτων ἄστρα·

πνεῦμα πανάγαθο, ἀπὸ τῆς ἀβύσσου
 τοῦ Δίκαιου ποῦ χαράζει ἡ δύναμή Σου,
 κι ὡς τρικυμιὰ ἀνοιξιὰτικη ἡ δρμὴ Σου
 βροντάει στὰ κάστρα·

Κύριε, ποῦ φύσηξες στοῦ ὄχτροῦ τὰ μάτια
 ἀφιόνι, νὰ χαθεῖ στὰ μονοπάτια
 τῆς Δικαιοσύνης Σου, καὶ τὰ παλάτια
 τοῦ ῥιζες κάτου·

κ' εἶδες ἡ γῆ τὴ Δόξα ν' ἀναδίνει
 τοῦ ἀγῶνα Σου ἱερή, καὶ τὴ γαλήνη
 μᾶς χάρισες ἡ ἀγνή θωριά ποῦ χύνει
 τοῦ ἁγίου θανάτου·

ἄκου τοὺς λαοὺς ποῦ βοᾶν σὰν τὰ μελίτσια
 καὶ πνίγουνε στὸν ὕμνο Σου τὴ λύσσα
 τοῦ ὄχτροῦ, κ' εἶν' οἱ δέησές τους κυπρίτσια
 στὴ θεία τους θλίψη·

ἄκου πῶς βόγκουν γιορτερὰ οἱ καμπάνες·
 ἄκου πῶς χύνονται βαθιοὶ οἱ παιᾶνες·
 ἄκου πῶς κλαῖν καὶ Σ' εὐλογᾶνε οἱ μάνες·
 ἄκου ἀπ' τὰ ὕψη,

ἄκου ἀπ' τὸν Ἄθω, ἄκου ἀπ' τὸν Ὀλυμπο, ἄκου
 ἀπὸ τὰ κορφοβούνια καὶ ἀπ' τοῦ λάκκου
 τὰ βύθη, ἀπὸ τὸ σκοῦσμα τοῦ κοράκου
 ποὺ τρώει ψοφίμι·

ἄκου ἀπ' τὰ πέλαα, ποὺ βαθιὰ ἀνασαίνουν
 τὰ νέα νησιὰ ποὺ ἀπ' τὸ σεισμό Σου θγαίνουν
 καὶ στὰ καράβια Σου τὴ Δόξα δένουν
 πλώρα καὶ πρύμη·

ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη Σου, ποὺ ἡ Νίκη
 ρίχνει κραυγὴ καὶ ἀχὼ στὴ Σαλονίκη,
 κ' ἔχ' ἡ βοή της τὴν ἱερὴ Σου φρίκη·
 τοῦ Δίκαιου Μάνα,

ἄκου, κ' εὐλόγα! Ὡς στάχυα γύραμε δλοι
 στὸ μεγάλο ἄξαφνὸ σου δροσοβόλι.
 Κατέβα, Δίκαιε! Σάλεψε στὴν Πόλη!
 Κάμε ν' ἀκούσουμε, ν' ἀκούσουμε δλοι,
 καὶ τῆς Ἁγία-Σοφίᾶς σου τὴν καμπάνα!

Είς τους Δελφούς. Οί σπουδάσαι παρακολουθούν τὸ μάθημα.

«ΠΡΩΤΕΑΣ»

Είπατε :

«Ἡ θὰ κάμουμε κάτι μεγάλο, ἢ δὲ θὰ γυρίσουμε πίσω . . . »

Τριγύρα Σας θούιζε τὸ πέλαο, κρυμμένο ἀπ' τὰ κύματα
ὡς ἀπ' ἄσπρα φτερά πού πετοῦσαν ἀπάνω του σύρριζα,
κι δλοένα θυθίζατε μὲς στοὺς ὄγρους βαθιοὺς δρόμους,
κλειστοὶ στὸ μικρὸ Σας καράδι,
μὲς στὴν ἄβυσσο ὅπου ἄλλοτε λέγατε
πὼς κι' ἡ Ἰδια τρικυμιά, σὰ μητέρα,
τὴ φτερούγα της θ' ἄπλωνε ἀπάνω Σας,
τί, στὰ Ἰδια πλευρά του
σὰν αἰχμάλωτο ἐκράτει τὸ σκάφος τὸν ἴδιο βοριά
μὲς στοῦ μέσα πελάου τὴ γαλήνη·

κ' ἐκεῖ,

χαλινὸ σὰ νὰ δάζατε στὰ Ἰδια τὰ κύματα
πού ἀπάνω μαινότανε,
ὠριμάζατε μόνο μιὰ σκέψη,
νὰ λυτρώσετε τὴν ἄγια μας θάλασσα
ἀπ' τὸ κόκκινο μάταιο πανὶ τῶν Λατίνων,
καὶ μόνο
κατάσπρη φτερούγα νὰ τρέχει,

Σημείωση: Γράφτηκε τὸ 1940 γιὰ τοὺς ναυτικούς μας Μ. Χατζηκωνσταντῆ καὶ Γ. Μαριδάκη, τοῦ ὑποβρύχιου «Πρωτεύς».

— Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας ὠνόμασε τὸ Ναυτικὸν Γυμνάσιον Πειραιῶς «Πρωτεύς», ἢ δὲ πόλις τοῦ Πειραιῶς ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ κυβερνήτου ὀνομάζουσα μίαν κεντρικὴν ὁδὸν μὲ τὸ ὄνομά του.

Κυβερνήτης τοῦ θηλικοῦ μας ὑποβρυχίου «Πρωτεύς» ὑπῆρξεν ὁ ἥρωας πλοίαρχος τοῦ Β.Ν. Μιχαὴλ Χατζηκωνσταντῆς, ἀληθινὰ «ἰπλότης ἄνευ φόβου καὶ μομφῆς» πατὴρ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς Α.Β.Σ. κ. Νίκου Χατζηκωνσταντῆ.

ὡσὰ γλάρου,
 σὰν ἢ ἐλεύθερη σκέψη,
 σὰν ἢ πνοή τῆς καθάριας ἀγάπης,
 τῶν Ἑλλήνων ψαράδων τ' δλάσπρο πνι
 στῆ μεγάλη γαλάζια ἀπλωσιά της !

Κ' ἐκεῖ μέσα, στὰ βάθη,
 ἐκεῖ μέσα
 ποῦ μήτε τοῦ ψαρά δὲν καλάρει
 τὸ δίχτυ γιὰ ψάρια,
 μόνοι, ἔξω ἀπὸ χρόνο καὶ τόπο,
 δίχως πιά στὴν ἀκοή Σας νὰ φτάνει
 ἡ βοή τῶν κυμάτων ἢ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου,
 βαθιά, πιδ βαθιά,
 σὰ σὲ τάφο,
 δίχως ὄνομα ἀπάνω κανένα ἀφημένο στῶν ἀνθρώπων τῆ μνήμη
 ἄλλο ἀπ' τ' ὄνομα ποῦ ἔχε ἀπὸ μῦθο πανάρχαιο
 τὸ ἴδιο σας πλοῖο, ὁ «Πρωτέας»,
 ἀπ' τὸ μῦθο πανάρχαιου θαλάσσιου θεοῦ
 ποῦ σὲ μύρια συνάλλαζε πρόσωπα
 τὴν αἰώνια του ἐλεύθερη οὐσία,

ὀλοένα.

ταξιδεύατε μέσα στὰ σκότη,
 σὰ δελφίνια ποῦ ἀθώρητα τρέχουν στὴν ἄβυσσο μέσα,
 ἀπ' τὴν ἴδιαν ἐτούτη τὴν ἄβυσσο μιὰ ὥρα νὰ βγεῖτε
 νικητήρια,
 καὶ τότε μονάχα,
 ἀντικρὺ στὸν ὀχτρό, ντροπιασμένο,
 ν' ἀνασάνετε πάλι τοῦ ἀπάνω τοῦ κόσμου τὸ γλυκύτατο ἄερα,
 τὸν ἄερα ποῦ γιὰ ἔλου; θὰ λυτρώνατε πλέρια !

Μὰ δὲν ἤρθατε πίσω !

Ἐκεῖ κάτου, στὰ βάθη, ποιὸς ξέρει;
 ἂν ὁ ἴδιος Πρωτέας δὲ Σᾶς κράτησε
 στὰ κρυφά του τὰ δώματα μέσα,

μέσα στ' ἄγια του δώματα,
 πιὸ λαμπρὰ ἀπὸ τῆς εὐκολῆς δόξας τὰ τρόπαια,
 μυστικά ριζωμένος στὴν καρδιά τῆς αἰωνιότητος·
 τάχα ποιὸς ξέρει
 ἂν ὁ ἴδιος θαλάσσιος θεὸς δὲ Σᾶς κράτησε ρίζα,
 ρίζα κι ἄγκυρα αἰώνια τοῦ μύθου του,
 πού 'ν' ὁ δικός του μαζί κι ὁ δικός μας·
 ὅπου, ἂν ὄλα τὰ πρόσωπα ἀλλάζει
 στὴ λαμπρὴν ἐπιφάνεια,
 τὸ μπορεῖ
 γιὰτὶ κλεῖ τὴν αἰώνιαν Οὐσία
 πὸν σὲ θεοὺς καὶ σ' ἀνθρώπους
 μηγάει σὲ περισσειες μορφῆς ἀπ' τὰ βάθη
 τοῦ Κόσμου
 τὴ μιὰν ἱερή, μυστικὴ Ἐλευθερία !

ᾠ, καλοὶ μου, εἶπατ' ἔτσι :
 « Ἡ θὰ κάμουμε κάτι μεγάλο, ἢ δὲ θὰ γυρίσουμε πίσω ! »
 Καὶ κάματε κάτι, ἀπ' αὐτὸ πὸν νειρόσατε
 πιότερο ἀκόμα μεγάλο !
 Δὲ σταθήκατε διόλου μεσόστρατα,
 ἀπ' τὴν ὥρα πὸν μπήκατε μέσα
 στοὺς ὄχρους, θαθιοὺς δρόμους
 δὲ γυρέψατε ἀνάπαψη,
 κι οὔτε στοχαστήκατε ἂν πρέπει νὰ γυρίσετε πίσω,
 μὰ πηγαίνοντας πάντα μπροστὰ γι' αὐτὸ πὸν νειρόσατε,
 τ' ἄξιο, τὸ ἀγνό, τὸ μεγάλο,
 λησμονήσατε ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο ἑαυτὸ Σας
 ἀντικρὺ στὸ μεγάλο σκοπὸ Σας,
 τῶρα πιά πού 'γινε ἕνα μὲ τίς ρίζες τοῦ πέλαου,
 μὲ τίς ρίζες τῶν αἰώνιων στοιχείων,
 μὲ τίς ρίζες θαθιὰ τῆς Ἑλλάδας,
 μὲ τίς ρίζες κρυφῆς τῆς ψυχῆς μας !

Κ' ἔτσι σήμερα
 ὀρθὸς στ' ἀκρογιάλι δὲ στέκω,
 δὲ στέκει κανεὶς μας

καρτερώντας τὸ κύμα νὰ φέρει ἀπὸ Σᾶς ἕνα λείψανο
 ποὺ γυρεύει ταφή,
 μά, κοιτώντας ἀφρισμένα τὰ κύματα
 ἀπάνω νὰ ὀρμᾶνε
 τό 'να πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο
 κι ἀκούοντας τὴ βουή τους,
 Σᾶς βλέπουμε ἀκέριους,
 κι ἀκέριους
 Σᾶς ἀκοῦμε μέσ' σ' ὅλες τίς μορφές καὶ φωνές τοῦ Πρωτέα,
 τοῦ αἰώνιου Σας κ' αἰώνιου μας Μύθου,
 πανελεύτερος, ὄριους, γαλήνιους,
 ἀπ' τὰ βάθη τῶν βυθῶν ν' ἀνεβαίνετε
 πάμφωτα εἰδῶλα νιότης
 καί, τώρα,
 νὰ ξεχύνετε μὲς στὸν ἀγέρα,
 μὲ τοῦτα τὰ λόγια ἀπ' τὴν ἄβυσσο μέσα,
 τὴν ἄξια ψυχὴ Σας :

« Ἐδῶ μένουμε τώρα,
 αἰώνιοι φρουροὶ μὲς στοῦ μέσα πελάου τὴ γαλήνη,
 κ' ἐδῶ πιά, χαλινοὺς σὰ νὰ βάζουμε στὰ ἴδια τὰ κύματα
 ποὺ μαίνονται ἀπάνω,
 θὰ ὀριμάζουμε πάντα μιὰ σκέψη
 λυτρωμοῦ γιὰ τὴν ἄγια μας θάλασσα
 ἀπ' τὸ κόκκινο μάταιο πανὶ τῶν Λατίνων,
 γιὰ νὰ τρέχει μεθαύριο, σὰν ἡ δλάσπρη φτερούγα τοῦ γλάρου.
 σὰν ἡ πάναγνη ἀνθρώπινη σκέψη,
 σὰν ἡ πνοὴ τῆς καθάριας ἀγάπης,
 τῶν φτωχῶν τῶν ψαράδων Ἑλλήνων
 ἐλεύτερο τὸ ἄσπρο πανὶ
 στὴν αἰώνια γαλάζια ἀπλωσιά της !

ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἦχῆστε, οἱ σάλπιγγες ... Καμπάνες βροντερές,
 δονῆστε σύγκορμη τῆ χώρα, πέρα ὡς πέρα ...
 Βογκῆστε, τύμπανα πολέμου ... Οἱ φοβερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἀέρα !

Σ' αὐτὸ τὸ φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ Ἑλλάδα ! Ἐνα βουνὸ
 μὲ δάφνες ἀν' ὑψώσουμε ὡς τὸ Πήλιο κι ὡς τὴν Ὀσσα
 κι ἀν' τὸ πυργώσουμε ὡς τὸν ἔβδομο οὐρανὸ,
 ποιοὺν κλεῖ τί κι ἀν' τὸ πεῖ ἡ δικιά μου γλώσσα ;

Μὰ Ἐσὺ, Λαέ, ποὺ τῆ φτωχὴ Σου τῆ μιλιὰ,
 Ἡρωας, τὴν πῆρε καὶ τὴν ὑψωσε ὡς στ' ἀστέρια,
 μεράσου τώρα τῆ θεϊκὴ φεγγοβολιά
 τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀνασήκωσ' Τον στὰ χέρια

γιγάντειο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπὸ μᾶς
 ποὺ τὸν ὑμνοῦμε, μὲ καρδιὰ ἀναμμένη,
 πὲς μ' ἕνα μόνο ἀνασασμόν : «ὁ Παλαμᾶς !»,
 γ' ἀντιβογκῆσει τ' ὄνομά του ἡ Οἰκουμένη !

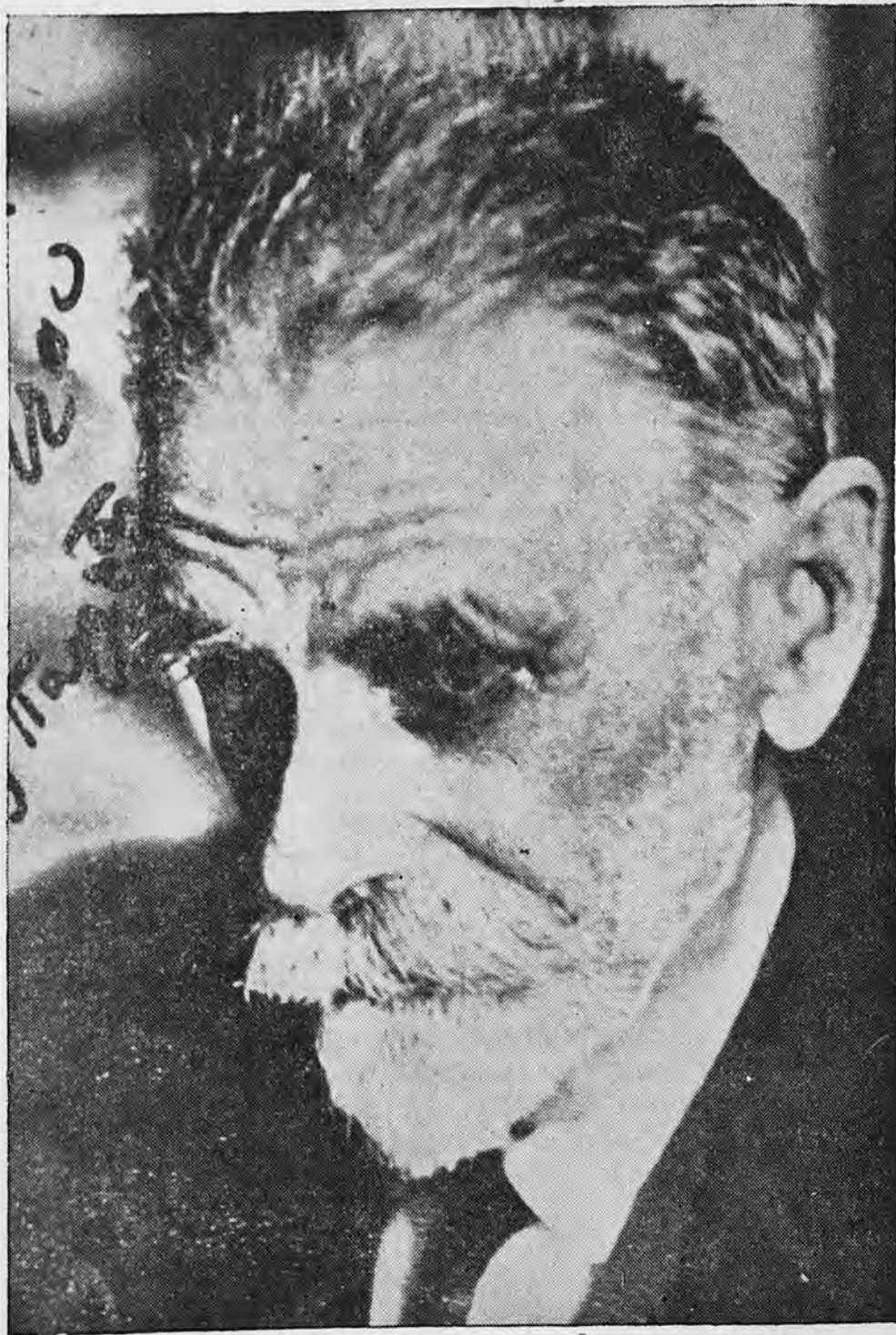
Ἦχῆστε, οἱ σάλπιγγες ... Καμπάνες βροντερές,
 δονῆστε σύγκορμη τῆ χώρα, πέρα ὡς πέρα ...
 Βογκῆστε, βούκινα πολέμου ! ... Οἱ ἱερές
 σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στὸν ἀέρα !

Σ' αὐτὸ τὸ φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ Ἑλλάδα ! Ἐνας λαός,
 σηκώνοντας τὰ μάτια του, τῆ βλέπει·
 κι ἀκέριος φλέγεται ὡς μὲ τ' ἄδυτο ὁ Ναός,
 κι ἀπὸ ψηλὰ νεφέλη Δόξας Τονε σκέπει ...

Τί πάνωθέ μας, ἔπου ὁ ἄρρητος παλμὸς
 τῆς αἰωνιότητος ἀστράφτει, αὐτὴ τὴν ὥρα
 Ὀρφέας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμὸς
 τὴν ἄγια δέχονται ψυχὴ τὴν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τὸ Ἔργο τῆς θεμέλιωσε βαθιὰ
 στὴ γῆν αὐτὴ μὲ μιὰν ἰσόθεη Σκέψη,
 τὸν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλὰ τὸν Ἰακχο
 μὲ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς γιὰ νὰ χορέψει ...

Ἦχῆστε, οἱ σάλπιγγες ... Καμπάνες βροντερές,
 δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὡς πέρα ...
 Βόγκα, Παιάνα! Οἱ σημαῖες οἱ φοβερές,
 στῆς Λευτεριᾶς ξεδιπλωθεῖτε τὸν ἀέρα!

Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

«ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ»

Ἄπο τῆ νέα πληγὴ πού μ' ἀνοιξεν ἡ μοίρα
 ἔμπαιν' ὁ ἥλιος θαρροῦσα στὴν καρδιά μου
 μὲ τόση ὀρμή, καθὼς βασίλευε, ὅπως
 ἀπὸ ραγισματιᾶν αἰφνίδια μπαίνει
 τὸ κύμα σὲ καρὰβι π' ὀλοένα
 βουλιάζει ... Γιατὶ ἐκεῖνο πιά τὸ δεῖλι,
 σὰν ἄρρωστος, καιρό, πού πρωτοβγαίνει
 γ' ἀρμέζει ζωὴ ἀπ' τὸν ἔξω κόσμον, ἤμου
 περπατητῆς μοναχικὸς στὸ δρόμο
 πὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κ' ἔχει
 σημάδι του ἱερὸ τὴν Ἐλευσίνα.
 Τί ἦταν γιὰ μένα αὐτὸς ὁ δρόμος πάντα
 σὰ δρόμος τῆς Ψυχῆς ... Φανερωμένος
 μεγάλος ποταμὸς, κυλοῦσε ἐδῶθε
 ἀργὰ συρμένα ἀπὸ τὰ βόδια ἀμάξια,
 γεμάτα ἀθεμωνιῆς ἢ ξύλα, κι ἄλλα
 ἀμάξια, γοργὰ πού προσπερνοῦσαν,
 μὲ τοὺς ἀνθρώπους μέσα τους σὰν ἴσκιους ...

Μὰ παραπέρα, σὰ νὰ χάθη ὁ κόσμος
 κ' ἔμειν' ἡ φύση μόνη, ὦρα κι' ὦρα
 μιὰν ἡσυχία βασίλεψε ... Κ' ἡ πέτρα,
 π' ἀντίκρισα σὲ μιὰ ἄκρη ριζωμένη,
 θρονὶ μοῦ φάνη μοιραμένο μου ἦταν
 ἀπ' τοὺς αἰῶνες. Κ' ἐπλεξα τὰ χέρια,
 σὰν κάθισα, στὰ γόνατα, ξεχνώντας
 ἂν κίνησα τὴ μέρα αὐτὴ ἢ ἂν πῆρα
 αἰῶνες πίσω αὐτὸ τὸν ἴδιο δρόμο ...

Μὰ νά' στην ήσυχία αὐτὴ ἀπ' τὸ γύρο
 τὸν κοντινὸ προβάλανε τρεῖς ἴσκιοι.
 Ἔνας Ἄτσιγγανὸς ἀγνάντια ἐρχόνταν,
 καὶ πισωθὲ τοῦ ἀκλούθων, μ' ἀλυσίδες
 συρμένες, δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκοῦδες.

Καὶ νά' ὡς σὲ λίγο ζύγωσαν μπροστά μου
 καὶ μ' εἶδε ὁ Γύφτος, πρὶν καλὰ προφτάσω
 νὰ τὸν κοιτάξω, τράβηξε ἀπ' τὸν ὦμο
 τὸ ντέφι καί, χτυπώντας το μὲ τὸ ἴνα
 χέρι, μὲ τ' ἄλλον ἔσυρε μὲ βία
 τὶς ἀλυσίδες. Κ' οἱ δυὸ ἀρκοῦδες τότε
 στὰ δυὸ τοὺς σκώθηκαν βαριά ... Ἡ μία,
 (ἦτανε ἡ μάνα, φανερά), ἡ μεγάλη,
 μὲ πλεχτὲς χάντρες ὄλο στολισμένο
 τὸ μέτωπο γαλάζιες, κι ἀπὸ πάνω
 μιὰν ἄσπρη ἀβασκαντήρα, ἀνασηκώθη
 ξάφνου τρανή, σὰν προαιώνιο νά 'ταν
 ξόανο Μεγάλης Θεᾶς, τῆς αἰώνιας Μάνας,
 αὐτῆς τῆς Ἰδίας ποὺ ἱερὰ θλιμμένη,
 μὲ τὸν καιρὸν ὡς πῆρε ἀνθρώπινη δψη,
 γιὰ τὸν καημὸ τῆς κόρης της λεγόνταν
 Δήμητρα ἐδῶ, γιὰ τὸν καημὸ τοῦ γιοῦ της
 πιδὸ πέρα ἦταν Ἀλκμήνη ἢ Παναγία.
 Καὶ τὸ μικρὸ στὸ πλάγι τῆς ἀρκοῦδι,
 σὰ μεγάλο παιχνίδι, σὰν ἀνίδεο
 μικρὸ παιδί, ἀνασκώθηκε κ' ἐκεῖνο
 ὑπάκοο, μὴ μαντεύοντας ἀκόμα
 τοῦ πόνου τοῦ τὸ μᾶκρος καὶ τὴν πίκρα
 τῆς σκλαβιάς ποὺ καθρέφτιζεν ἡ μάνα
 στὰ δυὸ πυρρά της ποὺ τὸ κοίτααν μάτια!

Ἄλλ' ὡς ἀπὸ τὸν κάματον ἐκείνη
 ὀκνοῦσε νὰ χορέψει, ὁ Γύφτος, μ' ἕνα
 πιδέξιο τράβηγμα τῆς ἀλυσίδας
 στοῦ μικροῦ τὸ ρουθούνη, ματωμένο
 ἀκόμα ἀπ' τὸ χαλκὰ ποὺ λίγες μέρες

φαινόνταν πώς του τρύπησεν, αλφνίδια
 τήν ἔκαμε, μουγκρίζοντας μὲ πόνο,
 νὰ ὀρθώνεται ψηλά, πρὸς τὸ παιδί της
 γυρνώντας τὸ κεφάλι, καὶ νὰ ὀρχιέται
 ζωηρά...

Κ' ἐγώ, ὡς ἐκοίταζα, τραβοῦσα
 ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο, μακριὰ ἀπ' τὸ χρόνο,
 ἐλεύτερος ἀπὸ μορφές κλεισμένες
 στὸν καιρὸ, ἀπὸ ἀγάλματα κ' εἰκόνες·
 ἤμουν ἔξω, ἤμουν ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο ...
 Μὰ μπροστά μου, ὀρθωμένη ἀπὸ τὴ βία
 τοῦ χαλκᾶ καὶ τῆς ἄμοιρης στοργῆς της,
 δὲν ἔδλεπα ἄλλο ἀπ' τὴν τρανὴν ἀρκούδα
 μὲ τὶς γαλάζιες χάντρες στὸ κεφάλι,
 μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο δλου
 τοῦ κόσμου, τωρινοῦ καὶ περασμένου,
 μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο δλου
 τοῦ πόνου τοῦ πανάρχαιου, δπ' ἀκόμα
 δὲν τοῦ πληρώθη ἀπ' τοὺς θνητοὺς αἰῶνες
 ὁ φόρος τῆς ψυχῆς... Τὶ ἐτούτη ἀκόμα
 ἦταν κ' εἶναι στὸν Ἄδη...

Καὶ σκυμμένο
 τὸ κεφάλι μου κράτησα δλοένα,
 καθὼς στὸ ντέφι μέσα ἔριχνα, σκλάβος
 κ' ἐδῶ τοῦ κόσμου, μιὰ δραχμὴ...

Μὰ ὡς, τέλος,
 ὁ Ἄτσιγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
 ξανά τὶς δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκούδες,
 καὶ χάθηκε στὸ μούχρωμα, ἡ καρδιά μου
 μὲ σήκωσε νὰ ξαναπάρω πάλι
 τὸ δρόμον ὅπου τέλειωνε σὰ ρεῖπια
 τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ψυχῆς, στὴν Ἐλευσίνα.
 Κ' ἡ καρδιά μου, ὡς ἐβάδιζα, βογκοῦσε :
 «Θά ρτει τάχα ποτέ, θὲ νά ρτει ἡ ὥρα
 ποὺ ἡ ψυχὴ τῆς ἀρκούδας καὶ τοῦ Γύφτου,
 κ' ἡ ψυχὴ μου, ποὺ Μυημένη τηνε κράζω,
 θὰ γιορτάσουν μαζί;»

Κι ὡς προχωροῦσα,

κ' ἐβράδιαζε, ξανάνιωσα ἀπ' τὴν ἴδια
 πληγή, πὺ ἢ μοίρα μ' ἄνοιξε, τὸ σκότος
 νὰ μπαίνει ὀρμητικὰ μὲς στὴν καρδιά μου,
 καθὼς ἀπὸ ραγισματιὰν αἰφνίδια μπαίνει
 τὸ κύμα σὲ καράβι πὺ δλοένα
 βουλιάζει ... Κι δμως τέτοια ὡς νὰ διψοῦσε
 πλημμύραν ἢ καρδιά μου, σὰ θυτίστη
 ὡς νὰ πνίγηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
 σὰ θυτίστηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
 ἔνα μούρμουρο ἀπλώθη ἀπάνωθὲ μου,
 ἔνα μούρμουρο,

κ' ἔμοιαζ' ἔλεε :

«Θά ρτει ... »

ΔΕΛΦΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Ἡ Θόλος τῶν Δελφῶν, στὸ τέμενος τῆς Ἀθηναῖς Προναίας

Κατ' ἐκλογήν

Ὁ ἄναξ, οὐ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς,
οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει.

Ἡράκλειτος

Ἄθηναῖοι ἀνέθεσαν τὴν στοὰν καὶ τὰ βπλα καὶ τὰ
ἀκρωτήρια ἐλόντες τῶν πολεμίων.

Ἐπίγραμμα ἀπὸ τῆ Στοᾶ Ἀθηναίων (Σαλαμίς)

Τοῖδε τὸν πόλεμον ἐπολέμεον· Λακεδαιμόνιοι, Ἄθη-
ναῖοι, Κορίνθιοι, Τεγεᾶται, Σικυώνιοι, Αἰγινᾶται, Με-
γαρεῖς, Ἐπιδαύριοι, Ἐρχομένοι, Φλειάσιοι, Τροι-
ζάνιοι, Ἑρμιονεῖς, Τιρόνθιοι, Πλαταιεῖς, Θεσπιεῖς,
Μυκωνεῖς, Κεῖοι, Μάλιοι, Τήνιοι, Νάξιοι, Ἐρετριεῖς,
Χαλκιδεῖς, Σευρεῖς, Γαλεῖοι, Ποτειδαῖαται, Λευκά-
διοι, Φανακτοριεῖς, Κύθιοι, Σίφνιοι, Ἀμπρακιῶται,
Λεπρεᾶται.

Τεῖπους Πλαταιῶν

Εἶπατε τῷ Βασιλεῖ, χαμαὶ ἔπεσε δαίδαλος ἀυλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Ἐποθετικὸς χερσμός

στὸν ἀπεσταλμένο τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ

ΠΡΟΦΗΤΙΣΣΑ

Πρῶτα δοξάζω ἀπ' τοὺς θεοὺς στὴ δέησή μου
 τῇ Γαῖα τὴν πρωτομάντισσα· κι ἀπ' αὐτὴ πάλι
 τῇ Θέμιδα, πού δεύτερη, ὅπως εἶναι λόγος,
 στῆς μητέρας τῆς κάθησε τὸ ἀρχαῖο μαντεῖο.
 καὶ τρίτη στὴ σειρά, μὲ συγκκτάθεσή της,
 δίχως κανεῖς ν' ἀναγκαστῆ, τὸ πῆρεν ἄλλη
 θυγατέρα τῆς Γῆς, ἡ τιτανίδα ἡ Φοῖβη,
 πού πάλι αὐτὴ τὸ χάρισε γενέθλιο δῶρο
 στὸ Φοῖβο, πῶχει τῶνομά της παρανόμι.
 Κι ἀφήνοντας τὴ λίμνη καὶ τοὺς Δῆλιους θράχους
 ἄραξε στοὺς γιालοὺς τοὺς πλόιμους τῆς Παλλάδας
 κ' ἦρθ' ἀπὸ κεῖ σ' αὐτὴ τοῦ Παρνασοῦ τὴ χώρα,
 ὅπου τὸν ξεπροβόδισαν μὲ πολὺ σέβας
 οἱ γυιοὶ τοῦ Ἑφαιστοῦ ἀνοίγοντας νὰ διαβῆ στράτα
 κι' ἡμερὴ γάνοντας τὴ γῆ, πού ἦταν πρὶν ἄγρια
 καὶ μὲ τιμὲς τὸν δέχτηκε ὁ λαὸς μεγάλες
 κι ὁ βασιλιᾶς Δελφὸς τῆς χώρας κυβερνήτης.
 Κι ὁ Δίας στὸ νοῦ του ἐμπνέοντας τὴ θεῖα τέχνη
 τὸν δάξει: μάντη τέταρτο σ' αὐτοὺς τοὺς θρόνους
 κ' εἶναι τοῦ Δία πατέρα του ὁ Λοξίας προφήτης.
 Ἀπ' αὐτοὺς πρῶτα τοὺς θεοὺς οἱ εὐχέες μου ἀρχίζουν
 μὰ ξέχωρα καὶ τὴν Προναία Παλλάδα δάξω
 καὶ προσκυνῶ τίς νύφες τοῦ Κωρύκειου ἀντροῦ
 πού τὰ πουλιὰ ἀγαποῦν καὶ πού οἱ θεοὶ συχνάζουν,
 —δὲν τὸ ξεχνῶ, τοῦ τόπου ὁ Βρόμιος κύριος εἶναι
 ἀπὸ τότε πού ὠδήγησε ὁ θεὸς τίς Βάκχες

κ' ἔβαλε σὰ λαγὸ νὰ σκίσουν τὸν Πενθέα,
 καὶ καλῶντας ἀκόμα τὶς πηγῆς τοῦ Πλείστου,
 τῇ δύναμη τοῦ Ποσειδῶνα κ' ἔξω ἀπ' ἔλους
 τὸν Δία τὸν Ὑψιστο, πὸν τὰ πάντα τελειώνει,
 ἔπειτα μάντισσα στοὺς θρόνους πάω ν' ἀνέβω.
 Καὶ τώρα ἄς δώσουν ἀπὸ πρὶν πολὺ πιὸ κάλλια
 νὰ μοῦ συντόχη τὸ ἔμπασμα κι ὅσοι εἶναι ἄς ἔρθουν
 γιὰ χρησμὸ μὲ τὸν κλῆρο τους, κατὰ τὸ νόμο
 γιὰτ' ὅσα προφητεύω ἐγώ, ὁ θεὸς μοῦ ἐμπνέει.

Μὰ γιὰ τὰ ἐπίλοιπ' ἄς γνωιασθῆ κι ὁ ἴδιος τώρα
 τοῦ ναοῦ τούτου ὁ κύριος Λοξίας ὁ μέγας,
 πὸν γιαιτρόσοφος μάντης καὶ τερατοσκόπος
 ξέρει νὰ διώχνη τὸ κακὸ κι ἀπ' ἄλλων σπίτια.

ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ

Δὲ θεὰ σὲ παρατήσω· πάντοτε φρουρός σου
 κι ἂν πλάϊ σου παραστέκομαι καὶ μακρὰ ἂν εἶμαι,
 δὲ θε νὰ γίνω μαλακὸς γιὰ τοὺς ἐχθρούς σου.

Αἰσχύλου, Εὐμενίδες

Μετάφρ. Ι. Γρυπάρη

Ι Ω Ν

Τάρματα νά, τὰ λαμπρὰ τὰ τετράζυγα
καὶ νάτος ὁ Ἥλιος ποὺ λάμπει στὴ γῆ
καὶ τ' ἄστρα στὰ οὐράνια σκορπᾶνε ἀπ' τὸ φῶς του
στὸ ἔροδ σκοτάδι

Καὶ νά, ὁ Παρνασσὸς στὶς κορφὲς τὶς ἀπάτητες
δλόλαμπρος πᾶ τῆς ἡμέρας τὸν κύκλο
φωτεινὸ στοὺς θνητοὺς ἀντιφέγγει.

Καὶ τῆς ἀνυδρῆς σμύρνας ψηλώνει ὁ καπνὸς
πρὸς τὶς στέγες τοῦ Φοῖβου.

Καὶ στὸ ἅγιο τριπόδι ἢ Πυθία καθιστή,
χρησμοῦδει μαντικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνας
ὅ,τι ἐκεῖνος σ' αὐτὴ κελαϊδήσει.

Μά, ὦ Δελφικοὶ δουλευτάδες τοῦ Φοῖβου,
στῆς Κασταλίας τ' ἀργυρόκυκλα ρέμματα
πηγαίνετε, κι ἅμα πλυθῆτε μὲ τὴν
καθαρή τους δροσιά, στὸ ναὸ του γυρίστε
καὶ στὸ στόμα φυλάχτε χρυσόλογο πάντα,
καὶ ὁμορφόλογα κι ὄσοι

ἔρχονται δῶ γιὰ νὰ πάρουν χρησμούς,
ὅς ἀκοῦνε ἀπ' τὴν ἴδιά τους γλώσσα.

Κ' ἐμεῖς τὶς δουλειὲς ποὺ κοπιᾶζουμε πάντα
ἀπὸ παιδί, μὲ δαφνόκλαρα, μὲ ἅγια
στεφάνια, τοῦ Φοῖβου τὰ πρόθυρα ἐδῶ
καθαρὰ θὰ ἐτοιμάσουμε, καὶ μὲ νερὸ
τὴν αὐλὴ θὰ ραντίσουμε· καὶ τῶν πουλιῶν
τὰ κοπάδια ποὺ βλάπτουνε τ' ἅγια τὰ πρόσφορα
μὲ τὸ τόξο μου πέρα θὰ διώξουμε·
γιατὶ ἐγώ, δίχως μάννα καὶ κύρη ποὺ ζῶ,
τὸ ναὸ ποὺ μ' ἀνάστησε

καὶ τιμῶ καὶ φροντίζω τοῦ Φοῖβου.

ΧΟΡΟΣ

Τάχα μόνο στήν ἄγι' Ἀθήνα
εἶν' ὠρίστυλες τῶν θεῶν μας
οἱ ἀδῆς, κι ὁ Ἀγυιάτης ὁ Φοῖβος
ταιριαστά ἔχει στολίδια ;
Νά, κ' ἐδῶ, στής Λητώς τ' ἀγόρι
πλάϊ, τὰ δίδυμα πρόσωπα ρίχνουν
καλλιβλέφαρο φέγγος.

— Ἐκεῖ ἀπάνω κοίταξε
τῆ Λερναία τὴν Ὑδρα σφάζει
μὲ χρυσοδρέπκνο ὁ γιὸς τοῦ Διός, —
κοίτα, κοίτα, καλή μου !

Βλέπω κι ἄλλον αὐτοῦ σιμά του
ποῦ φλογόκαυτον ἀνεμίζει
τὸ δαυλό, — νᾶν' αὐτὸς ποῦ ἱστοριέται
στὰ δικά μας τὰ πέπλα ;
ὁ λεβέντης Ἰόλαος κ' ἔχει
μὲ τὸ γιὸ τοῦ Διός τὰ ἴδια βάρη
νὰ τραβᾷ, νὰ ὑποφέρῃ ;

Νά, καὶ τοῦτον κοίταξε,
σὲ φαρι φτερωτὸ καθάλλα,
πῶς τὸ τρισώματο τέρας αὐτός,
τὸ φλογόπονο σκοτώνει !

Τῆ ματιὰ μου ρίχνω παντοῦ . . .
Μά, γιὰ πρόσεξ' κεῖ τῶν Γιγάντων
τὸ σεισμὸ μέσ' στὰ πέτρινα κάστρα.

Ναί, τὰ βλέπουμε αὐτά, καλές μου.

Κ' εἶδες ποιά στὸν Ἐγκέλαδο ἀπάνωθε
τῆ γοργονόματη ἀσπίδα τραντάζει ;

Ἡ θεά' ναι ἡ Παλλάδα μου.

Ἄμ' τὸ φριχτὸ διπλόφλογο
κεραυνὸ τοῦ Διὸς
τὰ μακροβόλα χέρια;

Θωρῶ· τὸν ἄγριο Μίμαντα,
τὸν κάνει στάχτη μὲ φωτιά.

Κι ἄλλο ἀπ' τὰ τέκνα τῆς γῆς μὲ τὸν κίσεινο,
τὸν ἄμαχό του θύρσο.
σκοτώνει ὁ θροντερός ὁ Βάκχος.

Ἐσὸ ποῦσαι αὐτοῦ στὸ ναό,
σὲ ἐρωτῶ, μὲ τὰ πόδια μας τᾶσπρα
κ' ἐμεῖς μέσα νὰ μπούμε δὲν κάνει;

ΙΩΝ

Ἦχι, ξένες, δὲν κάνει.

ΧΟΡΟΣ

Κι ἀπὸ σένα, οὔτε κἄν νὰ μάθω...

ΙΩΝ

Ρώτησέ με, τί θέλεις;

ΧΟΡΟΣ

Εἶναι ἀλήθεια τῆς γῆς τὸ μεσόφαλο
μέσ' στὸ παλάτι ἐκεῖ μέσα τοῦ Φοῖβου;

ΙΩΝ

Μὲ ταινίες σκεπαστό, μὲ Γοργόνες τριγύρω

ΧΟΡΟΣ

Ναί, κ' ἡ φήμη αὐτὸ λέγει....

ΙΩΝ

Ἄν μελόψωμο κάψατε μπρὸς στὸ ναό,
καὶ νὰ μάθετε κάτι ἀπ' τὸ Φοῖβο ζητᾶτε,
στὸ θωμό του περάστε ὅμως, πρὶν νὰ σφραχτοῦν
ἀρνιά, στὸ ἄδυτο ἔσεις τοῦ ναοῦ νὰ μὴν πᾶτε

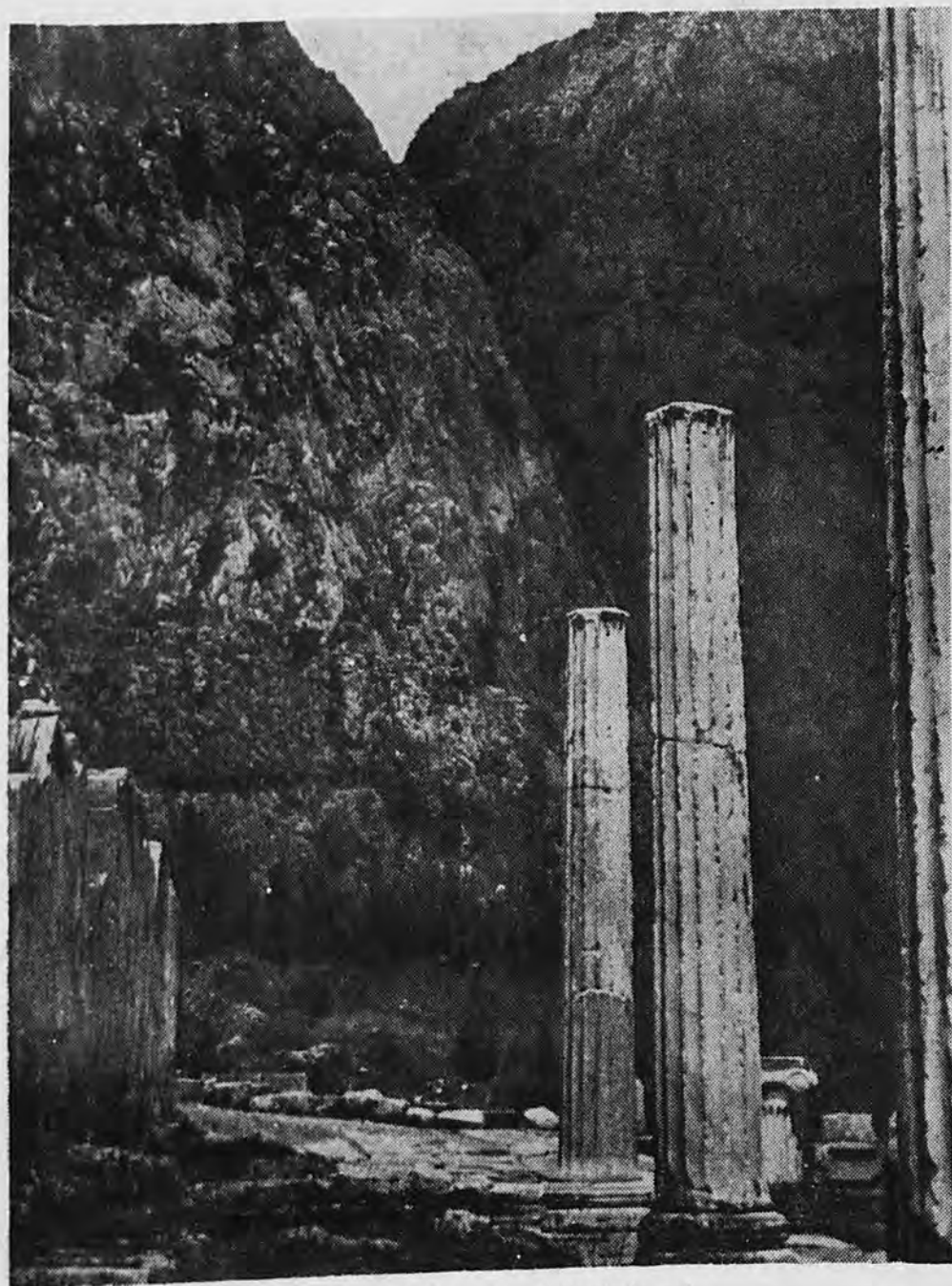
Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΔΕΛΦΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ *

ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΡΟΥΖΟΥ

Τὸ πόσο μοναδική εἶναι ἡ φυσιογνωμία τοῦ Δελφικοῦ τοπίου τὸ βλέπουμε καὶ τὸ αἰσθανόμαστε μόνο, ἀφοῦ μποῦμε μέσα στὴν κλειστή περιοχὴ του καὶ σταθοῦμε στὴν καρδιά του, ὅπου κυριαρχοῦν ἀπὸ πάνω οἱ δίδυμοι βράχοι τῶν Φαιδριάδων. Στους Δελφοὺς μποροῦμε νὰ ἔλθομε ἢ ἀπὸ τ' ἀνατολικά, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὴ Βοιωτία καὶ κατηφορίζοντας ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα, ἀπὸ τὸ δρόμο δηλαδὴ πού, σύμφωνα μὲ τὸν «Ὀμηρικὸ» ὕμνο, ἀκολούθησε κι ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόλλων τότε πού πρωτόρθε στοὺς Δελφοὺς ἢ ἀπὸ τὰ νοτιοδυτικά, ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ Κορινθιακοῦ, ἀπὸ κεῖ πού, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο ὕμνο, ἀνέβηκαν οἱ πρῶτοι ἱερεῖς τοῦ θεοῦ, οἱ Κρητικοί. Ἀντικρίζομε τότε τὸν τόπο, ὅπως τὸν παρουσιάζει ἐντυπωσιακὰ ὁ ὕμνος (281 ἐ.): «ἀνέβηκες [λέει στὸν Φοῖβο] γρήγορα τρέχοντας στὶς ράχες κ' ἔφτασες στὰ μέρη τῆς Κρίσης κάτω ἀπὸ τὸν Παρνασσὸ μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια, ἐκεῖ πού κάνει γόνατο κατὰ τὴ δύση, κι ἀπὸ πάνω κρέμεται ἕνας βράχος κι ἀπὸ κάτω πάει τοῦ μᾶκρους μιὰ τραχεῖα κοιλάδα· αὐτοῦ σκέφτηκε ὁ ἀφέντης Φοῖβος Ἀπόλλων νὰ κάμει ἄμορφο ναό...». Τὸ θέαμα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ καταπληχτικά. Σὰν νὰ ἔχει ἀνοίξει ὁ τόπος στὰ δυὸ ἀπὸ ἕναν κοσμογονικὸ σπασμὸ (τὸ μέρος τὸ πιάνουν συχνὰ οἱ σεισμοί, κάποτε πολὺ δυνατοί), ἕνα τεράστιο θαθὺ χάσμα ἀποτελεῖ τὴν κοιλάδα αὐτή. Πρὸς τὰ νότια τὴν κλείνει σὲ ἀπόσταση, καὶ κόβει τὴ ματιὰ μας, τὸ ξεροβοῦνι τῆς Δεσφίνας, ἡ ἀρχαία Κίρφης, ἀρκετὰ ψηλὸ καὶ μακρὺ, ὅμως μονότροπο χωρὶς πολὺ χαρακτηῖρα· ἀλλὰ μὲ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ μὲ τὸ σκοῦρο χρῶμα του χρησιμεύει νὰ παίρνει ἀκόμη περισσότερο χαρακτηῖρα ἢ ἀντικρυνὴ πλευρά, ἢ πλαγιά τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴ ρίζα τῆς Κίρφης τὴν παρακολουθεῖ τὸ ποτάμι, ὁ Πλειστός, πού χύνεται στὴν Κίρρα. Κι' ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ ποτάμι, πρὸς τὰ βορεινά, ἀνηφορίζει, ἄλλοῦ περισσότερο ἄλλοῦ λιγώτερο ἀπότομα, ἡ Δελφικὴ γῆ, μὲ πολλὰς δῖπλες καὶ ζαρωματιές, γιὰ

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ Μελέτη «Δελφοί» δημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ «Παιδεία», τοῦ ἔτους 1951.

Ἡ στοὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τὰ Δυτικά.

ν' άνέβει: ώς τή ρίζα τών Φαιδριάδων, στολισμένη αυτή—άντίκρου στο μονότοτο ξεροβούνι τής Δεσφίνας—μέ τις πανάρχαιες έλιές του θαυμάσιου Καστρίτικου λόγγου. Τό αίσθημα του χάσματος δέν μάς έγκαταλείπει ούτε στιγμή (κάποιος γλωσσολόγος μάλιστα ύπεστήριξε ότι αυτό σημαίνει τό όνομα Δελφοί: χάσματα). Καί μόλις φτάσoμε στη ρίζα τών δύο Φαιδριάδων, εκεί άκριθώς πού θρίσκειται ή πηγγή τής Κασταλίας, άντικρύζομε κάτι πού θαρρείς πώς είναι τό χάσμα τών χασμάτων: τούς δυο θράχους τούς χωρίζει ένα τρομαχτικό φαράγγι, στενό και άπάτητο, τό 'Αρκουδόρεμα όπως τό λένε σήμερα, πού συνεχίζεται ώς κάτω στην πλαγιά βαθιά μέσα στο λόγγο.

Στό σημείο αυτό, πλάι στην Κασταλία, ο άνατολικός βράχος τών Φαιδριάδων— ή άρχαία 'Υάμπεια, σήμερα Φλεμπούκος— ύψώνεται πάνω από τό κεφάλι μας, σχεδόν κοφτός, κοντά 700 μέτρα. 'Ο δυτικώτερος θράχος είναι ή λίγο πιο χαμηλή Ροδινή (τό άρχαίο της όνομα ίσως είναι Ναυπλία): έδω, στην κάπως πιο μαλακή και πιο ήρεμη πλαγιά της, πού είναι και ή πρώτη πού χτυπάει ο ήλιος τό πρωί—ένω τό φαράγγι τής Κασταλίας και ο θράχος της είναι ίσκιωμένοι και σκοθροι ως κοντά τό μεσημέρι—έστησε ο θεός τό ιερό του. 'Αλλά κ' έδω έχουμε τό αίσθημα όχι ότι περπατάμε ίσια, αλλά ότι σκαρφαλώνομε. Στόν τόπο αυτόν, σ' όλο τό Δελφικό χώρο, σχεδόν ποτέ δέν μάς έρχεται νά κοιτάξομε ίσια μπροστά μας, αλλά πάντοτε προς τ'άνάνω ή προς τά κάτω—σαν νά μήν ύπάρχει καθόλου ή οριζόντια κατεύθυνση αλλά μόνο ή κατακόρυφη, ένας μοναδικός άνήφορος ή κατήφορος. Είναι ένα αίσθημα πού κρατάει την ψυχή σε άδιάκοπη διέγερση.

Δέν θα μπορούσε κανείς νά πει τόν τόπο αυτόν άγριο και άνήμερο (πώς μπορεί νά είναι άνήμερος ο τόπος όπου φυτρώνει ή έλιά:); άπαιτεί όμως από τόν άνθρωπο άσυνήθιστην ένταση για νά αίστανθει ότι στέκεται μέσα του: σωστά τόν είπε «τραχειά κοιλάδα» ο «όμηρικός» ύμνος. Στα χρώματά της έπικρατούν οι σκούρες αποχρώσεις, αλλά ο ήλιος τις ρυθμίζει με δλόφωτα κομμάτια. 'Η μεγαλοσύνη της, ή άδρότητά της, ή άνήσυχη μορφή τών στοιχείων, αυτή ή έντελώς άσυνήθιστη άτομική φυσιογνωμία του Δελφικού χώρου, έπιβάλλεται άμεσα, προκαλεί άμεσο θαυμασμό. Καί ξέρομε πώς ότι θαυμάζομε θα τό αγαπήσομε κιόλας άργά ή γρήγορα: με τό μέσον του θαυμασμού θα καταλάβομε τά

Τὸ θέατρον τῶν Δελφῶν

μυστικά τῆς ἀτομικῆς ὁμορφιάς τοῦ τόπου—πού εἶναι θέβαια ἀλλιότιχη ἀπὸ τὴν ὑγρὴ καὶ μαλακὴ ὁμορφιά τῆς Ὀλυμπίας ἢ ἀπὸ τὴν ἐκπνευματισμένη, τὴ ριγηλὴ καὶ σχεδὸν αὐλὴ τοῦ ἀττικοῦ τοπίου.

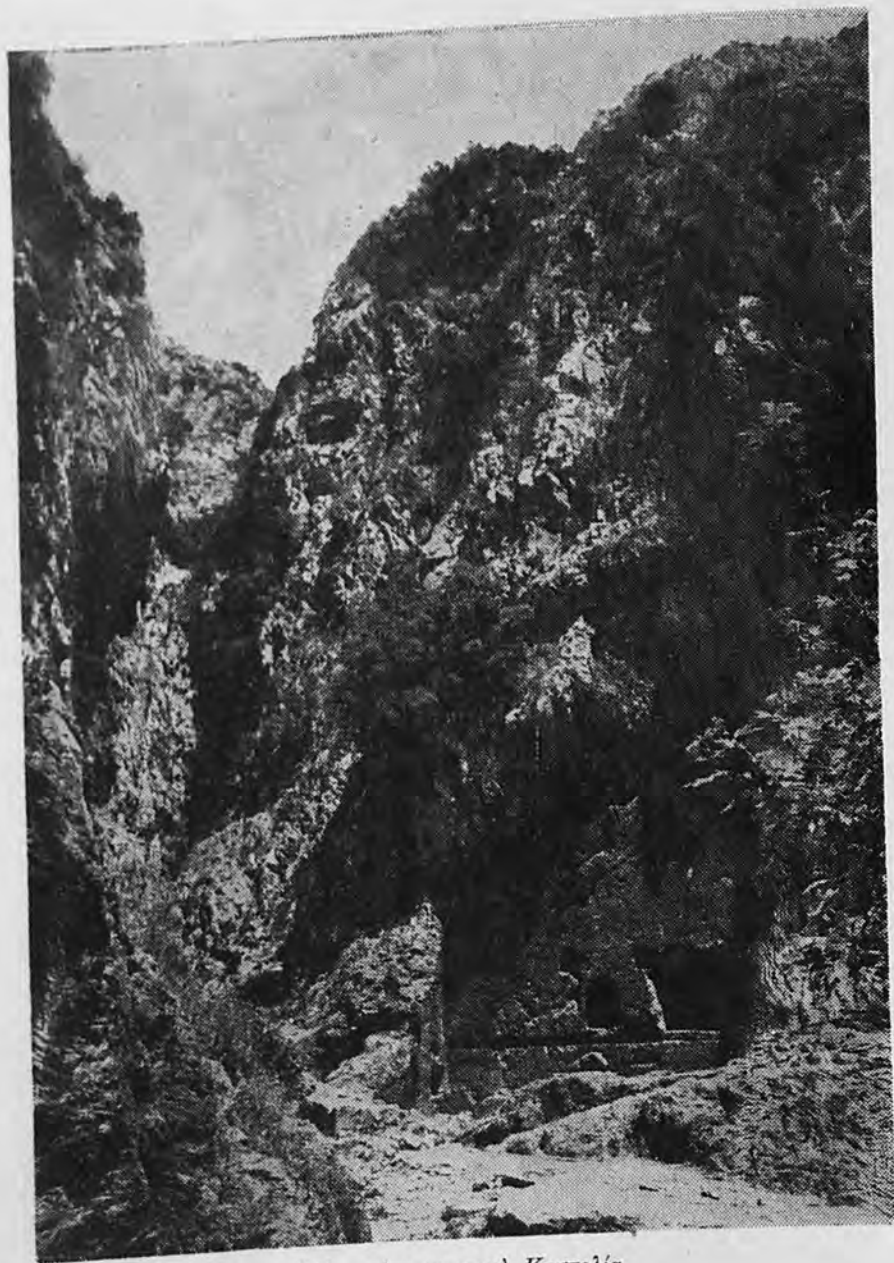
Πρέπει νὰ τονίσουμε ἀκόμη τὴν ἐξαιρετικὴ ἀντήχησι τοῦ Δελφικοῦ τόπου, πού ἔκαμε τόση ἐντύπωση στὶς Δελφικὰς γιορτὰς τοῦ ζεύγους Σικελιανοῦ, καὶ πού καὶ οἱ ἀρχαῖοι τὴν εἶχαν θεωρήσει ὡς κάτι θεϊκό. Καὶ ἀκόμη μιὰ καταπληχτικὴ «λεπτομέρεια»: ἡ περίφημη Κασταλία (σήμερα Ἰλιούπολη) — ἕνα νερὸ κρῦο κρύσταλλο, πεντακάθαρο, ἐλαφρὸ καὶ ἐξαιρετὸ στὴ γεύση, ἀφθονο ὥστε, χωρὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ποτίζεται καὶ ὁ λόγος ἀπ' αὐτὸ—πῆγε νὰ θῆγῃ ὄχι πουθενὰ ἄλλοῦ, σὲ κανένα πιδὴ ἤρεμο μέρος, ἀλλὰ ἀναπάντεχα στὸ μυχὸ τοῦ φαραγγιοῦ πού χωρίζει τίς δυὸ Φικιδριάδες, πού δίπλα του μόνο ἕνας στενὸς δρόμος περνάει ξυστὰ καὶ γεφυρώνει τὴ χαράδρα.

Θὰ καταλάβομε εὐκόλα ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παράξενα στοιχεῖα τοῦ τόπου ἐχτύπησαν ζωηρὰ τὴ φαντασία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἂν ἐμᾶς σήμερα ὁ τόπος μᾶς κρατεῖ σὲ ἀδιάκοπη διέγερση καὶ θαυμασμό, μαντεύομε πόσο ἐντελῶς ἰδιαίτερα συναισθήματα δημιουργοῦσε στοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

Ἐμεῖς σήμερα ὅταν διαβάζομε στὴ «Σίβυλλα» π.χ. τοῦ Σικελιανοῦ:

«...Γεμάτη
ἡ γῆ εἶν' αὐτὴ ὡς τὰ βάθη, ἀπὸ τῆς θείας
μαντείας τὸ πνέμα, ὡς καὶ ὅλα γύρωθ' ἐμᾶς
...εἶναι ποιημένα
στῆς προφητείας τὰνάματα ...»

τὰ αἰσθανόμεσθε περισσότερο ὡς μιὰ ποιητικὴ μεταφορά. Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως, χωρὶς ἀμφιβολία, αἰσθανόντουσαν ἄμεσα πῶς στὸν τόπο τοῦτο κάποιες κρυφές δυνάμεις ἀναδεύουν καὶ ἐνεργοῦν, πῶς ἡ γῆ εἶχε ἀνοιχθεῖ λίγο καὶ ἐφάνερωσε ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ μυστικά τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ στοὺς Δελφοὺς, ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς κιόλας χρόνους, τότε πού ἀκόμη ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων βρισκότανε στὸ μητριαρχικὸ στάδιο, ὑπῆρχε μαντεῖο, ἀνῆκε ὅμως στὴ μητέρα Γῆ. Μόνο ἅμα τὴ μητριαρχικὴ περίοδο τὴ διαδέχτηκε ἡ Ὀλυμπιακὴ, ἡ θρησκεία τοῦ Διὸς καὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ἔγινε κύριος τοῦ μαντείου ὁ Ἀπόλλων.

Ἡ περίφημη πηγή Καστελία

Ο ΑΓΙΑΣ

του Γιάννη Μηλιάδη

‘Ο ‘Αγίας έχει ύψος 1.97 κι’ έχει τή συνηθισμένη στάση των γυμνῶν νέων που στηρίζουν τὸ θῆρος τοῦ κορμοῦ στὸ δεξιὸ σκέλος, ἐνῶ τ’ ἀριστερὸ χαλαρωμένο λυγίζει στὸ γόνατο καὶ μοιάζει νὰ τραβιέται λίγο πρὸς τὰ πίσω. Τῆ στάση αὐτή, που ἦταν τόσο ἀγαπητὴ στὰ Πελοποννησιακὰ ἰδίως ἐργαστήρια, τὴ βρίσκουμε καὶ στὰ ἔργα τοῦ Πολύκλειτου, ἑκατὸ χρόνια πρὶν. Στὶς λεπτομέρειες ὅμως ὑπάρχουν διδακτικώτερες διαφορές. Σὲ τοῦτο τὸ ἔργο τὸ θῆρος τοῦ κορμοῦ δὲν πέφτει δλόκληρο στὸ σκέλος που τεντώνεται σὰν κολώνη. Τὸ σύμπλεγμα τῶν μυῶν τῆς κοιλιάς, ὁ σχηματισμὸς τῆς γενικά, δείχνει: ἕνα κυματισμὸ που μεταθέτει τὸ θῆρος πρὸς τ’ ἀριστερά, ἐνῶ ἡ γραμμὴ τῶν κνημῶν φέρνει πρὸς τὰ δεξιά. Οἱ δύο αὐτὲς ροπὲς παίρνουν μιὰ ὀμαλὴ ἰσορροπία στὸ ἀπάνω μέρος τοῦ κορμοῦ. Τὸ κεφάλι ὅμως πάλι ἀκολουθεῖ καθαρὰ τὴ φορά τῶν λαγόνων, σὰ νὰ ἐπιστρέφει, γιὰ νὰ τονίσει ἐπίμονα τὴν ἀντίθετη κίνηση ἀπὸ τὴ βασική που διαγράφει τὸ τεντωμένο σκέλος.

Οἱ ἀντίρροπες αὐτὲς διασταυρώσεις δίνουν μιὰ ποικιλία καὶ πρὸ πάντων μιὰν ἀνήσυχη κίνηση στὸ σῶμα που τονίζει τὴ δραστηριότητά του. Τὴν αὐτὴ ἔκφραση τῆς δραστηρικῆς ἐνέργειας, ἀνάκατης μὲ κάποια ἐσωτερικὴ ἀνησυχία βρίσκουμε στὸ δυνατό μοντελάρισμα τοῦ κεφαλοῦ. Ἰδίως ἡ κατασκευὴ τῶν μυτιῶν που εἶναι ἀρκετὰ βαθιὰ τοποθετημένα στὴν κόγχη καὶ σκιασμένα ἀπ’ τὸ δυνατό φρύδι, δείχνει ὅτι στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχει πολλὴ ἀνάμνηση τῆς τεχντροπίας τοῦ Σκόπα, — ἂν καὶ γίνεται προσπάθεια ἢ συνηθισμένη σ’ αὐτὸν ἔκφραση τοῦ πάθους, νὰ μεταλλαχτεῖ ἐδῶ σ’ ἐνέργεια. Πάντως ὅμως μένει κάποια ἀνησυχία στὴν ἐπίμονη ματιὰ τοῦ ‘Αγία. Χαρακτηριστικὰ τοῦ κεφαλοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀκόμα τὰ μικρά, πολὺ πρὸς τὰ πίσω τοποθετημένα αὐτιά καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ σκελετοῦ στὰ μάγουλα, τὸ θεληματικὸ σαγόνι καὶ τὸ μικρὸ στόμα. Γενικὰ τὸ κεφάλι εἶναι μικρὸ, σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα, σ’ ἀναλογία 1 : 8, τὴν ἀναλογία, δηλαδή, ἐκείνη ἀκριβῶς που ἔδινε στὰ ἔργα του ὁ Λύσιππος θέλοντας νὰ παραστήσει πρὸς λιγερὸ τὸ κορμί.

‘Απὸ τὸ βιβλίον του «Δελφοί»

Ο ΑΓΙΑΣ

ΟΙ ΚΑΡΥΑΤΙΔΕΣ

του Γιάννη Μηλιάδη

Τὸ πρωτότυπο, ἰδιόρρυθμο καὶ τολμηρὸ αὐτὸ ἔργο εἶνε ἓνα ἀπ' τὰ ὠραιότερα στολίδια τοῦ Μουσείου καὶ ἀποπνέει τὴ σαγηνευτικὴ χάρη τῆς ὄριμης πειρᾶ κλασικῆς τέχνης. Στὴ βάση τῆς κολώνας, ποῦ ἀπομιμεῖται τὸ καλαμωμένο στέλεχος ἑνὸς φυτοῦ, ξεπετιέται μιὰ στεφάνη ἀπὸ φύλλα ἀκάνθου ποῦ γέρνουν πρὸς τὰ κάτω, ὅπως κι' ἀπάνω στὸ κιονόκρανο. Τὸ στέλεχος κατὰ διαστήματα στολίζεται ἀπὸ ἄλλα φύλλα ποῦ μοιάζουν σὰ νὰ φυτρώνουν ἀπ' τοὺς κόμπους του. Ἐκτὸς ἀπ' τὰ φύλλα τῆς ἀκάνθου, συμπλέκονται καὶ ἄλλα - ἴσως μανδραγόρα. Τὸ σύνολον ὅμως ἔχει μιὰ θαυμάσια ἐλαστικότητα καὶ θαρρεῖς πῶς ὁ ἄνεμος θὰ λυγίσει τὸ τρυφερὸ στέλεχος σὰν καλαμιὰ.

Σ' ἓνα τόσο ψηλὸ καὶ λιγερὸ μίσχο μόνο λεπτοὶ ἀνθοὶ μποροῦν νὰ κρητηθοῦν. Κι' ἀλήθεια τρεῖς ἐλαφρὲς καὶ ἀνάερες γυναικεῖες μορφὲς ποῦ στολίζουν στὴν κορυφὴ τὸν κεντρικὸ κυλινδρικὸν ὄγκο, μοιάζουν σὰ νὰ φέρονται μὲ φτερά καὶ νὰ μὴ διακρίνουν καθόλου στὰ φύλλα, οὔτε ὅσο μιὰ πεταλούδα σ' ἓνα λουλούδι.

Οἱ τρεῖς μορφὲς εἶνε σὲ ἔκτυπο ἀνάγλυφο καὶ σὲ μέγεθος μεγαλύτερο λίγο τοῦ φυσικοῦ. Τὸ σκοῦρο χρῶμα ποῦ εἶχαν ἄλλοτε τὰ φύλλα, ἔδιναν μεγαλύτερη ἐξκρησὴ στὸ ἀνάγλυφο τῶν γυναικῶν. Ἔτσι φαίνόντουσαν σὰ νὰ σάλευαν μ' ἀλαφρὸ πόδι πάνω ἀπ' τὰ φύλλα, προβάλλοντας ρυθμικὰ στὸ κενὸ τὸ δεξιὸ σκέλος. Τὸ δεξιὸν χέρι ὑψώνονταν πρὸς τὴν κεφαλὴ ἀκολουθώντας τὸ ρυθμὸ τοῦ χοροῦ, ἐνῶ μὲ τ' ἀριστερὸν τοὺς ἐπιανῶν μιὰ πτυχὴ τοῦ λεπτοῦ τοὺς χιτῶνα. Ἡ τέλεια ἐντύπωση τοῦ χοροῦ γιὰ μᾶς ἔχει χαθεῖ, ἰδίως γιὰτὶ δὲ σώθηκε τὸ ὑψωμένο δεξιὸν χέρι. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' τὸ σκέλος ποῦ προβάλλεται τεντωμένο, τὸ ἀναπαλλόμενον στήθος καὶ τὸ ἐλαφρὸ σκύψιμο τοῦ κεφαλοῦ μᾶς ἀπηχοῦν ὅλη τὴν κίνησιν.

ΚΑΡΥΑΤΙΔΕΣ

Φοροῦν ἓνα λεπτότατο χιτῶνα ψηλά ζωσμένο κάτω ἀπ' τὰ στήθη καὶ κοντὸν ὡς τὰ γόνατα, μὲ κοντὰ κουμπωμένα μανίκια. Λιγώτερο ἀπ' τὴν κίνηση καὶ περισσότερο ἀπ' τὸ ρεῦμα τοῦ ἀνέμου, ὁ ἀνάνερος χιτῶνας κολπώνεται πρὸς τὰ πλάγια καὶ κολλάει στὸ ζεστὸ κορμί σὰ θρεγμένο μετάξι. Ἔτσι κολλητὸ φόρεμα εἶναι μᾶλλον γιὰ νὰ δείχνει τὸ κορμί, πρὸς γιὰ νὰ τὸ κρύβει. Κανένας σχηματισμὸς του δὲ χάνεται, ἀπ' τὰ σφιχτὰ στήθη καὶ τὸ κρουστὸ κύρτωμα τῆς νεανικῆς κοιλιάς ὡς τοὺς χυτοὺς μηρούς τους καὶ τὸ τερνευτὸ γόνατο. Οἱ τρεῖς μορφές χορεύου, χωριστὰ κάθε μιὰ τὸ χορὸ τῆς, ὁμῶς ἀποτελοῦν μιὰν ἁρμονικὴν ἐνότητα, σὰ νὰ ὑπακούουν στὸν ἴδιο ρυθμὸ.

Τὸ πρόσωπο λάμπει κάτω ἀπ' τὸ στεφάνι τῶν μαλλιῶν ποὺ σχηματίζουν ἓνα ἐλαφρὸ τόξο πάνω ἀπ' τὸ λίγο κυρτὸ μέτωπο. Τὰ μάγουλα συγκλίνουν πρὸς τὸ πηγούνι, τὸ στόμα εἶναι μικρὸ μὲ χαριτωμένα λακκάκια στὶς ἄκρες, ἐνῶ τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια εἶνε ἔτσι διαθιὰ χωμένα στὶς κόγχες, ὥστε νὰ σκιάζονται καὶ νὰ παίρνει τὸ βλέμμα ἓνα ἐκφραστικὸ βάθος. Γενικὰ τὸ βλέμμα καὶ ἡ ἐκφραση τοῦ προσώπου θυμίζουν τὴν ὑγρότητα ἐκείνη ποὺ χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Πραξιτέλη. Στὸ κεφάλι τοὺς φοροῦν ἓνα πῶλο σὰν στέμμα ἀπὸ καλάμια

Ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Δελφοὶ»

Δ Ε Λ Φ Ο Ι

τοῦ Χ. Ζαλοκώστα.

«Δὲν ξέρω πῶς μοῦρχεται ἡ ἰδέα νὰ πάω νὰ κυττάξω τὸν θησαυρὸ τῶν Ἀθηναίων τώρα ποὺ θὰ λούη τὸ φεγγάρι τὴν ἀσπηρὴ του πρόσοψι καὶ σὲ λίγο εἶμαι ἀνάμεσα στὸ σιωπηλὸ Δελφικὸν ἐρειπιῶνα, ἀπέναντι τοῦ μνημείου. Τὸ ἀπαλὸ φῶτισμα τὸ ἐξαυλώνει, μοιάζει φτιασμένο ὄχι μόνο ἀπὸ μάρμαρο, ἀλλὰ κι' ἀπὸ σελήνη. Προσέχω ὅτι οἱ κολῶνες του εἶναι πιὸ λιγνὲς παρ' ὅ,τι - στοὺς ἀρχαίκοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἑραίου τῆς Ὀλυμπίας. Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ σίγουρο γούστο τοὺς ἔδωσαν ὕψος, σβελλοσύνη, στὴ δωρικὴ στήλη, ποὺ βρῆκε τίς σωστὲς κλασικὲς ἀναλογίες τῆς μόλις στὸν Παρθενῶνα.

Ἴσως μιὰ τέτοια θραδυά, ἀντικρύζοντας αὐτὴ τὴν ἴδια οἰκοδομή, νὰ γραφεῖ ὁ Πίνδαρος τῆ φράσι του: «Οἱ παιᾶνές μου εἶναι ναοὶ τραγουδιστοί». Ἐδῶ πέρασε τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Θηβαῖος ποιητής, ποὺ σὰν ὄλες τίς θαθεῖες διάνοιες, εἶχε ἀνάγκη ἡσυχίας γιὰ νὰ ὠριμάσῃ. Ἐγίνε τὸ στόμα τοῦ μαντείου, τὸ ὁποῖο τὸν ἔβαλε ν' ἀναγγεῖλη στοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἀλλάξαν οἱ θεοί. Ὅταν πέθανε ὁ Πίνδαρος κανεὶς δὲν πίστεψε ὅτι ἔφυγε ἡ σκιά του ἀπ' τ' ἀγαπημένο μέρος καὶ γιὰ τοῦτο οἱ ἱερεῖς τῶν Δελφῶν, κάθε θράδῳ στέλνανε κήρυκα νὰ φωνάξῃ ὀλόγυρα, «Πίνδαρος ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῷ Θεῷ», καλῶντας τὸ φάντασμα του νὰ περάσῃ μέσα στὸ ναό, ὅπου εἶχαν στρωμένο τραπέζι: γιὰ δύο, τὸν Ἀπόλλωνα κι' αὐτόν».

Ἐκ τῆς βιβλίου τὸν «Γύρω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα».

ΠΡΕΣΒΕΙΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ

Δέν εἶδαν, ἐπὶ αἰῶνας, τέτοια ὥραϊα δῶρα στοὺς Δελφοὺς
σάν τοῦτα ποὺ ἐστάλθησαν ἀπὸ τοὺς δύο τοὺς ἀδελφοὺς,
τοὺς ἀντιζήλους Πτολεμαίους βασιλεῖς. Ἄφου τὰ πῆραν
ὄμως, ἀνησυχῆσαν οἱ ἱερεῖς γιὰ τὸν χρησμό. Τὴν πεῖραν
ὄλην των θὰ χρειαθοῦν τὸ πῶς μὲ δξύνουσαν νὰ συνταχθεῖ,
Ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο, ποιὸς ἀπὸ τέτοιους δυὸ νὰ δυσαρεστηθεῖ.
Καὶ συνεδριάζουσε τὴ νύχτα μυστικὰ

καὶ συζητοῦν τῶν Λαγιδῶν τὰ οἰκογενειακά.

Ἄλλὰ ἰδοὺ οἱ πρέσβεις ἐπανήλθαν. Χαίρετοῦν.

Στὴν Ἀλεξάνδρεια ἐπιστρέφουν, λέν. Καὶ δέν ζητοῦν

χρησμό κανένα. Κ' οἱ ἱερεῖς τ' ἀκοῦνε μὲ χαρὰ

(ἐννοεῖται, ποὺ κρατοῦν τὰ δῶρα τὰ λαμπρά),

ἀλλ' εἶναι καὶ στὸ ἔπακρον ἀπορημένοι,

μὴ νοιώθοντας τί ἢ ἐξαφνικὴ ἀδιαφορία αὐτὴ σημαίνει.

Γιατὶ ἀγνοοῦν ποὺ χθὲς στοὺς πρέσβεις ἦλθαν νέα βαρυά.

Στὴν Ρώμη δόθηκε ὁ χρησμός, ἔγιν' ἐκεῖ ἡ μοιρασιά.

Κ. Καβάφης

Ο ΗΝΙΟΧΟΣ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Ὁ Πολύζαλος, τύραννος τῆς Γέλας, ἀδελφός τοῦ Ἰέρωνος τῶν Συρακουσῶν, νικητὴς στὴν ἄρματοδρομία, ἔστησε στοὺς Δελφοὺς ἀνάθημα, ἓνα τέθριππο ἄρμα μὲ ἐπιδάτῃ τὸν ἴδιον τὸν τύραννο καὶ δίπλα τὸν ἡνίοχό του. Στὰ 373 π.Χ. βράχοι ἐπὶ τίς Φκιδριάδες πέτρες κύλησαν ἐπάνω στὸ ἱερό καὶ μαζί μὲ ἄλλα ἀναθήματα ἔκαμαν συντρίμματα τὸ χάλκινο ἀναδάτῃ, τὸ ἄλογο, τὸ ἄρμα. Σώθηκε ὁ ἡνίοχος. Χάσαμε βέβαιον μεγάλο καὶ ἐνδιαφέρον σύμπλεγμα, τὸ ἔργο τῶν χαλκοπλαστικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὅποια ἔδιναν στὴν Ἡλίδαν καὶ στοὺς Δελφοὺς τὴν ὑστεροφημία τῶν ἀθλητῶν. Ὁ νέος ὄμως, ποὺ ἔμεινε ὀλομόναχος, χωρὶς τ' ἄλογα του, χωρὶς τὸ ἄρμα, ποὺ τὸν ἔκρυβε ὡς τὴν ζώνη, χωρὶς τὸν ἡγεμόνα στὸ πλευρό του, κεντρίζοντας τὴν φαντασία τῶν ἀνθρώπων γιὰ τοὺς συντρόφους του ποὺ λείπουν καὶ γιὰ τὸ γλύπτη ποὺ εἶναι ἀγνωστος, ἔγινε ἡ πλέον περιέργη καὶ θελκτικὴ μορφή τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς— αὐτῆς ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὴ.

Τοῦ Ἡνίοχου τὸ λαμπρὸ μέρος εἶναι τὰ κάτω ἄκρα ποὺ δὲν ἐπρόκειτο νὰ φανοῦν : Τὰ γυμνὰ πόδια. Χωρὶς νὰ λογαριάσῃ, πῶς θὰ ἦταν κρυμμένα πίσω ἀπὸ τὸ ἄρμα, ὁ τεχνίτης ἔκαμε τὸ καθήκον του πρὸς τὰ νιάτα. Στήριξε τὴν ὀλόρθη στήλη τοῦ νεο νικοῦ αὐτοῦ κορμιοῦ στὸ ὠραιότερον ζευγάρι γυμνῶν ποδιῶν, ποὺ βγῆκαν ποτὲ ἀπὸ τὴν γλυπτικὴ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ κατόπιν. Τὰ γραμμμένα δάχτυλα, ξεχωρίζοντας ἓνα ἓνα, ἀπλώνονται στὸ δεξιὸ μὲ κάποιον ῥιπιδωτὸ ἀνοιγμα. Οἱ κόμποι τῶν ἀστραγάλων καθαρὰ πεταγμένοι, τὸ λεπτὸ ἀνέδασμα τῆς κνήμης, τὰ πέλματα, ποὺ πατοῦν ὀλόκληρα καὶ κρατοῦν τὸ σῶμα ἀναπαυμένον καὶ βέβαιον, σχηματίζουν μίαν ἐνότητα ξεχωριστὴ, ὅσο καὶ ἂν τὸ σύνολο ἦταν ἓνα καὶ ἀδιαχώριστον.

Στὴν ἀκίνησιάν τοῦ Ἡνίοχου βλέπομε τὸν φρενιτιώδη ἀγῶνα

πού έχει προηγηθή. Πλούσια ήρεμία. Είναι ή στιγμή πού ή τρι-
κυμία τών μυώνων ήσούχασε. Τò σῶμα ήρεμεί. Χαϊδεύεται από
τò θρίαμβο. Ἡρθε ὁ ρόλος τοῦ πλήθους. Είναι ή ἀμοιβή τοῦ νι-
κητοῦ. Ἡ παρέλαση. Ὁ νικητής μετά τò ἀποτέλεσμα περνᾷ σέ
ἀργή περιφορά μπροστά στά πλήθη καί δέχεται τήν χαρμόσου-
νη βοή τῆς ἐπευφημίας. ἀκίνητος ἐπάνω στό ἄρμα του, πού
ἕνας πεζός οδηγεῖ κρατώντας τὰ χαλινάρια τών ἀλόγων. Ἀπό
τò παιδί, πού παράστησε στή θέση τοῦ πεζοῦ ὁ γλύπτης, βρέ-
θηκε ἕνα χέρι.

Ὁ Ἡνίοχος αὐτός, πού ἔδωσε τήν νίκη, ὑφώνεται χυτός
μέσα στόν ποδήρη χιτώνα του. Οἱ πτυχές πέφτουν ἴσιες καί θα-
ριές. Πατεῖ καί στά δύο πέλματα. Είναι αὐστηρή στήλη στη
μένη στήν δόξα. Οἱ φυσικές καί ἠθικές του δυνάμεις πειθαρχοῦν.
Ἡ στάση του συγκρατεῖ τò θρίαμβο. Δέν τοῦ ἐπιτρέπει καμιά
κίνηση ἔξω ἀπό τή γαλήνη καί τήν εὐπρέπεια. Δύο κινήσεις
σχηματίζουν τή δωρική αὐτήν ἄρμονία.

Ἡ μία είναι ή ἀκαμψία του, πού δείχνει τò σῶμα ἀπό τή
μέση καί κάτω ἴσιο καί ἀτάραχο, μέ τίς πτυχές τοῦ μακρύτατου
χιτώνα θαριές καί ἀτρικύμιστες. Ἡ δεύτερη κίνηση είναι τò
γέρμα τοῦ κορμιοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ καί ἀκόμα ἐντονώτερα τῆς κε-
φαλῆς, ή ὁποία γέρνει κι αὐτή πρὸς τò ἴδιο μέρος. Ἡ κεφαλή
εἶναι θυσιωμένη σ' ἕλαφρὸ ὄνειρο εὐτυχίας. Ἀκούει τήν φωνή
τοῦ πλήθους. Βλέπει τò μεγάλο παλμό του καί τή γραφικὴν
ἀνωμαλία του. Τò στόμα του μισανοιγμένο. Τὰ χεῖλη μικρά καί
σαρκωμένα. Στόμα λουλουδέσιο. Ἡ ἴσια μύτη καταλήγει σέ χα-
ριτωμένο λέπτυσμα. Τὰ ρουθούνια ρουφοῦν ἀπολαυστικά τὸν ἀέρα,
πού χρειάζεται τò κουρασμένο σῶμα. Βλέπεις σ' αὐτὰ τò λαχά-
νιασμα. Τρέμουν. Τὰ μαλλιά περιγραμμένα μέ θαυμαστή λιτότητα,
ἀφήνουν τοὺς λυτούς τοὺς βοστρύχους νὰ ξεφεύγουν ἀπό τήν ται-
νία τῆς νίκης, πού τὰ δένει. Τὰ τόξα τῶν φρυδιῶν γράφουν τήν
καθαρή καμπύλη τους ἐπάνω ἀπό τή λαμπρή ματιά. Ἀλλά τὰ
μάτια! Στήν ἀσπράδα κάποιου σμάλτου ὁ τεχνίτης ἔμπηξε δύο
κύκλους διαφορετικῶν μετάλλων μέ ρεαλισμό, πού ἂν δέν μπο-
ροῦμε νὰ τὸν συλλάβουμε, τοῦ χρωστοῦμε τὸ θαυμασμό καί τήν
εὐγνωμοσύνη μας. Τò φῶς θυθίζεται καί παίζει σ' αὐτὰ τὰ πε-
τράδια. Τὰ μάτια χαίρονται καί σκέπτονται. Καθρεφτίζουν τò
θρίαμβο.

Εἶναι νιάτα στήν ἀρχαία γλυπτική, πού δείχνουν τò χᾶδι

Ὁ ἡνίοχος τῶν Δελφῶν

τοῦ φωτός ἐπάνω τους. Εἶναι νιάτα μὲ τὴ σταθερὴ γραμμὴ τους, πού δοξάζουν τὴν παλαιότερα καὶ τὴ δωρικὴ πολιτεία. Μὰ νιάτα συμπυκνωμένα ἔτσι στὴν αὐστηρότητα μιᾶς λεπτῆς στήλης, τόσο δυνατὰ στὴν ἀκίνησις, τόσο δροσερὰ ἐπειτα ἀπὸ τὸ ἄσμα τῶν ἀγώνων δὲν ξανάγιγαν. Ποτὲ ἀπὸ χιτώνια δὲν εἶδαμε βραχίονα νὰ προβάλλη τόσο δυνατὸς καὶ γραμμένος. Ποτὲ χέρι σὺν τὸ δεξιὸ τοῦ Ἡνιόχου, πού κρατᾷ ἐλαφρὰ τὰ χαλαρὰ ἡνία, δὲν ἔδειξε γραμμὴ τόσο μουσικὴ.

Ποιὸς εἶναι ὁ ἐξαισίος τεχνίτης τέτοιων ἄκρων; Εἶναι, ὅπως νομίζεται, ὁ Πυθαγόρας ἐκ Ρηγίου, πού ἔκαμε τὸ ἔργο; Ἦταν Ἀθηναῖος ἢ χαλκοπλάστης τῆς Αἰγίνης; Ἴσως αὐτὸ θὰ μείνῃ ἄγνωστο. Ἀλλὰ θὰ ξέρωμε πάντοτε, πῶς καὶ τὸ ἔργο τοῦτο τὸ ἔδωσε ἢ ἀόριστη ἐποχὴ, πού εἶναι τέλος τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ἢ στιγμὴ πού προκισθάνεται τὸν Φειδίᾳ. Ὅπως τὸ δέντρο, δταν νιώθῃ τὴν παρακμὴ του, πετᾷ ὀρμητικὴ καὶ ἀφθονὴ ἀνθησι, ἢ ἀρχαϊκὴ τέχνη ἐτοίμασε τὸν ἀποχαιρετισμὸ τῆς σὲ λίγα ἔργα, στὰ ὁποῖα τὰ ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα συγκεντρώθηκαν καὶ ἔδωσαν τὸ ἀπροχώρητο τοῦ θελγῆτρος τους, ἀφήνοντας στὴν ψυχὴ τῶν φίλων τῆς τέχνης συναίσθημα, πού ἂν δὲν εἶναι θαυμασμὸς εἶναι χαρμόσυνη ταραχὴ καὶ εὐδαιμονία.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου